

Iașii

Simbolurile unui oraș simbol

TRINITAS

Mitologie și heraldică ieșeană

„Iașule, Iașule, mândră cetate,
Numele tău țara străbate,
C-ai fost mereu și vei rămâne,
Oraș al celor șapte coline."

Iașii – „Orașul celor șapte coline"

Un imn studențesc, răspândit în întreaga Moldovă, și nu numai, de nu-
eroase generații de absolvenți ai Universității din Copou – *Alma Mater*
ssiensis – ca o prețioasă și nostalgică amintire a tinereții lor ieșene, a
ultivat acest supranume al urbei de pe Bahlui: *Orașul celor șapte coline.*
ste o raportare directă la Roma antică, oraș așezat, după cum se știe, pe
apte coline. Dar ce legătură au Iașii cu Roma? Această comparație, aparent
ipsită de suport istoric, este ecoul unei persistente „mitologii", ale cărei
origini se pierd – vorba junimiștilor – „în noaptea timpurilor"...

Este cunoscut faptul că episcopul Marco Bandini, admirând panorama orașului Iași, la 1647, o compara cu aceea a Romei antice, prin formula „quasi nova Roma apparent"[1]. Expresia „oraș al celor șapte coline" nu apare în scrierile vechi, acest atribut putând fi conferit Iașilor cel mai devreme la jumătatea veacului al XIX-lea, dacă nu și mai târziu.

S-ar putea crede că orașul însuși are ca trăsătură definitorie un anumit bovarism, simptom de fostă capitală, a cărei glorie este în declin: creează mituri despre sine și îi place să se hrănească din ele. Nu este tocmai așa.

[1] Marco Bandini, *Codex. Vizitarea generala a tuturor Bisericilor Catolice de rit roman din provincia Moldova (1646-1648)*, ediție bilingvă de prof. univ. dr. Traian Diaconescu, Iași, 2006, pp. 248-249. De obicei, expresia este supraevaluată, fiind scoasă din context. De fapt, episcopul Bandini scria: „De departe, târgul se arată celor care îl privesc ca o nouă Romă, pentru că turnurile, bisericile și mănăstirile oferă ochilor o oarecare măreție, dar dacă intri nu afli înăuntru decât colibe și cocioabe...".

Ideea că Iașii se înalță pe ruinele unei vechi așezări romane datează de la începutul secolului al XIX-lea pe când orașul nu-și pierduse statutul de capitală. Ea a fost formulată de cărturarii generației romantice – precum Gheorghe Asachi, Gheorghe Săulescu, Mihail Kogălniceanu – care se raportau la cunoștințele istorice, savante chiar, ale acelor timpuri. Se clădea atunci o nouă identitate, modernă, bazată pe sentimentul etnic, național, și nu pe solidaritatea confesională, ortodoxă, ca în epoca anterioară. Afirmarea romanității era un mod al românilor de a se revendica de la civilizația occidentală și de a argumenta, cât se poate de pragmatic, necesitatea integrării Principatelor Române în Europa acelei epoci. Argumentele veneau din trecut, dar privirea era îndreptată spre viitor.

Unele din simbolurile orașului, care au fost crutate de curgerea timpului și mai pot fi văzute în spațiul public, pe zidurile vechi, par astăzi a fi niște forme golite de sens, cu care ne identificăm uneori, sentimental, dar pe care nu le mai înțelegem, deoarece discursul care le susținea, expirat în substanța lui, a rămas undeva în filele unor cărți îngălbenite. Se cuvine să ne întoarcem în trecut, pentru a reface legătura dintre aceste simboluri și înțelesul lor originar, pentru a vedea cum au luat naștere acestea. Putem contribui astfel la reîmprospătarea memoriei colective a concitadinilor (fig. 1).

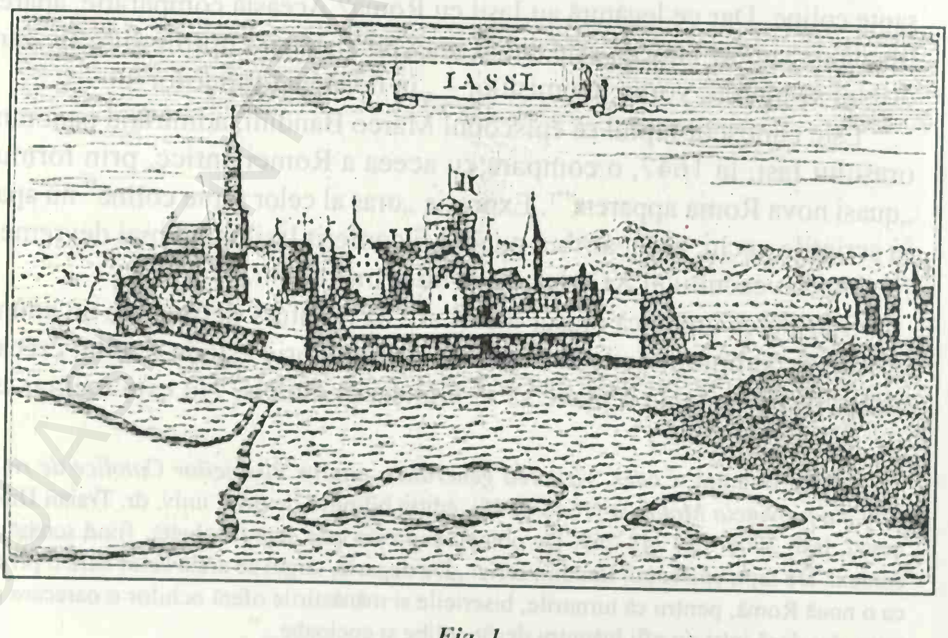

Fig. 1

„M unicipium Iassiorum"

Această denumire a Iașilor dorea să sublinieze nu doar originea ro- m nă, ci și urbană a capitalei Moldovei. *Municipium* era al doilea rang pe c il putea dobândi un oraș roman, inferior rangului de *colonia*. Față de a zările cu statut mai modest, un *municipium* se bucura de dreptul de a-și ge o conducere proprie și de a se autoadministra, având un înalt grad de onomie. Și municipiile erau de două feluri. Locuitorii unui municipiu de prim ordin, din Imperiu, aveau cetățenie romană și drepturi depline, printre care și cel mai important: dreptul la vot. Un al doilea ordin de muni- cipii era constituit din fostele centre tribale însemnate din teritoriile cucerite. Locuitorii acestora nu erau cetățeni romani deplini, dar aveau datoriile unor cetățeni deplini în privința plății impozitelor și a serviciului militar. „Municipium Iassiorum" ar putea fi asimilat acestei ultime categorii.

Oricât ar părea de surprinzător, nu ieșenii și nu istoricii români au stat baza creării mitului începuturilor romane ale orașului Iași, ci diverși tori străini, cu notorietate în epocă[2]. Mai întâi a fost Ortellius, care în a *Geografie*, publicată la 1578, afirma că orașul Iași din Moldova își are riginea într-o străveche așezare a daco-iassenilor. Argumentul care a contat el mai mult a fost o inscripție în limba latină, datând din secolul al II-lea, are se păstra într-un muzeu din Transilvania (Cetatea Albă? – Karlsberg) i care a fost publicată de umanistul Szamosközy, la 1593, în cunoscuta sa olecție de epigrafie clasică. Inscripția făcea referire la un anume *Munici- pium Iassiorum*. Aceeași inscripție a fost preluată într-o lucrare de epigrafie a lui Ianus Gruter, publicată la Heidelberg, în 1616. Autorul identifica așezarea antică menționată cu orașul Iași din Moldova, de lângă râul Prut. Ideea a fost preluată apoi de Christophor Cellarius (1701), care era de acord și cu localizarea. Aceeași identificare poate fi întâlnită și în *Topographia magni regni Hungariae* (Viena, 1718), precum și în lucrările abatelui Georg Pray (Viena, 1774) și Franz Joseph Sulzer (Viena, 1781). Practic, lumea sa- vantă a acelei epoci era de acord cu faptul că *Municipium Iassiorum* din in- scripția invocată era numele antic al capitalei Moldovei din vremea lor[3].

În mod firesc, această idee a trecut în scrierile unor autori din Princi- patele Române, precum Dionisie Fotino (*Istoria generală a Daciei*, Viena,

---

[2] Pentru „dosarul" acestei chestiuni, vezi N.A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie isto- rică și socială ilustrată*, ediția II, Iași, 1913; N.C. Bejenaru, *Originile Iașilor*, Iași, 1942; Alexandru Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea*, Iași, 1986, pp. 30-31.

[3] A existat și o excepție: Samuel Timon, în cartea sa despre *Antichitățile Ungariei*, apă- rută la Viena, în 1762, își exprima rezerva asupra identificării acestui *Municipium Iassiorum* cu orașul Iași din Moldova.

1818) și Amfilohie Hotinul (*De obște geografie*, Iași, 1795). Teoria a fost preluată apoi și răspândită de autori români precum Gheorghe Șincai, Constantin Vârnav, Gheorghe Asachi, Gheorghe Săulescu și Mihail Kogălniceanu. Temeliile originii romane a Iașilor au fost, după cum se vede, mult mai serioase decât falsul istoriografic reprezentat de așa-numita *Cronică a lui Huru*, fabricată de frații Sion, sau fanteziile lui Gheorghe Asachi din *Ziua de pe urmă a Municipiului Iasienilor (Iassiorum)*, care își propuneau să umple golul de informație dintre presupusa retragere romană și „descălecatul" statului medieval Moldova de către Dragoș vodă. De altfel, amândouă scrierile invocate erau inspirate din *Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor*, al lui Dimitrie Cantemir, în care eruditul principe își exprima credința în continuitatea moștenirii romane la est de Carpați, nu doar sub raport demografic și lingvistic, ci și în privința menținerii neîntrerupte a unei organizări statale în acest spațiu. O ediție a acestei lucrări fusese publicată chiar în acei ani[4], de Gheorghe Săulescu, onorat cu titlul de „cel dintâi filolog al țărei".

Mult mai târziu, odată cu evoluția cercetărilor istorice, s-a constatat că *Municipium Iassiorum* din amintita inscripție nu are legătură cu fosta capitală a Moldovei, ci era situat în provincia romană Pannonia Superior, putând fi localizată în Croația de astăzi, la Daruvar, între râurile Sava și Drava[5]. Dar acest fapt nu a mai avut nici un efect asupra „mitologiei" ieșene, care își trăise deja epoca de aur. Această mitologie a lăsat, așa cum era de așteptat, urme în simbolistica orașului.

„Monumentum Princeps" – Obeliscul leilor din Copou

Construit în anul 1842, acest obelisc este cel mai vechi monument de for public din Țările Române[6]. Rezoluția domnească de aprobare a înălțării obeliscului fusese iscălită încă din 1834, în primul an de domnie al lui

[4] Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor*, I-II, ediție îngrijită de Gh. Săulescu, Iași, 1835-1836.

[5] G. Alföldi, *Municipium Iassiorum*, în „Epigrafica". Rivista italiana di epigrafia, XXVI, 1-4, 1964 (1965), pp. 95 și urm.; Al. Andronic, *op. cit.*, pp. 30-31; Gh. Săulescu, *Descrierea istorico-gheografică a cetăței Caput Bovis (Capul boului sau Ghertina)*, București, pp. 69-70 (notele lui Silviu Sanie).

[6] N. Grigoraș, *Complexul de monumente de la Copou-Iași*, în CI, IV, 1973, pp. 177-190; Mihai-Răzvan Ungureanu, *Câteva note privitoare la ritualul ceremoniilor domnești din vremea lui Mihail Sturdza. Serbările instalării la putere (1834)*, în ArhGen, II (VII), 1995, 3-4, pp. 324-328; C. Ostap, *Noi date și ipoteze referitoare la „Obeliscul Leilor" din Grădina Copou*, în IN, Iași, II-III, 1996-1997, pp. 149-156 (cu desenul lui Gh. Asachi în anexă); Sorin Iftimi, *Iașii în bronz și marmură. Memoria statuilor (I)*, „Xenopoliana", XI, 2003, 3-4, pp. 182-185.

Mihail Sturdza, când a fost pusă și piatra de temelie. Inscripția inițială, astăzi dispărută, arăta că obeliscul fusese dedicat *Regulamentului Organic*. Această primă *Constituție* modernă a Moldovei, deși avea numeroase prevederi progresiste, a fost foarte curând percepută ca un instrument de dominație a Rusiei. Regulamentul similar de la București a fost ars în timpul revoluției de la 1848, împreună cu *Arhondologia* (condica de ranguri boierești), în semn de emancipare de sub tutela Rusiei și a vechiului regim. *Regulamentul Organic* al Moldovei, exemplarul original, se păstrează și astăzi la Arhivele Naționale Iași, aflate tot pe dealul Copoului.

Pe una din fețele piedestalului acestui monument se afla stema Moldovei, iar pe partea opusă stema lui Mihail Sturdza, domnul aflat pe tron. Pe celelalte două fețe se putea citi următoarea inscripție, în limba latină și în românește, cu slove chirilice:

Augustis Monarchis/ Qui anno MDCCCXXXII/ Moldaviae novas politicas institutiones dedere/ Michaelis Gregoriu Sturza/ Princeps Regnans/ Una cum Principatus cleo ac nobilitate/ Hoc Monumentum erexit/ Anno Salustis MDCCCXXXIV Novembris die VIII.

Adică:

Augustilor monarhi/ Carii au dat Moldovei noul Așezământ/ Introdus în anul 1832/ Mihail Grigorie Sturza Vvd./ Împreună cu clerul și boierimea Principatului/ Au înălțat acest monument/ La 8 noiembrie 1834.

Proiectul monumentului aparținea lui Gheorghe Asachi, care făcuse parte și din comitetul de redactare a *Regulamentului Organic*[7]. Se știe că cei patru lei coloși care susțin obeliscul au fost sculptați de Johann Semser, la Lemberg (Lwow), oraș aflat pe atunci în Polonia[8] (fig. 2).

[7] Inițial, contractul de execuție a monumentului a fost încheiat cu arhitectul Johann Fraywald, însă a fost reziliat ulterior deoarece acesta, fiind supus austriac, nu a putut prezenta garanți pentru ducerea la bun sfârșit a proiectului. Lucrările au fost încredintate apoi colonelului Neculai Singurov, fără ca ritmul să-l multumească pe Mihail Sturdza („întârziere neîngăduită și nepotrivită cu dorința Înălțimii Sale"). În cele din urmă, la conducerea șantierului a fost numit Gheorghe Asachi, care s-a ocupat personal de finalizarea monumentului.

[8] Pe atunci, singura cale ferată la care era conectată capitala Moldovei era Iași-Cernăuți-Lemberg. Asachi avea o legătură specială cu Lwow-ul polonez, în acel oraș absolvind colegiul și primele sale studii universitare. În tinerețe, el a întocmit chiar proiecte pentru construirea unor case în Lwow.

Fig. 2

Leii au fost special concepuţi şi executaţi pentru acest monument. Nu s-a remarcat până acum faptul că ei sunt o reprezentare a leului heraldic din stema familiei domnitoare Sturdza. Leii sunt personalizaţi prin aceea că ţin, în labele din faţă, câte o spadă pe care este înfăşurată câte o ghirlandă vegetală (ramura de laur a fost înlocuită cu frunze de stejar) (fig. 3). Aşa este descrisă stema Sturdzeştilor în diploma nobiliară conferită lor, în

Fig. 3

Fig. 4

veacul al XVII-lea, de către principele Transilvaniei, Mihail Apaffi. Leii obeliscului din Copou au fost denumiți uneori, în epocă, prin expresia „lei bronzați”[9]. Este probabil ca ei să fi fost într-adevăr acoperiți, inițial, cu o peliculă de bronz auriu (sau chiar foiță de aur), ca în cazul leilor heraldici; faptul ar apărea astăzi de un gust discutabil, dar nu era o stridență în epocă. Înainte de 1945, când pe obelisc se mai păstra scutul de bronz cu blazonul domnitorului Mihail Sturdza, această analogie ar fost mai lesne de făcut (fig. 4). După ce stema a fost înlăturată, rostul ig nar al leilor a căzut în uitare.

O paralelă se poate face cu un alt leu sturdzesc, din sculptura funerară marmură care străjuiește mormântul lui George A. Sturdza, de la caste- Miclăușeni (jud. Iași), opera sculptorului italian Celeste Fabio (cca 90)[10] (fig. 5). De această dată, leul, întins deasupra mormântului, ține

Fig. 5

între labele din față nu sabia, ci o cruce pe care este încolăcit un șarpe, element provenind tot din patrimoniul heraldic al familiei Sturdza.

---

[9] Constantin Ostap, *op. cit.*, pp. 150, 152.

[10] Vezi Cleopa Constantin Nistor, *Miclăușeni. Istorie, prezent și perspectivă*, Iași, 2007, planșa XVIII, fig. 42.

Fig. 6

Leii heraldici nu erau un monopol al Sturdzeştilor, ei fiind încărcaţi cu multe alte sensuri simbolice. Aceste feline erau, în concepţia epocii, o trimitere la istoria antică. Doi lei rampanţi afrontaţi, susţinând o coroană, erau consideraţi a fi stema Daciei, fapt arătat şi de cronicarul Nicolae Costin (şi el cu studii la Lemberg), care descrie şi reproduce acest herb, în a sa *Carte pentru descălecatul dintâiu a Ţărăi Moldovii şi neamului românesc* (fig. 6)[11]. Un leu se afla şi pe drapelul Legiunii a XIII-a Gemina, numită de Gheorghe Asachi şi „Iassiensis"[12].

Piatra de temelie a Obeliscului leilor a fost pusă la 8 noiembrie 1834, adică de Sfântul Mihail, ziua onomastică a domnitorului, ceea ce ar putea argumenta caracterul ocazional şi oportunist al proiectului propus de Asachi. Credem însă că se poate distinge o intenţie mai profundă a lui Gheorghe Asachi decât simpla măgulire a celui aflat întâmplător şi vremelnic pe tronul ţării. Sensul adânc pe care el îl dădea monumentului se poate extrage din explicaţiile pe care le oferea asupra proiectului de stemă a oraşului Iaşi, care îi fusese solicitat la 1850[13]. Primăria considera că Asachi, organizatorul Arhivelor Statului din Moldova (1834), „are cea mai deplină cunoştinţă despre marca ce au avut din vechime această politie". El a întocmit un proiect de stemă care, după opinia sa, trebuia să „aibă izvorul în istoria antică a aşezării". La curent cu opiniile savante ale vremii, Gheorghe Asachi a publicat şi el tabula cu inscripţia *Municipium Iassiorum*, în „Gazeta de Moldavia" (1850) şi în „Calendarul pentru români" (1853), afirmând că: „Fiind această coloană un autentic monument, rămas de la locuitorii

---

[11] *Cf.* Dan Cernovodeanu, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, Bucureşti, 1977, pp. 17-18. Vezi şi pp. 208-209, fig. 3.

[12] Cezar Bolliac, *O eroare istorică*, în „Buciumulu", I, 1863, nr. 66, din 27 iulie, p. 262.

[13] Gh. Ungureanu, *Sigiliul oraşului Iaşi în secolul al XX-lea*, în RA, IX, 1966, 2, p. 91 (foto). Maria Dogaru, *Contribuţia lui Gheorghe Asachi la dezvoltarea heraldicii naţionale*, în MA, XIX, 1994, pp. 479-480. Obeliscul din Copou dovedeşte că gestaţia proiectului era mult mai veche. Nu putem accepta părerea autoarei potrivit căreia stema lui Asachi reprezenta *un turn* (acesta a fost propus de Gheorghe Săulescu). Confruntarea cu schiţa originală, de la Arhivele Naţionale Iaşi, arată că este vorba despre *un obelisc* încoronat cu o coroană murală (DJANI, Ministerul de Interne, tr. 1772, op. 2020, dosar 6998, fila 1v.). Vezi şi C. Ostap, *op. cit.*, p. 154 (este reprodus documentul, cu însemnarea „stema capitaliei Iassii").

ar ici ai Iașilor, cu drept este a-l onora și a-i conserva simbolul, adoptând-o 'r pt stemă a Capitalei și, prin urmare, ca sigiliu al municipalității sale". ı aportul din 1851, ce însoțea proiectul de stemă, Asachi își exprima c ıvingerea că inscripția care evoca acel *Municipium Iassiorum* era o re- ıă rămasă de la Legiunea a XIII-a Gemina (denumită de el *Legio Ia- ensis*), care ar fi fost încartiruită în castrul de la Iași: „coloana, purtătoare ıumelui politiei Iașilor, este simbolul cel mai nimerit al uricului ei. De ıcea pre coloană s-au așezat, dupre oarecare regulă eraldică, lancea mili- ıră și coroana murală (a cetății) cu înscrisul: **M. IASSI**, adică Municipium ıssiorum, precum se numesc Iașii în Geografia veche"[14] (fig. 7).

Se poate constata că monumentul din Copou este o variantă simplifi- ıată, transpusă în piatră, a proiectului imaginat de Asachi, încă de la 1834 fig. 8). Prin Obeliscul Leilor, Asachi intenționa să redea vechii capitale a

Fig. 7

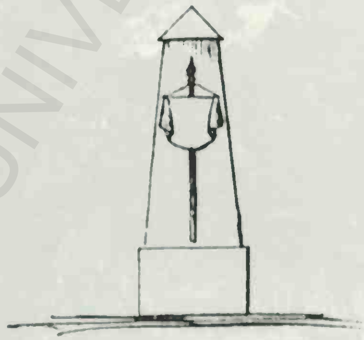

Fig. 8

Moldovei certificatul de naștere, piatra de fundație, acel „*monumentum princeps*" despre care cărturarii epocii romantice erau convinși că a existat cândva și doar vitregia vremurilor a făcut ca el să dispară fără urmă[15]. El arăta că „ginta romană este chemată astăzi la reînviere socială, la respectarea virtuților cetățenești și a numelui glorios, iar Municipiul Iașienilor, după a sa catastrofă, este menit, ca un fenix, a renaște din cenușile sale și a trona dea- supra Daciei Transalpine"[16]. Cu acest monument ne aflăm deci la originile

[14] DJANI, Eforia orașului Iasi, dosar nr. 26/1851. Vezi și N.A. Bogdan, *op. cit.*, p. 19.

[15] Dimitrie Cantemir amintea de existenta unui asemenea monument în capitala Moldovei, atât în *Descriptio Moldaviae* cât si în *Istoria Imperiului Otoman*. Pentru aceasta, vezi și Sorin Iftimi, *Dimitrie Cantemir și „delfinii" din stema Moldovei (două ipoteze)*, ArhGen, IV (XI), 1997, 1-2, pp. 285-295.

[16] Gh. Asachi, *Opere*, II, Chișinău, 1991, p. 372 și urm. (*Ziua cea din urmă a Municipiului Iașienilor*), p. 393.

mitului „Orașului celor șapte coline" care face parte și astăzi din zestrea spirituală a Iașilor, din aura de noblețe cu care acesta a fost investit încă din veacul al XIX-lea. Oamenii acelor vremuri erau convinși de realitatea dăinuirii romanilor în urbea de pe malul Bahluiului înainte și după r tragerea aureliană[17]. Pentru ei, înălțarea Obeliscului din Copou echivala c un act de restituire a acestei memorii primare asupra originii urbei și cetățenilor săi.

Este surprinzător faptul că astăzi a fost uitată semnificația Obeliscului leilor. Monumentul a fost eclipsat, mai recent, de un alt simbol, aflat la doar câțiva pași: *Teiul lui Eminescu* (fig. 9). Mai ales în perioada 1873-1876

Fig. 9

poetul era văzut adesea reculegându-se la umbra acestui arbore. Simbolul vegetal al Iașilor s-a păstrat până astăzi ca loc de pelerinaj în amintirea poetului național. Devenit obiectul unui adevărat cult, în apropierea Teiului s-a construit Muzeul „Mihai Eminescu", iar din 1970 se ține chiar un Festival al Teiului, o sărbătoare a poeziei, care a cunoscut numeroase ediții anuale.

[17] *Ibidem*. Astăzi știm că sursa principală a acestor legende era controversata *Cronică a lui Huru*, ieșită din fabrica de falsuri patriotice a familiei Sion și tipărită chiar în tipografia lui Gheorghe Asachi.

Turnul „roman" din stema Iașilor

Pe străzile orașului Iași mai pot fi văzute câteva steme în care este înfățișat vechiul simbol al urbei: *un turn*[18]. Acest însemn a pătruns în heraldica urbei pe la 1850 și a rămas în vigoare, de drept, până la 1930. Puțini sunt cei care mai știu cum a apărut acest simbol și ce semnificație avea el.

Cel mai încărcat de istorie era faimosul turn care străjia intrarea principală a Curții domnești, aflat chiar în dreptul străzii Ștefan cel Mare și Sfânt, fosta Uliță Mare sau Ulița Boierească, demantelat pe la 1843, pentru a se deschide perspectiva Palatului Ocârmuirii, restaurat de Mihail vodă Sturdza. Principalele știri despre el ne sunt oferite de cronicarul Ion Neculce, atunci când scrie despre reamenajarea acestei porți la 1703, de către Mihai vodă Racoviță: „atunce era la Curțile domnești, pe poartă, o biserică mică, făcută de Ștefan vodă Tomșa (1614, „Sf. Treime", n.ns.) și nici boierii cei cu boierii nu pute încăpe într-însa. Și lângă biserică era visteria și deasupra bisericei și a visteriei era un turn înalt în chip de clopotniță, iar dedesuptul bisericei și a visterii era un beci de-nchide tâlhari. Ce socoti Mihai Vodă că nu-i cu tihneală să fie biserica mică la Curte, că mazâlii și slujitorii n-au unde încăpe, nice este cu cale să fie temniță sub biserică. Ce s-îndemnă și răsipi și turnul, și visteria, și tinda bisericei, și beciul cel dedesupt, și lăsă numai altarul și turla cea naltă din mijlocul bisericei. Și s-au mai apucat a zidi din pământu și au făcut tinda largă, cu toate podoabeli, cum să vede". O cronică anonimă a epocii consemna că „turnul acela al bisericii nu era pentru treaba bisericii, ci iarăși semn de urgie domnească, aducătoare de moarte, că oricine se afla în niscai fapte rele, rocoșit asupra domniei, și, prinzându-l, într-acel turn îl închidea. Putem zice că se asemăna cu Edicula, ce-i în Tarigrad (Constantinopol, n.ns.), și cum acei ce încap în Edicula, nu mai au nădejde de viață, așa și turnul acela aici la noi". În fața turnului Porții domnești, unde se afla și o cișmea publică, aveau loc decapitările condamnaților la moarte. Mihai vodă Racoviță

---

[18] Pentru acest subiect, vezi Sorin Iftimi, *Vechi turnuri ale Iașilor*, Complexul Muzeal Național „Moldova", Iași, 2004, 24 p.; vezi și în „Monumentul. Cercetare – Proiectare – Conservare – Restaurare", Lucrările Simpozionului Național „Monumentul – tradiție și viitor", ediția a IV-a, Iași, 2002, pp. 179-193.

instalase și niște spânzurători „înaintea intrării, pentru stârpirea tâlhari[lor] și înspăimântarea potrivnicilor săi”.

La 1728, Grigore II Ghica a mai înălțat turnul de pe poartă, instalân[d] în partea de sus un ceasornic mare, ale cărui bătăi se auzeau în tot oraș[ul]. Domnul adăugase și un ceardac în jurul ceasornicului, de unde, pe la o[ra] chindiei, începea să cânte fanfara domnească, *meterhaneaua*, ca la palat[ul] sultanului, spre delectarea Curții și a orășenilor. Muzicanții erau înve[ș]mântați în haine orientale, foarte colorate. Asemeni unor păpuși vii, deve[-]niseră parcă o anexă a ceasului, precum figurinele mecanice ale unor orologii occidentale. În plan simbolic, putem spune că acesta este momen[-]tul în care Timpul, aparținând până atunci bisericii, este confiscat de Prin[-]cipe, pășind astfel într-o epocă ce aborda o altă mentalitate. Datorită aso[-]cierii cu meterhaneaua, s-ar putea presupune că orologiul din turnul Porț[ii] domnești indica nu ora occidentală, ci ora otomană. Potrivit calendarulu[i] lunar folosit de turci, ziua începea cu noaptea anterioară, mai precis cu o[ra] 18.00. Muzica din turn marca deci începutul unei noi zile.

Faptul de a pune la un loc, între aceleași strâmte ziduri, instituț[ii] incompatibile între ele, Biserica, Visteria și Temnița, a avut ca rezultat u[n] mic *Turn Babel*, al cărui destin avea să fie previzibil. Aglomerarea su[-]gerează caracterul limitat al spațiului Curții domnești, în care erau nevoite s[ă] își desfășoare activitatea servicii tot mai diverse. În această formă, turnul a rezistat destul de bine, până la incendiul din 1785, din vremea lui Alexandru Mavrocordat „Firaris” (poreclit și „Pârlea Vodă”), care a mistuit întreg ansamblul Curții domnești. Înfățișarea „medievală” a curții dispare la această dată.

Curtea domnească a fost înlocuită de un Palat, de dimensiuni impresionante, clădire unitară, construită în stil neoclasic, între 1803-1806, de către Alexandru vodă Moruzi. S-au păstrat zidurile de incintă ale Curții vechi, iar turnul Porții se pare că a fost micșorat.

Sute de ani a funcționat și o instituție cu rol însemnat în viața juridică a Moldovei: Vornicia Porții domnești. Vornicii de Poartă judecau pricini mărunte în fața Porții domnești, dar se și deplasau peste tot unde era nevoie, delimitând hotarele moșiilor pentru care se apela la judecata domnească[19]. Pe documentele emise de vornicii de poartă aceștia aplicau pecetea Porții

---

[19] *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coordonatori Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, 1988, pp. 512-513; Mihai-Cristian Amăriuței, *Despre vornicii de poartă și atribuțiile lor în Iașii secolului al XVIII-lea*, în vol. *Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident. Tranziția de la medievalitate la modernitate*, coord. Laurențiu Rădvan, Iași, 2007, pp. 131-163.

Fig. 10

Domnești (fig. 10). În varianta din anul 1782, pecetea avea reprezentarea schematică a turnului ce străjuia intrarea în incinta Curții (fig. 40). Această imagine a servit drept izvor pentru alcătuirea actualei steme a orașului Iași. Ei i s-a acordat aceeași încredere ca unei gravuri de epocă, fidelă modelului redat (considerându-se că redă o imagine a turnului Porții domnești de dinainte de arderea Curții, la 1785), deși sigiliile reprezintă o categorie de izvoare diferită, în care convenționalul poate juca un rol însemnat.

O altă reprezentare a Porții domnești, mult mai rudimentară, este aceea a sigiliului din 1840, în care turnul crenelat, de formă simplă, este timbrat, se pare, de o coroană. Este flancat la dreapta de o ramură de măslin, iar la stânga de trei puști, sprijinite una de alta[20]. Legenda sa, în alfabet chirilic, este: „Pecetea Palatului Domnesc" (fig. 11). Poarta Curții domnești

Fig. 11

a fost demantelată la 1842, sub pretextul că acoperă perspectiva Palatului Ocârmuirii, aflat în restaurare[21].

*

Turnul din vechea stemă a orașului Iași a avut ca sursă de inspirație un alt monument, mai modest, dispărut. În 1851, Sfatul Municipal Iași dorea un nou sigiliu al instituției, care să aibă legătură cu istoria orașului, cu

[20] C. Moisil, *Pecetea palatului domnesc din Iași*, în BSNR, XI, 1914, p. 64.
[21] Rudolf Suțu, *Iașii de odinioară*, I, Iași, 1923, pp. 213-214.

„marca ce a avut din vechime această politie". Cei solicitați să se ocupe e întocmirea sigiliului au fost aga Gheorghe Asachi și spătarul Gheorg e Săulescu. Proiectul lui Săulescu conținea ca mobilă principală un „tu n roman", având inscripționate inițialele „L.I." (*Legio Iassiensis*). Schița ui

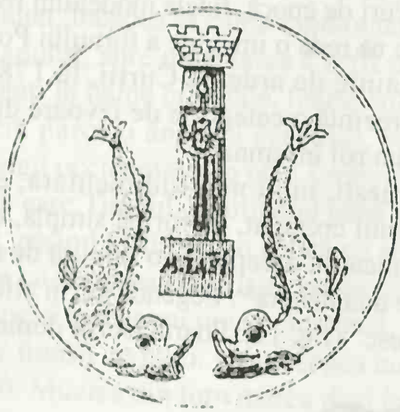

Fig. 12

Fig. 13

Asachi, în care unii autori au văzut tot un turn, cu o siluetă ceva mai supl conținea, de fapt, un obelisc (așa cum apărea în proiectele sale mai vech având în vârf o coroană murală (fig. 12).

Ambele simboluri făceau referire la rădăcinile antice ale urbei de pe Bahlui. Ieșenii din acele vremuri erau încredințați de faptul că orașul lor stătea pe temeliile unei așezări romane. Cei mai de vază cărturari din prima jumătate a veacului al XIX-lea au scris că pe locul Curții domnești medievale s-a aflat un castru roman, în care a fost încartiruită Legiunea a XIII-a, numită și *Legio Iassiorum*. Se credea, de asemenea, că de la această garnizoană romană provenea și numele orașului Iași (*Municipium Iassiorum*).

Proiectul de emblemă propus de Gheorghe Săulescu făcea referire la un element palpabil, care a putut marca sensibilitatea concitadinilor din veacul al XIX-lea (fig. 13). Este vorba despre un *turn rotund*, despre care se credea că era un monument antic încorporat în zidurile medievale ale Curții domnești, asemeni celebrului *White Tower* din Londra, păstrat din vremea romanilor. Turnul a supraviețuit și după demantelarea fortificațiilor medievale, până pe la anul 1834. În atribuirea vechimii turnului ieșean se pleca, desigur, de la convingerea foarte răspândită în epocă, potrivit căreia planul de tip rotund al unor construcții a fost o inovație a romanilor.

Amintirea acestei relicve era invocată de Mihail Kogălniceanu, în 1844, când se împlinea un deceniu de la demolarea sa: „Din toate prefacerile ce

a ...ferit vechiul lăcaș al Domnilor Moldovei acel singur turn se putuse ...ra până în zilele noastre. Când ți se întâmplă să treci pe Ulița Mare, și ...gând în fața fostei Porți Domnești, lași paveaua, și iei în dreapta șoseaua c... ...ce la Socola (strada Palat de astăzi, n.ns.), îndată ce te vei afla în fața ...lor răposatului logofăt Grigore Ghica, uită-te în stânga și în zidul Ca...nei Grenaderilor vei vedea un colț ce iese în uliță. Pe acel loc, înainte ...1834, se înălța acel turn rătund, cu ferăstruici mici, săpate în piatră, pe ...re de-abia întră mâna, și care putea sluji mai bine de metereze apără...toare decât de ferestre aducătoare de lumină. Acel turn, de o arhitectură ...mai mult decât simplă, dar masiv, zdravăn, în forma turnurilor ce se mai ...d la cele patru colțuri ale mănăstirii Goliei, se trăgea, cel puțin temeliile ...e, încă din vremea Romanilor; el sute de ani fusese respectat de furia ...urilor care de atâtea ori au pustiit nenorocita capitalie a Moldaviei, fusese ...pectat de furia și mai cumplită a poporului, ades adus în deznădejduire; ...ese respectat chiar de coasa timpului; și veacurile trecând peste dânsul, ...isase în picioare, ca și când l-ar fi uitat" (fig. 14). Chiar și compasul

Fig. 14

arhitecților l-a ocolit multă vreme. Acest monument, invocat de Kogălniceanu, stă la originea turnului din stema Iașilor, care, în prima sa formă grafică, nu avea nici o legătură cu turnul principal al Curții, cel al Porții domnești, reprezentat în stema orașului de astăzi.

Rudolf Suțu punea pe seama generalului Pavel Kiselev, guvernatorul rus al Principatelor, inițiativa demolării turnului, considerat a fi o închisoare odioasă, asemeni unui mormânt[22]. Turnulețul pătrat, aflat astăzi lângă palat, nu are legătură cu cel descris de Kogălniceanu, deși făcuse și el parte dintr-o formulă târzie a zidurilor Curții domnești sau, mai curând, din aceea a Cazărmii Grenadirilor.

*

Gheorghe Asachi oferea o sugestie diferită privitoare la originea turnului din stema Iașilor, chiar dacă referirile sunt tot la epoca antică. Deși cu alt prilej își afirmase convingerea că fortificațiile Curții domnești din Iași s-au înălțat pe ruinele vechiului castru roman în care fusese încartiruită acea *Legio Iassiorum*, în scrierea intitulată *Ziua din urmă a municipiului Iassienilor*, formulează o teorie fantezistă, bazată pe speculațiile ce se pot face în jurul toponimului *Turia*. Existența ocolului Turiei, ca subdiviziune a ținutului Iași, în imediata apropiere a capitalei, a oferit sugestia. Socotit de origine slavă, toponimul „Turis" poate fi tradus prin „taur". Dacă însă era considerat un termen latinesc – ceea ce-i conferea o origine mai îndepărtată și mai nobilă – toponimul putea fi tradus prin „turn". Asachi, imaginându-și retragerea romanilor dintre Carpați și Prut, face referire și la castrul *Turis*: „Între cetățile de la marginea Daciei Transalpine Turis (Turnul) era mai tare; poziția sa pare să fi fost pe la Hucu, lângă Prut. De la tăria (fortificația, s.ns.) Turis a rămas numele ocolului Turie"[23].

Această speculație sugerează că, la jumătatea veacului al XIX-lea, odată cu schimbarea stemei din sigiliul Iașilor – turnul înlocuind taurul – nu a fost vorba de o ruptură în simbolistica ieșeană, ci doar de reinterpretarea vechii steme, de continuitate. Taurul putea fi considerat un simbol corupt, păstrat eventual pe un sigiliu foarte uzat, la origini fiind vorba, de fapt, de un turn.

---

[22] *Ibidem*, p. 218.

[23] Gh. Asachi, *Ziua din urmă a Municipiului Iasienilor*, în *Opere*, II, Chișinău, 1991, p. 386 și nota 11.

Delfinii din stema Iașilor[24]

În prima parte a secolului al XIX-lea apar, în stema Moldovei, doi pești enigmatici, care flanchează scutul cu cap de bour. În variantele mai târzii s-a păstrat și cromatica peștilor, ei fiind redați în argint, aur sau în culoarea lor naturală[25]. De unde au apărut aceștia? În ce moment istoric? Ce semnificație aveau? Cum au ajuns ei în stema orașului Iași? Iată mai multe întrebări pentru care nu avem, deocamdată, răspunsuri satisfăcătoare, deși au făcut obiectul unor lungi dispute, încă de la mijlocul veacului trecut.

S-a scris că peștii, identificați de obicei cu niște delfini, au pătruns în stema Moldovei în 1856, în urma războiului Crimeei, când țara recăpăta deschiderea la mare prin restituirea celor trei județe din sudul Basarabiei: Cahul, Ismail și Bolgrad. Ei reprezentau ținuturile din sudul Moldovei, dinspre Marea Neagră, acea „Parathalassia" din intitulațiile primilor domni moldoveni, un teritoriu ce aparținuse cândva Basarabilor și care a devenit, încă din secolul al XVI-lea, Bugeacul tătăresc.

Înainte de anul 1856 întâlnim mai multe reprezentări ale delfinilor în stema Moldovei și a capitalei sale, orașul Iași. S-a arătat că cea mai veche apariție a peștilor în stema Moldovei s-a păstrat pe frontispiciul *Codului Callimachi* (1816-1818)[26]. Emblema este lipsită de scut, însă pe mantoul princiar, căptușit cu hermină, se pot observa doi pești afrontați, amplasați deasupra capului de bour. Coroana de deasupra mantoului este „de tip Asachi", ca indicându-l pe Gheorghe Asachi drept autor al acestei construcții heraldice. El scria despre trecătoarea de la Porțile de Fier ale Dunării că „în ist punct maiestos și totodată înfiorător au fost ales legiunile romane spre a săpa în sânul granitului o tabulă ținută de genii înaripați, având pe ambele laturi câte un delfin, a căror cozi formează un arc în care

---

[24] Sorin Iftimi, *Dimitrie Cantemir și „delfinii" din stema Moldovei (două ipoteze)*, în ArhGen, IV (IX), 1997, 1-2, pp. 285-295.

[25] Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică a României*, București, 1977, p. 156: a) „verzi cu solzi aurii"; b) „de argint"; c) „în culori naturale". Stefan D. Grecianu, *Eraldica Română*, București, 1900, p. 190: „pești de aur pe câmp de azur". Variațiunile de culoare indică lipsa unei tradiții ferme, semnificația simbolică a smalturilor heraldice nepermițând asemenea fluctuații.

[26] Silviu Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău, 1998, pp. 59-61 (subcapitolul III.1. *Tradiția delfinilor ca simbol al Basarabiei*).

stă vulturul roman"; imaginea era însoțită de o inscripție latină care amintea de trecerea împăratului Traian[27].

Heraldistul Silviu Tabac, de la Chișinău, era de părere că delfinii, ca emblemă a Bugeacului (sau a „Basarabiei adevărate"), au fost incluși de Asachi în stema Moldovei, „simbolizând pierderea Basarabiei", la 1812[28]. Delfinii ar reprezenta deci o „stemă de pretenție".

Ideea că peștii din stema Moldovei semnificau deschiderea Moldovei spre mare aparține secolului al XIX-lea. Heraldica, știință încă prea tânără la noi, a fost ea însăși producătoare de mituri și contrafaceri romantice. Gheorghe Asachi scria, la 1841, că „delfinii, pe care se razămă scutul stemei, s-au adaos pe când moldovenii și mai ales berladnicii se războiau și neguțau pe Marea Neagră", care era „împoporată cu delfini"[29]. Gheorghe Săulescu susținea, la rândul său, în 1851, că „peștii erau simbolul porților Moldovei maritime"[30].

Pentru semnificația delfinilor în sudul Basarabiei pot fi alăturate afirmațiile lui Mihail Kogălniceanu și Ștefan D. Grecianu, în cursul dezbaterilor din 1866-1867, privind existența unei embleme a Cetății Albe (Akerman) având o asemenea reprezentare. Kogălniceanu susținea că „găsim la cetatea Akerman, vechea margine a Moldovei, că avea dreptul să poarte delfini"; Ștefan D. Grecianu afirma, la rândul său, că delfinul era „emblema cetății de la Bolgrad (Cetatea Albă), asuprit de o cruce, ambele de [culoare] ghiurghiuliu (roșu aprins), pe câmp de aur[31]. Aceste afirmații sunt greu de controlat, cercetările mai recente neaducând nici un fel de clarificare în privința delfinilor, ca stemă a Cetății Albe[32].

Pentru a-și susține afirmațiile, autorii amintiți invocau drept probe câteva reprezentări monetare, antice (romane) și medievale, ale capului de bour flancat de cei doi delfini. Probele aduse de ei par astăzi cât se poate de îndoielnice. Gheorghe Săulescu scria, la 1851, că „între monedele vechi

---

[27] Gh. Asachi, *Ziua din urmă a municipiului Ieșienilor (Iassiorum)*, în *Opere*, II, Chișinău, 1991, p. 383.

[28] Silviu Tabac, *op. cit.*, p. 59.

[29] Gh. Asachi, *Stema Moldovei*, în „Icoana Lumei", nr. 12, 1841, pp. 95-96.

[30] Gh. Săulescu, raport aflat la DJANI, Primăria Iași, dosar 26/1851, f. 18-20.

[31] Ștefan D. Grecianu, *op. cit.*, p. 19.

[32] Silviu Andrieș-Tabac, *Stemele Cetății Albe*, în volumul *Simpozion de numismatică organizat cu ocazia comemorării Sfântului Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1504-2004), Chișinău, 29 septembrie – 2 octombrie 2004. Comunicări și note*, București, 2007, pp. 251-272; vezi și Maria Dogaru, *Contribuții la cunoașterea heraldicii basarabene*, în „Cugetul", revistă de istorie și științe umaniste, Chișinău, 1991, 5-6, pp. 20-34.

romane aflate în patria noastră se vede desemnată marca bourului între doi pești[33]. Th. Codrescu scria despre „monede din domnia lui Ștefan cel Mare în care, pe o parte este figurată efigia domnului, iar pe alta bourul între doi delfini"; o asemenea monedă de aramă ar fi găsit la Piatra Neamț boierul Mi[illegible]șescu, care „spre știință s-au litografisit"[34]. Același autor face referire și la o altă monedă romană, de argint, cu efigia împăratului Marc-Aureliu, emisă pe la 161 î.Hr., care ar fi avut pe revers capul de bour, între doi delfini. Moneda aparținea lui Gheorghe Asachi, care a litografiat-o pe *Harta Daciei* pentru un tablou cronologic al Moldovei. Imaginea, reprodusă și în monografia lui N.A. Bogdan, *Orașul Iași*, nu este deloc revelatoare[35]. O altă monedă, de la Alexandru cel Bun, a fost semnalată de C. Știrbu. Aceasta avea pe revers un scut despicat, cu prima partițiune fasciată, iar a doua încărcată cu șapte flori de crin. Scutul era timbrat de un pește încovoiat, cu capul și coada în jos[36].

Toate acestea sunt fanteziile unei epoci în care numismatica românească nu cunoscuse o abordare sistematică, științifică. Lucrările de specialitate apărute în ultimele decenii nu cunosc reprezentări de pești (delfini?) pe monedele medievale sau antice invocate de autorii de mai sus[37].

„Piatra unghiulară" în argumentarea prezenței celor doi pești în stema Moldovei, ca simbol al țărmurilor Mării Negre, este reprezentată de relatarea lui Dimitrie Cantemir din *Descrierea Moldovei*, preluată adesea distorsionat în cursul dezbaterilor privitoare la stema de stat, din secolul al XIX-lea. La 1867, Ștefan D. Grecianu susținea ideea că „emblema ținuturilor Mării Negre [a fost] păstrată totdeauna pe stema Moldovei" și conținea *delfinii*, după cum arată și Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*, capitolul *Basarabia*, art. 23"[38].

De fapt, iată ce scria principele în lucrarea citată: „pe întemeietorii lor (a orașelor și cetăților, n.ns.) nu-i amintesc nici istoricii vechi, nici cei noi și nici n-au putut fi descoperiți după inscripții și monumente. Nici una dintre ele nu oferă vreo indicație despre timpul sau poporul care a întemeiat-o, nu vei găsi nimic săpat pe zidurile lor, decât când ele au fost reclădite de

---

[33] *Cf.* N.A. Bogdan, *op. cit.*, p. 22.

[34] Th. Codrescu, *Uricariul*, IX, pp. 106-107.

[35] N.A. Bogdan, *op. cit.*, p. 19.

[36] *Cf.* Silviu Tabac, *op. cit.*, p. 60.

[37] George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin C. Oprescu, *Monede și bancnote românești* (catalog), București, 1977, p. 430 (cu bibliografia aferentă).

[38] Ștefan D. Grecianu, *op. cit.*, p. 48.

vreun domn". El adăuga: „Singură Suceava prezintă între zidurile ei șapte turnuri săpate pe o piatră mare, deasupra cărora se află o coroană imperială pe care o susțin doi lei. Apoi la baza turnurilor se vede o bandă de piatră (*area lapidea visitur*), pe care apar doi pești solzoși (*in quo duo pisces squamosi*), încovoiați, cu capetele în jos și cu cozile în sus, și sub ei capul unui bour care ține între coarne o stea ce are șase raze. Întrucât capul de bour a început să fie stema Moldovei numai după al doilea descălecat al romanilor în Moldova, despre care am vorbit în capitolul I, această sculptură în piatră, de asemenea, pare că mărturisește mai degrabă de repararea zidurilor Sucevei decât de construirea lor"[39].

În *Istoria imperiului otoman*, scrisă pe la 1714-1716, Dimitrie Cantemir afirmă că monumentul de mai sus se afla în Iași, noua capitală a Moldovei: „În murii Iașilor se găsește un monument tăiat într-o piatră mare reprezentând șepte turnuri deasupra cărora doi lei țin ridicată o coroană imperială; în jos, la picioarele acestor turnuri, se vede un câmp, și în acest câmp doi pești solzoși, încrucișați unul peste altul, cu capetele în jos și cu cozile în sus; sub ei un cap de bou, având în frunte o stea cu șase raze..."[40].

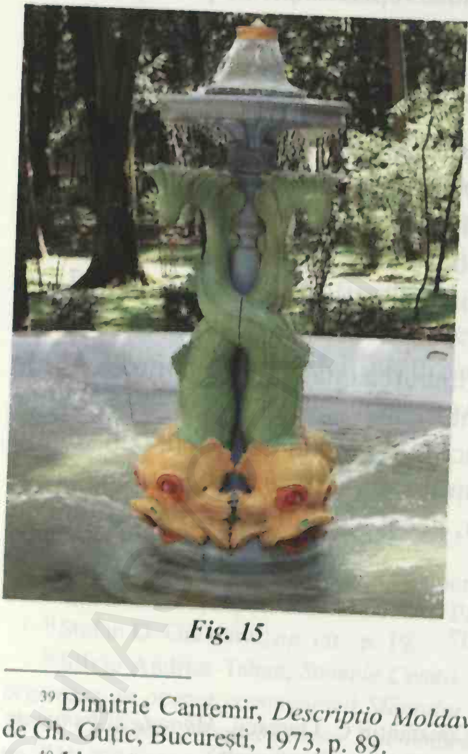

Fig. 15

Inconsecvența autorului ridică, în mod firesc, un semn de întrebare în privința veridicității relatării sale, făcând loc suspiciunii că monumentul pe care îl descrie atât de amănunțit nu a existat, în realitate, nici la Suceava și nici la Iași. Este posibil să avem de a face cu o plăsmuire, cu o invenție a lui Dimitrie Cantemir, bazată pe valorificarea unor tradiții heraldice moldovenești.

Delfinii nu au pătruns în stema Moldovei la începutul secolului al XIX-lea, așa cum s-a crezut, ci mult mai devreme, fără legătură cu răpirea Basarabiei din 1812 sau cu restituirea parțială din 1856, deși ulterior li s-a atribuit această semnificație.

---

[39] Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae/Descrierea Moldovei*, ediție coordonată de Gh. Guțic, București, 1973, p. 89.

[40] *Idem*, *Istoria imperiului otoman*, I, ediție de Iosif Hodoș, București, 1876, p. 274, nota 39.

Tr diția heraldică a celor doi delfini au ca principal izvor cele două relatări co tradictorii ale lui Dimitrie Cantemir. Delfinii au pătruns și în stema Pr ıcipatelor Unite, după 1859, fiind menținuți în toată domnia lui Cuza vo ă. Nu întâmplător, pe soclul monumentului dedicat lui Cuza la 1912, af ıt în Piața Unirii din Iași, îi întâlnim pe delfini preluați în stema țării, pă ısind turnul, vechea stemă a orașului (semnată „Fond: G. Vignali, Firenze"), ca e intra de acum în umbră, anunțându-și dispariția (fig. 16).

Fig. 16

Delfinul în heraldică. Deși astăzi se știe că delfinul este un mamifer, în tradiția heraldică el este considerat pește. Și nu unul oarecare, ci „regele peștilor", fapt pentru care are uneori pe cap o coroană. Delfinul, al cărui cap este foarte mare în comparație cu restul corpului, este reprezentat în steme din profil și încovoiat în semicerc, botul și vârful cozii fiind întoarse spre partea dreaptă a scutului"[41]. Delfinul heraldic nu are neapărat aspectul biologic cunoscut, el putând fi inclus la animale semifantastice; poate avea dinți ascuțiți, mustăți și înotătoare de sturion. Culoarea obișnuită este albastru, putând fi „armat" cu bot, limbă și înotătoare de culoare roșie.

Delfinii din stema Iașilor, fiind reprezentați în afara scutului heraldic, ca susținători, sunt, din punct de vedere tehnic, un element secundar. În fapt, ei au fost percepuți de concitadini ca făcând parte efectiv din stema orașului, la egalitate cu turnul. Poziția uzuală a delfinului heraldic este cea

[41] Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica. Tratat tehnic*, București, 1974, p. 76.

verticală, cu capul în sus. Proiectul lui Gheorghe Săulescu, din 1851, respectă această regulă, mărturisind despre priceperea autorului în domeniul Heraldicii, dar punctul său de vedere nu s-a impus. Poziția cu cozile în sus, propusă de Gheorghe Asachi, își găsește originea în descrierea monumentului invocat de Dimitrie Cantemir. Nu toți delfinii din Iași, chiar înfățișați cu cozile în sus, au legătură cu stema orașului. Ei pot proveni din repertoriul stilului baroc, care introduce decorațiunile marine: perle, scoici, delfini.

Sigiliile medievale ale orașului

Cele dintâi peceți ale târgului Iașilor au rămas o enigmă. Emblema lor sigilară este greu identificabilă, iar inscripția nu a fost descifrată satisfăcător. Surprinzătoare este și tehnica rudimentară cu care a fost gravată matrița, fapt care ar plasa aceste sigilii la periferia sferei de interes a heraldicii, dacă ele nu ar reprezenta, totuși, sigiliul orașului capitală a Moldovei. Investigarea acestui subiect nu a constituit un drum arid, dezvăluind o poveste mult mai interesantă, care depășește așteptările.

Pentru sigiliile ieșene din epoca medievală nu s-a întreprins până acum o cercetare specială. Se cunosc doar câteva referiri asupra vechii peceți a Iașilor cuprinse în scrieri cu caracter istoric mai general, sau cu ocazia editării unor documente. Baza de plecare a unei astfel de investigații o constituie studiile de sinteză dedicate sigilografiei românești, chiar atunci când ele nu conțin referiri directe la orașul Iași[1].

Scrierile anterioare se bazează doar pe una sau două imagini ale peceții Iașilor. O primă etapă a cercetării a fost depistarea impresiunilor sigilare păstrate pe documentele din Arhive, în speranța că una dintre acestea, sau coroborarea lor, ar putea să limpezească nelămuririle adunate în jurul

---

[1] Miron Costin, *Opere complete*, II, ediție de V.A. Urechia, 1888, pp. 565-566; Emil Vârtosu, *Din sigilografia Moldovei și Țării Românești*, în *DIR. Introducere*, II, București, 1956, pp. 437-560; *idem*, *Sigilii de târguri din Moldova și Țara Românească*, în AUB, Istorie, 1956, în special pp. 149-151; *idem*, *Despre dreptul de sigiliu*, în SCN, III, 1960, pp. 333-336; D. Ciurea, *Sigiliile medievale ale orașelor din Moldova*, în SCȘ, Istorie, VII, 1956, nr. 2, pp. 157-164; Dan Cernovodeanu și Ioan N. Mănescu, *Noile steme ale județelor și municipiilor (Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești)*, în RA, 1974, 1-2, mai ales pp. 1-12, 56, 65, 69 (a apărut și ca volum separat, sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului, București, 1974, 218 p. + planșe color; textul are și o traducere integrală în franceză); Ștefan S. Gorovei, „Am pus pecetea orașului”, în MI, XII, 1978, 2, pp. 35-38 și 55; Maria Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, București, 1976.

vechii peceți a târgului Iași, sau vor aduce elemente noi, ce vor putea servi în viitor la dezlegarea acestor enigme.

Dintre actele emise de șoltuzii orașelor moldovenești, ni s-au păstrat mai ales cele de după anul 1580, când, în urma unei reforme juridice atribuite domnului Petru Șchiopu, părțile venite la judecată erau obligate să prezinte nu doar uricele domnești în puterea cărora stăpâneau diverse bunuri, ci toate zapisele care arătau curgerea proprietății[2].

N. Iorga semnala, în arhivele Liovului – oraș aflat pe atunci în Polonia, azi în Ucraina) – cel mai vechi document emis de șoltuzul de Iași (1581-1582)[3]. Din păcate istoricul nu oferă o descriere a sigiliului existent probabil pe acel act, iar redescoperirea documentului nu stă la îndemâna istoricilor de astăzi. Același autor întâlnise în fondul Mitropolia Moldovei un alt act dat de șoltuzul din Iași, în anul 1590, dar care nu mai poate fi identificat acum[4]. Astfel, cea mai veche impresiune a sigiliului Iașilor care poate fi verificată și reprodusă astăzi este cea din 20 octombrie 1602[5]. În afară de aceasta, cu ani în urmă, am mai putut depista alte opt impresiuni ale aceluiași sigiliu, păstrate pe diverse documente, care acoperă un interval temporal de jumătate de secol (fig. 17)[6]. Între timp, editarea sistematică a documentelor orașului Iași a scos la iveală paisprezece documente care

[2] Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 36.

[3] N. Iorga, *Studii și documente*, XXIII, p. 365, nr. CCXXII.

[4] *Ibidem*, vol. V, p. 94, nr. 81. Documentul nu avea data emiterii, dar singurul șoltuz de Iași cu numele de Gheorghe este amintit într-un alt document extern, cu data de 28 februarie 1590, act găsit tot de Iorga în arhivele Lembergului (Liov); vezi și vol. XXIII, p. 416, nr. CCXXXIII.

[5] Fotocopia documentului a fost publicată în DIR, A, XVII-I, p. 313, cu anul 1602 (DANIC București, fond Mănăstirea Neamț, LXXX/2); vezi reproducerea aceluiași document, dar cu anul 1609, la Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, ediția I, Iași, 1974, p. 82-83). În noua ediție a acestei lucrări aceeași impresiune sigilară fiind reprodusă sub două date diferite: 1602 și 1609 (Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, Iași, 2007, p. 78, fig. 13 și p. 81, fig. 14). Corect este anul 1602, după cum se vede din *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I, Acte interne (1408-1660), editate de Ioan Caproșu și Petronel Zahariuc, Iași, 1999, pp. 80-82, nr. 56.

[6] Datorăm și astăzi mulțumiri domnului Marcel Dumitru Ciucă, de la DANIC București, care a trimis microfilmul cu sigiliile orașului Iași, cu deosebită amabilitate și promptitudine, deși solicitantul era, în 1992, doar student al Facultății de Istorie din Iași.

po: tă impresiunea acestui vechi sigiliu[7]. Ultima sa atestare se păstrează pe un ct emis la 5 septembrie 1652[8].

Fig. 17

Iași

Fig. 18

Această veche pecete a orașului, cu diametrul de 38 mm, are o emblem neclară, conservată mai bine pe impresiunile mai slabe. V.A. Urechia, p mul care a publicat-o, în 1888, reproduce imaginea fantezistă a unui pat ped din lut, de factură preistorică[9] (fig. 18). D. Ciurea denumește figurina c n centrul peceții „vită"[10] (în sens neutru). Editorii *Documentelor privi-t ire la istoria orașului Iași* au folosit, în descrierea arheografică, un alt t men neutru, acela de „patruped"[11].

Identificarea patrupedului respectiv cu *un cal* a fost făcută la începutul s colului al XX-lea, de către N.A. Bogdan și apoi de N. Iorga, fiind prel ată de majoritatea cercetătorilor care au venit în contact cu această problemă[12]. N.A. Bogdan, în demonstrația sa, înscria reprezentarea calului

---

[7] *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I, Acte interne (1408-1660), editate de Ioan Caproșu și Petronel Zahariuc, Iași, 1999, documentele cu nr. 56, 106, 109, 137, 163, 171, 321, 327, 332, 355, 346, 355, 379, 387, 390 (toate reproduse în finalul volumului).

[8] *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, I, nr. 390, pp. 452-453.

[9] Vezi *supra*, nota 1.

[10] D. Ciurea, *loc. cit.*, p. 161.

[11] *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, I, *passim*.

[12] N.A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială ilustrată*, Iași, ediția II, (revăzută și mult adăugită, p. 43; N. Iorga, utilizând documentul nedatat, emis de Gheorghe șoltuzul de Iași, pe la 1590, nota: „Pecetea orașului Iași, cu totul neclară, pare a reprezenta un cal. Legenda nedescifrabilă" (în *Studii și documente*, V, p. 94, nr. 81); Gh. Ghibănescu, publicând documentul din 20 octombrie 1602, susține același lucru (în IN, IV, 1924, p. 147); Dan Bădărău și Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, ed. I, p. 82; Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *op. cit.*, p. 9.

din stema Iașilor într-o adevărată „serie", care începe cu ...vechile monede dacice și se încheie cu sigiliile din secolul al XIX-lea care au mai conservat această emblemă. Primul termen de raportare s-a dovedit a fi o simplă fantezie. Astăzi, este foarte simplu să constatăm că monedele utilizate de N.A. Bogdan în demonstrația sa sunt, de fapt, imitații după tetradrahmele macedonene ale lui Filip II, care aveau pe avers un călăreț[13]. Copierile repetate au făcut tot mai ilizibilă imaginea călărețului de pe monede, lăsând-o identificabilă doar pe aceea a *calului*. Monedele dacice nu au nimic în comun cu așa-zisa „tradiție" antică a orașului Iași.

Prezența calului în sigiliile moderne ale orașului-capitală pare a conserva, cu adevărat, o tradiție cu rădăcini medievale[14]. Deși acceptat, acest lucru nu este suficient de bine demonstrat, între vechiul sigiliu și cele din secolul al XIX-lea existând un *hiatus*, un gol documentar, de cel puțin un secol și jumătate. Pentru această lungă perioadă, o simplă extrapolare nu este lipsită de riscuri. În cele ce urmează, vom face cunoscute câteva impresiuni sigilare care îngustează intervalul amintit și contribuie la identificarea „patrupedului" din pecetea Iașilor.

Inscripția celui mai vechi sigiliu al orașului, cu litere chirilice, prezintă câteva aspecte mai puțin obișnuite. Textul său, înscris în *exergă*, între două cercuri concentrice, este imprimat „în oglindă", adică de la dreapta spre stânga, cu literele întoarse, așa cum ar fi trebuit să fie ele gravate pe matrița peceții[15].

Crucea – invocația simbolică – al cărei loc este, în mod obișnuit, începutul și sfârșitul legendei, indicând locul de unde trebuie începută descifrarea acesteia, este intercalată la întâmplare, în interiorul cuvântului „IAȘI". În schimb, pe locul destinat de obicei crucii, întâlnim o coroană deschisă, voievodală, frumos executată.

Probabil datorită particularității de a fi gravată „în oglindă" și a calității nesatisfăcătoare a majorității impresiunilor păstrate, inscripția de pe acest sigiliu a rămas până de curând nedescifrată. Practic, a fost necesară confruntarea mai multor exemplare pentru transcrierea integrală a textului.

---

[13] Vezi C. Preda, *Moneda antică în România*, București, 1969, pp. 21-22 și fotocopiile de la sfârșitul volumului.

[14] Vezi Gh. Ungureanu, *op. cit.*, *passim*.

[15] Este singurul caz de acest gen pe care l-am întâlnit. Doar în sigiliul târgului Ștefănești cuvântul „pecete" este imprimat în oglindă, iar în cel al târgului Lăpușna, de peste Prut, a doua jumătate a numelui târgului este gravată răsturnat (vezi D. Ciurea, *op. cit.*, planșa II, fig. 8; planșa IV, fig. 3).

cepând lectura de la coroană, în sensul invers al acelor de ceasornic, ɔținem inscripția „Peciatia urișo Iași" în alfabet chirilic[16]. Descoperim că ;te o legendă în limba română, așa cum mai întâlnim, la începutul veacului XVII-lea, pe sigiliile târgurilor Botoșani și Ștefănești (poate și pe al Lăpușnei), ɔlicate chiar și pe documente redactate în limba slavonă de cancelarie.

Dacă lectura de mai sus este corectă, surprinde folosirea termenului e „oraș" în pecetea obștii târgoveților din capitala Moldovei, pe care nu îl nai întâlnim în sigiliile altor orașe românești din această epocă.

D. Ciurea este cel care a observat că sigiliul Iașilor „are în exergă și o *coroană domnească*, în legătură cu situația de capitală"[17], fapt ce nu se mai ıtâlnește în cazul altor orașe din Moldova sau Muntenia, care, prin trecuıl lor, ar fi fost îndreptățite să adopte un asemenea simbol. Orășenii din ıși, anterior anului 1609, revendicau, cu orgoliu local, monopolul de caitală pentru orașul lor, gravând pe sigiliul acestuia coroana domnească. a apărea pe zapisele întărite de șoltuzul de Iași chiar și în răstimpurile în are anumiți domni, mai ales cei din familia Movilă, preferau vechea eședință de la Suceava.

*

Pe lângă cronologia dată de anul emiterii documentelor pe care au fost plicate sigiliile, istoricii au încercat să ordoneze pecețile orășenești și pe o ltă scală temporală, construită pe baze tipologice. În condițiile în care olecțiile de documente din Arhivele noastre prezintă mari lacune, acest al doilea sistem, ce vine în completarea primului, se dovedește adesea mai revelator.

Secolele XIV-XV reprezintă perioada clasică, de înflorire a sfragisticii noastre orășenești. Sigiliile acestei epoci se caracterizează prin respectarea regulilor heraldicii și emblematicii sigilare, având o execuție tehnică de bună calitate. Despre câteva sigilii urbane se știe că au avut inscripții în limba latină, fapt pus în legătură cu o influență transilvăneană directă (comunități de coloniști sași, unguri ș.a.)[18]. Generația următoare este reprezentată de sigiliile cu legendă în limba slavonă, apărute sub influența Cancelariei domnești, care folosea această limbă de cultură pentru redactarea

---

[16] „Pecétea uras Iasi", în *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, I, nr. 163, 171, 346, 387, 390 (în descrierea arheografică a documentelor).

[17] D. Ciurea, *op. cit.*, p. 160.

[18] Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *op. cit.*, p. 8; Al. Dumitrescu, *Pecetea latinească a Câmpulungului (o ipoteză)*, în „Secolul", VIII, 1907, nr. 222.

documentelor. Cele mai noi, dar și cele mai neglijent lucrate, sunt pecețile cu inscripție în limba română. Unui sigiliu orășenesc cu inscripție latină sau slavonă, dar pentru care cea mai veche impresiune documentară cunoscută este din secolul al XVII-lea, este firesc să-i acordăm o vechime mai mare cu un secol sau chiar două.

Veacurilor al XVI-lea și al XVII-lea le corespunde o fază de decădere a artei sfragisticii, cel puțin prin raportare la sigiliile orășenești. Legendele pecetilor sunt scrise în limba slavonă, iar mai târziu chiar în limba română, cu caractere chirilice, gravura are o execuție mai rudimentară, iar din vechile reguli heraldice nu mai rămâne aproape nimic[19], în condițiile în care Moldova medievală nu a avut o instituție în ale cărei atribuții să intre supravegherea producțiilor heraldice și sigilare.

Raportându-ne la cele scrise mai sus, vechiul sigiliu al Iașilor, prin aspectul său, se încadrează în ultima fază, în care se zămislesc premisele unei tradiții sigilografice locale, clădite pe alte baze decât cele ale moștenirii heraldicii clasice. Execuția tehnică a noilor steme se va ameliora treptat, fără a ajunge vreodată la un nivel comparabil cu cel din veacul al XV-lea. Nu trebuie exclusă posibilitatea ca emblema peceții orașului Iași să fie mai veche decât inscripția, neclaritatea ei putând fi pusă nu numai pe seama slabei execuții tehnice, aceasta putând fi efectul unor copieri repetate (de către meșteri tot mai puțin pricepuți) care au dus, treptat, la estomparea imaginii inițiale. Faptul că însăși inscripția peceții a fost gravată mecanic, „în oglindă", în varianta ajunsă până la noi, sugerează o asemenea ipoteză. Intercalarea simbolului † („cruce-ajută") – care de obicei delimita începutul și sfârșitul inscripției – în interiorul cuvântului „Iași", la întâmplare, indică, de asemenea, un gravor improvizat, neștiutor de carte. Doar imaginea patrupedului poate reproduce un însemn mai vechi.

Având în vedere elementele analizate, se poate stabili că vechiul sigiliu al orașului Iași, în varianta grafică pe care o cunoaștem, nu poate fi mult mai vechi decât primele sale impresiuni sigilare ajunse până la noi. Inscripția în limba română, precum și prezența coroanei voievodale din exergă pledează tot pentru o datare târzie. Coroana poate proveni, cel mai devreme, din a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu (1564-1568), voievodul care a așezat scaunul țării „mai cu temei" la Iași, potrivit expresiei lui Ioan Neculce.

---

[19] *Ibidem*, p. 9.

Astfel, se profilează o nouă lacună documentară: practic, nu știm cum arăta pecetea orașului Iași înainte ca acesta să devină capitală a Moldovei, adică tocmai în perioada în care conducerea orășenească avea mai mare însemnătate și autonomie, nefiind încă pusă în umbră de șederea permanentă a domniei în această urbe. Este posibil ca, anterior, Iașii să fi avut un sigiliu lucrat după toate regulile heraldicii, asemeni celor pe care le aveau orașele învecinate, Târgu Frumos și Vaslui. Pentru Vaslui, un „sigiliu mare" (cu diametrul de aproape 5 cm, apropiindu-se ca dimensiuni de sigiliul târgului Baia) rotund, ce fusese aplicat în ceară neagră, pentru închiderea unei scrisori din veacul al XV-lea, a fost semnalat în colecțiile Arhivelor Naționale din Brașov[20]. Pentru Târgu Frumos, un sigiliu cu o pasăre în poziție heraldică, amplasată într-un scut antic, cantonată în șef de astre (stea și corn de lună), având inscripția în limba slavonă, a fost publicată în 1912[21].

Ștefan S. Gorovei, încercând să reconstituie etapa inițială a sfragisticii târgurilor moldovenești, includea Iașii printre orașele ce trebuie să fi avut sigiliu cu legenda în limba latină, fapt foarte probabil, dacă avem în vedere că localitatea dobândise un statut urban încă de la sfârșitul veacului al XIV-lea, fiind menționată ca atare în privilegiul acordat de Alexandru cel Bun negustorilor din Liovul polonez, la 1408, sau chiar mai înainte, în cunoscuta listă a orașelor inclusă într-o veche cronică rusească, datată cu aproximație în anii 1388-1392[22].

Sigiliile latinești ale orașelor medievale din Moldova utilizează mai mulți termeni pentru a desemna statutul urban al acestor așezări: *civitas, oppidum, forum*[23]. Care dintre aceștia ar fi putut să fie folosit în cazul Iașilor? „Civitas Bachloviae", orașul văii Bahluiului, era numit Hârlăul. Câteva acte externe din secolul al XV-lea, redactate în limba latină, menționează un dublet al denumirii orașului Iași: *Forum Filistenorum*[24]. Legenda latină ce putea fi înscrisă în sigiliul orașului Iași trebuie deci să fi fost asemănătoare cu aceea de pe sigiliul orașului Roman: *S(igillum) civium de Foro Romani*[25].

---

[20] Emil Vârtosu, *Sigilii de târguri din Moldova și Țara Românească*, în AUB, Istorie, 1956, p. 150, text și nota 1.

[21] M. Costăchescu, în ziarul „Opinia", Iași, din 23 martie 1912. Vezi și Marcel Lutic, *Târgu Frumos în Evul Mediu (secolele XV-XVIII)*, în IN, I, 1995, p. 9 (reprodus sigiliul publicat de Gh. Ghibănescu și cel din 1654, de la BAR).

[22] Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 38.

[23] *Ibidem*, pp. 35-36.

[24] N.A. Bogdan, *Documente, extrase și citațiuni relative la vechimea și numele orașului Iași*, în „Arhiva" Revistă de istorie, filologie și cultură românească, Iași, 1923, pp. 90-94.

[25] Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 36.

Formula de pe virtualul sigiliu al Iașilor trebuie să fi fost *S(igillum) civium de Foro Iassiensis* (eventual *Filistenorum*). Toate aceste formule latinești nu au nici o legătură cu tradiția originii antice a orașului Iași, ci țin de retorica documentelor medievale redactate în limba latină.

*

În Arhivele Naționale din București se păstrează alte trei tipuri de sigilii medievale ale orașului Iași, diferite de cel la care ne-am referit până acum. V.A. Urechia a cunoscut două dintre acestea, pe care le-a și publicat, în 1888[26]. Ele au rămas însă în afara circuitului științific, fiind necunoscute chiar specialiștilor, după cum reiese din bibliografia parcursă. Adesea, după cum se spune, „noutățile se găsesc în cărțile vechi, pe care nu le mai citește nimeni"... Reluarea publicării acestor sigilii este necesară pentu readucerea lor în atenția celor interesați, cu atât mai mult cu cât lucrarea în care au apărut prima dată reprezintă de multă vreme o raritate bibliografică. În plus, tehnica avută la îndemână de V.A. Urechia a fost redesenarea și litografierea, procedeu care a alterat, a falsificat, în ultimă instanță, înfățișarea originală a acestora. Mult mai fidelă este fotocopierea lor, după documentele din arhivă, cu mijloacele tehnice de astăzi.

Primul dintre aceste sigilii[27], având un diametru de 35 mm, se află pe un document din 25 noiembrie 1660[28]. O a doua impresiune a aceluiași sigiliu datează din 26 martie 1669 și este aplicată astfel încât imaginea patrupedului apare răsturnată[29].

Am revenit la denumirea de patruped, întrucât animalul respectiv este, în mod derutant, departe de a avea înfățișarea unui cal. Desenul publicat de V.A. Urechia redă un taur, cu grumazul plecat, în poziție de atac, orienat spre dreapta heraldică, invers decât pe documentul original[30] (fig. 19). În

[26] Vezi nota 1. Sigiliile orașului Iași, publicate de V.A. Urechia, mi-au fost semnalate de domnul Ștefan S. Gorovei, cărua îi mulțumesc încă o dată cu această ocazie.

[27] DANIC, Mănăstirea Galata, XIV/48.

[28] *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, I, p. 542, nr. 494.

[29] *Ibidem*, II, pp. 198-199, nr. 226.

[30] V.A. Urechia, *op. cit.*, p. 565. Autorul a publicat acest sigiliu sub anul 1649 (7157), ceea ce este eronat, la acea dată conducerea Iașilor slujindu-se încă de vechiul sigiliu. În gravura sa mai apare, alături de taur, o pasăre, reprezentată în profil, spre dreapta, cu aripile strânse, ceea ce nu există în sigiliul original. Legenda pecetii a fost reprodusă „heroglific", de un desenator nedeprins cu paleografia chirilică, astfel încât literele sunt cu totul fanteziste.

câmpul emblemei mai sunt reprezentate o lună nouă (în dreapta) și o stea cu opt raze (în stânga), care au fost preluate, probabil, din herbul Țării Moldovei. În exergă se poate distinge, aproape sigur, imaginea unei coroane, redată mult mai rudimentar decât în vechea pecete. Inscripția legendei nu este clar imprimată, astfel încât, în lipsa unui alt exemplar, abia dacă se poate descifra numele orașului Iași (fig. 20). Această observație este întărită și

Iaşi (7157) 1649.

Fig. 19

Fig. 20

de lectura formulei de validare din ultima frază a documentului, unde se precizează că „pentru mai mare credință (...) s-a pus pecetea orașului Iașilor".

Episcopul Marco Bandini, în însemnările făcute la 1646, consemna tradiția potrivit căreia orașul Iași este „numit astfel, zice-se, după un păstor cu acest nume, care își păștea boii altădată în acest loc, în care după aceea a fost ridicat palatul principilor"[31].

Următorul sigiliu[32], datând din 17 februarie 1674, are aceleași dimensiuni (35 mm) și nu a mai fost publicat până acum, nefiind cunoscut nici lui V.A. Urechia (fig. 21). Este un exemplar unic, cu inscripția nedescifrată. Stema sa reprezintă, în mod inconfundabil, *un cal*. Aceasta este cea mai veche reprezentare sigilară în care calul poate fi identificat cu claritate.

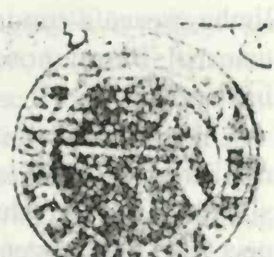

Fig. 21

Ultimul sigiliu din seria invocată aici se află pe un document scris de Axinte uricariul și are ca

---

[31] *Călători străini despre Țările Române*, V, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1973, V, p. 327.

[32] DANIC, Mănăstirea Galata, XIV/48.

dată ziua de 2 septembrie 1712[33]. Această pecete, cu diametrul de 40 mm, are drept emblemă *un cal*, la pas, spre dreapta heraldică (fig. 22). După

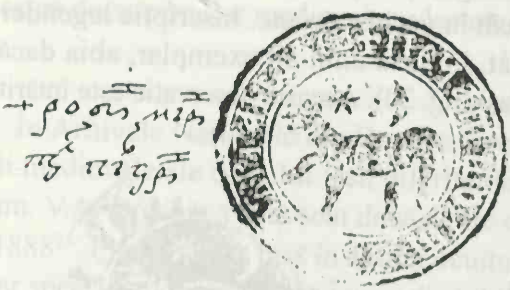

Fig. 22

Fig. 23

desenul publicat de V.A. Urechia, ar fi vorba tot despre o vacă (fig. 23). Harnaşamentul care pare că se distinge pe corpul calului îl identifică însă ca atare. În câmpul stemei întâlnim iarăşi luna nouă (în stânga) şi o stea cu şase raze (în dreapta), dispuse invers decât în sigiliul precedent, elemente împrumutate, după cum am mai presupus, din stema de stat a Moldovei. Legenda (inscripţia), frumos gravată, poate fi transcrisă: *Pecetea şoltuzului şi pârgarilor din Iaşi*. Avem de a face cu o revenire la limba slavonă surprinzătoare pentru acest început de secol XVIII, după ce la 1600 Iaşii aveau sigiliu cu legendă în limba română. Este o pedantă reîntoarcere la vechea limbă de cultură folosită în Cancelaria Domnească, aproape ca o revenire la limba latină, oarecum anacronică în pragul unei epoci în care limba greacă a cunoscut o perioadă de glorie. Nu este exclus ca Axinte uricarul, bun cunoscător al slavei vechi, să fi propus această formă a inscripţiei.

În privinţa realizării matriţei, trebuie remarcată îmbinarea a două tehnici diferite. Textul legendei este lucrat în tehnica tradiţională, de săpare a slovelor în materialul matriţei, concepută pentru imprimarea în ceară a peceţilor; dar acestea se aplicau cel mai adesea în fum[34], ceea ce făcea ca pe hârtie, în negru, să se imprime fondul matriţei, în timp ce emblema şi legenda rămâneau albe, de culorea hârtiei. Centrul peceţii a fost lucrat însă într-o tehnică total opusă, decupând fondul matriţei şi lăsând în relief reprezentările din emblemă, astfel încât, prin aplicarea pe hârtie a sigiliului,

---

[33] DANIC, Mănăstirea Sf. Ioan Gură de Aur (Zlataust-Iaşi), XVII/6. Fotocopia documentului cu acest sigiliu a fost publicată în CDM, V, pp. 298-299, nr. 1120.

[34] D. Ciurea, *op. cit.*, p. 160.

s-au întipărit, în negru, figurile acesteia (calul, luna și steaua), în timp ce câmpul a rămas de culoare albă. Această nouă tehnică reprezintă o adaptare întârziată a sigiliilor la materialul pe care erau aplicate, în speță la hârtie, ea anunțând sigiliile epocii moderne.

*

Toate aceste peceți, cunoscute în câte un singur exemplar, par să confirme și pentru Iași observația făcută de Emil Vârtosu asupra sigiliilor orașului București, anume că acestea nu mai erau transmisibile; fiecare șoltuz, odată ales în funcție, își comanda un alt sigiliu, cu o reprezentare diferită, a aceleiași steme. Cât de des se schimbau aceste sigilii? S-a scris că șoltuzii orașelor erau aleși anual, la o dată anume[35]. O listă a acestor dregători, întocmită pentru orașul Iași, demonstrează faptul că, adesea, aceeași persoană ocupa funcția publică doi sau mai mulți ani la rând. Chiar sigiliul din martie 1669, amintit mai sus, a fost folosit cel puțin până în aceeași lună a anului 1671, interval în care este atestat ca șoltuz un anume Udrea[36].

În finalul primei versiuni a acestui text (1993), exprimam speranța că cercetările viitoare vor putea scoate la iveală și alte sigilii ale Iașilor, în special pentru secolul al XVIII-lea, ale cărui documente erau prea puțin investigate. Publicarea sistematică a documentelor orașului Iași, până la 1800, în zece volume monumentale, a înlăturat această iluzie[37]. În același veac XVIII, pe fondul accentuării declinului organelor de conducere orășenești ieșene, urbea a fost deposedată de vechea sa stemă, *calul*, respectivul simbol trecând în emblema ținutului Iașilor. Locul sigiliilor aplicate de șoltuzi și pârgari a fost luat de sigiliul Porții domnești, folosit de vornicii de poartă. După *Regulamentul Organic*, înființându-se Eforia orașului Iași (1834), calul va reapărea în primul sigiliu al acestei instituții și apoi, sporadic, în alte sigilii ale urbei ieșene (1862), fără a-și putea impune legitimitatea. Amintirea sa pălise în memoria concitadinilor din veacul trecut, astfel încât calul a fost înlocuit cu o nouă stemă, care reprezenta un „turn antic", timbrat de capul de zimbru din herbul Moldovei și flancat de doi delfini afrontați. Părinții acestei embleme sunt cunoscuți: Gheorghe Săulescu

---

[35] E. Vârtosu, în DIR. *Introducere*, II, pp. 498-501 și foto în anexă, fig. 32-41.

[36] Vezi CDM, III, p. 374, nr. 1715 (orig.); *Moldova în epoca feudalismului*, VI, Chișinău, 1992, pp. 48-49 (copie slavonă).

[37] *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, I, editat de Ioan Caproșu și Petronel Zahariuc, Iași, 1999; II-X, editate de Ioan Caproșu, Iași, 2000-2008.

și Gheorghe Asachi. Un istoric, Mihail Kogălniceanu, s-a numărat printre cei mai îndârjiți oponenți ai prezenței calului în stema orașului Iași, a cărui tradiție medievală nu o (re)cunoștea. Într-un virulent protest, din 1863, el afirma că „orașul Iassi ține la marca sa, doveditoare a anticității sale”, cerând îndepărtarea ecvideului și revenirea la „vechea stemă”, turnul.

*

Cele mai multe dintre vechile sigilii orășenești din Țările Române nu erau heraldice, figurile nefiind reprezentate în scut. Acest caracter preheraldic a făcut ca figurile din embleme să nu fie învestite cu un sens simbolic, superior, ci să fie puse în legătură cu resursele naturale, ocupațiile locuitorilor, cu atât mai mult cu cât orașele românești au conservat multă vreme un caracter semirural. Din această perspectivă, ecvideul din pecetea medievală a Iașilor nu era mai mult decât un cal. Prezența sa în emblema sigilară ar fi trebuit să definească o regiune cu tradiții în creșterea cabalinelor, bogată în herghelii, sau în care se creștea o rasă faimoasă de cai. Sursele istorice cunoscute nu confirmă însă ipoteza că Iașii s-ar fi remarcat, de-a lungul secolelor, sub acest aspect, față de alte regiuni ale Moldovei[38].

La Iași, în capitală, se afla însă faimoasa herghelie domnească, amintită încă din secolul al XVI-lea. Vestitele Grajduri ale Curții domnești au fost construite din piatră, de Vasile vodă Lupu, după cum arată Miron Costin[39]. Despre aceleași grajduri scria, la 1652, călătorul englez Robert Bargrave, arătând că ele „sunt într-adevăr vrednice de luare aminte pentru măreția și buna lor întocmire, dar mai ales pentru numărul și calitatea cailor, întrecând cu mult pe acelea ale ducelui de Florența sau ale regelui Angliei”[40]. Grajdurile de la Iași au trezit și interesul țarului Petru cel Mare al Rusiei, care le-a vizitat la 1711, cu prilejul campaniei din Moldova.

Fiind podoaba cea mai de seamă a Curții, caii Domniei luau parte în mod obișnuit la ceremoniile de peste an (Bobotează, Sf. Gheorghe, Paști ș.a.). La paradele desfășurate cu acest prilej defilau *telegarii*, caii pentru înhămat la trăsuri. Erau aduși apoi *povodnicii*, cai frumoși, foarte prețioși, deprinși pentru călărie. Domnii români – potrivit rangului lor, echivalat cu cel al unui pașă cu două tuiuri – primeau în dar din partea sultanului, cu prilejul investiturii, 20 asemenea povodnici, cai de rasă arabă[41]. Urmau apoi *armăsarii*, cei care asigurau zestrea genetică a hergheliei. Pentru secolul al

---

[38] Sorin Iftimi, *Istorii cu cai în Evul Mediu*, în MI, 2006, 4, pp. 38-42.
[39] Miron Costin, *Letopisețul*, p. 119.
[40] *Călători străini*, V, p. 490
[41] H. Dj. Siruni, *Domni români la Poarta otomană*, Bucuresti, 1941.

X II-lea, putem aprecia cam la 70 numărul cailor din herghelia domnească. În final era adus exemplarul cel mai valoros: calul de învestitură al domnului, denumit turcește *tabla-bașa*.

Calul, mai ales cel de culoare albă, este învestit, prin tradiție, ca simbol al capetelor încoronate. „Calul a fost, dintotdeauna și în toate culturile care l-au cunoscut, un animal asociat cu puterea"[42]. Într-un anume sens, se poate spune că „puterea politică era întemeiată pe cal"[43]. Putem ajunge la concluzia că în pecetea Iașilor nu doar coroana face referire la domnie, ci și calul, care este un simbol mai apropiat de Domnie, de vechea aristocrație de spadă, decât de ocupațiile burgheze ale orășenilor. Aceasta ar diminua vechimea stemei din sigiliul orașului, situând-o cronologic după Alexandru Lăpușneanu (1566), într-o epocă în care se contura statutul privilegiat al Iașilor, de reședință principală a domniei.

În mod paradoxal, calul este mult mai puțin reprezentat în steme decât ne-am fi așteptat. Frank Hubert explică slaba prezență a calului în heraldica secolelor XII-XV prin „banalitatea" acestui animal în epocă[44]. „Numărul relativ redus al reprezentărilor de cai se explică prin identificarea cal-călăreț, fapt ce făcea ca însuși calul să poarte blazon – blazonul călărețului. Așa cum nobilul se reprezenta pe sine mai rar ca figură heraldică, tot așa nu era înfățișat nici calul"[45]. O altă explicație este concurența pe care o face inorogul (licornul), animal fantastic, încărcat de atâtea simboluri[46]. Din aceste cauze heraldiștii au scris foarte puțin despre cal[47]. Conform codului heraldicii, calul simbolizează curajul. Potrivit canoanelor, el este reprezentat în steme totdeauna din profil. Cal în libertate (*cheval gai*) este acela figurat fără frâu și fără căpăstru; cal alergând (*cheval courant*) este înfățișat cu toate cele patru picioare în aer[48]. Deci, patrupedul din stema orașului Iași ar trebui să fie definit ca un „cal în libertate, alergând".

---

[42] Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Princeps omni laudae maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Sfânta Mănăstire Putna, 2005, p. 510.

[43] Richard Lewinsohn, *O istorie a animalelor. Rolul lor în dezvoltarea civilizatiei umane*, Bucuresti, 1988, p. 168.

[44] Ileana Căzan, *Imaginar și simbol în heraldica medievală*, București, 1996, pp. 45-47.

[45] *Ibidem*, p. 47.

[46] *Ibidem*.

[47] *Ibidem*, p. 45; *eadem*, *Imaginarul medieval, simbolul și însemnul heraldic*, în RI, IV, 1993, 3-4, pp. 227-228.

[48] Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica. Tratat tehnic*, București, 1974, p. 74.

Sigiliile orașului în epoca modernă

Regulamentul Organic al Moldovei prevedea, la 1832, întemeierea unei instituții moderne care să aibă în atribuțiile sale toate problemele edilitare și urbanistice ale orașului Iași. Această instituție a primit numele de Sfatul Municipal. Noul organ administrativ era format din patru membri aleși dintre negustorii capitalei și un președinte numit de Obșteasca Adunare. După acest model a fost organizată conducerea tuturor orașelor și târgurilor din Moldova[1].

Sfatul Municipal Iași, având inițial un caracter interimar, fără atribuții suficient de bine definite, nu și-a comandat din primul an de existență un sigiliu propriu. Pe actele emise de Sfatul Municipal se aplica sigiliul Agiei capitalei, veche instituție cu rosturi polițienești, care își confecționase un sigiliu nou în 1833. Acesta era de formă ovală, având în centru un scut francez modern tăiat; în partițiunea superioară figura capul de bour al Moldovei, iar în cea inferioară o balanță; scutul era timbrat de o coroană deschisă, cu cinci fleuroni și susținut de doi delfini afrontați, având cozile în sus[2].

Printr-o reglementare din 11 aprilie 1833, consiliile municipale au primit denumirea de *Eforii*. Nici acum Eforia orașului Iași nu s-a grăbit să obțină un sigiliu propriu, utilizându-l tot pe cel al Agiei. Abia în luna iunie 1834 Eforia capitalei făcea demersuri pe lângă Departamentul Dinăuntru să-i aprobe confecționarea unui sigiliu propriu, „după marca țării și a ținutului"[3]. Este vorba despre un sigiliu oval (30x35 mm) gravat cu eleganță.

---

[1] Gh. Ungureanu, *Sigiliul orașului Iași în secolul al XIX-lea*, în RA, IX, 1966, nr. 2, pp. 84-85.

[2] *Ibidem*, p. 86 (cu o fotografie). Descrierea sigiliilor din secolul al XIX-lea ale orașului Iași poate fi regăsită și în lucrarea Mariei Dogaru, *Sigilii orășenești din epoca modernă și contemporană*, București, 1978. Mai multe din stemele folosite de Primăria Iași în secolul al XIX-lea au fost reproduse de Dan Cernovodeanu, în *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, pp. 516-518.

[3] DJANI, Primăria Iași, dosar 71/1837, f. 1.

Aceasta a fost aplicat în ceară roșie[4], la sigilarea dosarelor Eforiei capitalei și în anii 1836-1839, chiar dacă în 1834 el a fost înlocuit oficial cu un altul. După modelul stemei Agiei, noul sigiliu conținea un scut tăiat, având în partițiunea superioară stema țării, capul de bour, iar în partițiunea inferioară un cal, alergând spre dreapta[5]. Patrupedul provenea din stema ținutului, nefiind invocate sigiliile medievale ale orașului Iași. Calul este înfățișat pe o terasă, trecând spre dextra, cu piciorul anterior drept ridicat, potrivit canoanelor heraldicii. Hașurile orizontale ale partițiunii superioare indică faptul că stema Moldovei era așezată în câmp de azur, în timp ce calul din partițiunea inferioară ar fi amplasat în câmp de argint. Desenul în tuș făcut după acest sigiliu (aplicat în ceară), pus în circulație de N.A. Bogdan, odată cu monografia dedicată orașului Iași, nu are eleganța originalului. El accentuează poziția de galop a calului, care în sigiliul autentic pare mai curând un trap. Nici forma migdalată a scutului heraldic („de tip normand"), redată în acel desen, nu corespunde cu cea din sigiliul original (fig. 24). Mai curând avem de-a face cu un scut de tip „elvețian", după

Fig. 24

Fig. 25

cum se distinge pe sigiliul-pereche, comandat în același an, 1834, pentru a fi aplicat pe hârtie (fig. 25). Scutul este timbrat de o coroană cu cinci perle mari, asemenea celei de baron german[6]. Se pare că acea cruciuliță patentată

---

[4] O fotografie alb-negru a unui asemenea sigiliu a fost publicată de Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 87.

[5] Vezi și *ibidem*, p. 88.

[6] Vezi Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica. Tratat tehnic*, București, 1974, pp. 111-112 și fig. 24.

așezată deasupra perlei din mijloc a coroanei, vizibilă în desenul publicat de N.A. Bogdan, nu exista cu adevărat și în sigiliul original (deși acel tip de coroană se întâlnește în sigiliile lui Ioniță Sandu Sturdza)[7]. În mod inexplicabil, sigiliul-pereche, cel pentru hârtie, avea scutul timbrat de o coroană de alt tip, în care fleuronii alternează cu perlele[8]. Doi delfini cu cozile în sus flanchează scutul heraldic, iar în exergă se află inscripția, cu caractere chirilice: *Eforia orașului Eșii. 1834*. Observațiile autorilor anteriori au fost făcute nu pe sigiliul original, ci pe desenul publicat de N.A. Bogdan, susceptibil de distorsiuni la nivelul detaliilor.

La scurtă vreme acest tip sigilar a fost înlocuit cu un altul. Noul domn Mihail Sturdza a dispus, la 8 iulie 1834, schimbarea tuturor sigiliilor instituțiilor publice cu altele noi, în care alături de stema țării să fie inclusă și stema familiei sale. Porunca preciza și că „Eforiile de prin târguri vor avea asemenea peceți, numai că împrejur să fie înscrise cuvintele *Eforia orașului cutare*"[9]. Astfel, a fost confecționat un alt sigiliu al orașului Iași, în care scutul de tip francez modern este despicat, având în dreapta heraldică capul de bour al Moldovei, iar în cealaltă partițiune leul rampant sturdzesc, înarmat cu o sabie. Scutul este timbrat de o coroană închisă, corespunzătoare rangului de Principat. În exergă se află inscripția chirilică: *Prințipatul Moldovii. 1834. Eforia orașului Eșii*[10]. Acest sigiliu a intrat în vigoare abia în anul următor, 1835. Eforia Iași a cerut însă aprobare ca să rămână în uz și vechiul sigiliu, care, „fiind din fier tare", avea să fie folosit la sigilarea măsurilor de greutate (cântare, dimirlii etc.), protejând de uzură noul sigiliu (fig. 26).

Fig. 26

La 1840 a fost introdus un nou sigiliu al Eforiei Iași (33x35 mm), conceput pentru a fi aplicat pe hârtie. Stema este aproape identică. Doar leul este încoronat, de această dată, iar coroana ce timbrează scutul este tot una

[7] Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești*, București, 1974, p. 69.

[8] Amprenta acestui sigiliu se păstrează pe o chitanță emisă de Eforia orașului Iași la 23 august 1834 (DJANI, Documente, 586/15).

[9] *Manualul Administrativ al Principatului Moldovei*, Iași, 1855, I, p. 69.

[10] Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 89; DJANI, Documente, 753/6.

închisă, însă apropiată ca formă de cea regală, de rang mai înalt (fig. 27). Legenda este gravată cu majuscule chirilice: *Prinţipatul Moldaviei. Eforie Orașul Eșii. 1840*[11]. Sigiliile orășenești introduse sub Mihail Sturdza, vădind tendințe centralizatoare, reprezintă un pas înapoi pentru dezvoltarea heraldicii urbane din Moldova, întrucât eliminau tocmai elementele de identificare, de personalizare a acestora, conferindu-le un caracter formal. În 1849, odată cu plecarea de pe tron a lui Mihail Sturdza, s-a revenit la denumirea de Sfat orășenesc.

Fig. 27

Acum, în domnia lui Grigore Alexandru Ghica, într-o atmosferă mai relaxată, se constată că nu este potrivit ca autoritățile orășenești să folosească sigilii cu marca țării sau a ținuturilor și că ar trebui ca fiecare urbe să își stabilească propriile însemne heraldice. În acest context, Sfatul Municipal Iași s-a adresat lui Gheorghe Asachi și lui Gheorghe Săulescu, pentru a propune fiecare câte un proiect pentru marca Iașilor[12]. Câte un exemplar al celor două proiecte a fost trimis la Departamentul Dinăuntru, care a optat pentru o soluție combinată: turnul roman, propus de Gheorghe Săulescu, și cei doi delfini în forma grafică înaintată de Gheorghe Asachi. A rezultat un sigiliu rotund, cu diametrul de 35 mm, având în centru un turn, etajat și crenelat, cu poarta închisă, având gravate pe el inițialele „L.I.", în alfabet latin (*Ligia Iassiensis*). Turnul este timbrat de capul de zimbru din stema Moldovei, cu steaua între coarne (propus tot de Gheorghe Săulescu). Astfel, stema Moldovei, care ocupa altădată un cartier întreg, nu dispare cu totul din sigiliu. Turnul este flancat de cei doi pești, desenați mai curând ca niște sturioni decât ca niște delfini. În exergă se poate citi inscripția: *Municipium Iassiorum. Sfat orășenesc. 1851*[13]. Dacă denumirea orașului este scrisă cu litere latine, cea a sfatului orășenesc folosește tot slovele chirilice. Lipsa scutului pe care ar fi trebuit să fie așezat turnul face ca figura din centrul sigiliului să fie o emblemă, și nu o stemă heraldică. Soluția aleasă nu reprezintă o simplă desfacere a câmpului heraldic în câmp sigilar, deoarece în acest caz ar fi trebuit să dispară tenanții scutului, delfinii (fig. 28).

---

[11] *Ibidem*, p. 90.

[12] Textul care însoțește cele două proiecte a fost reprodus, la 1851, în „Buletin. Foaia publicațiilor oficiale" și reluat de N.A. Bogdan, *Orașul Iași*, Iași, 1913, p. 20.

[13] Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 92.

Fig. 28

În 1858, potrivit Convenției de la Paris a marilor puteri, denumirea oficială a statului a devenit „Principatele Unite". De aceea s-a dispus confecționarea altor sigilii pentru instituțiile publice, care să includă noua titulatură. Stema sigiliului gravat acum este aproape identică. Doar sub delfini este înscris anul 1859. Modificările semnificative sunt legate de inscripție: s-a renunțat atât la inițialele „L.I.", cât și la denumirea de *„Municipium Iassiorum"*, indiciile care arătau că turnul din stemă nu este unul oarecare, ci roman, evocând originile antice ale urbei, actul fundării sale (mesaj transmis atât de Asachi, cât și de Săulescu). Textul de acum este exact și sec, redactat pentru prima dată integral în alfabet latin: *Principatele Unite 1859. Municipalitatea Jassilor*[14] (fig. 29).

În heraldică, turnurile au în mod obișnuit forma rotundă, fără conotația originii romane; doar când au altă formă se menționează acest lucru când se face descrierea stemei[15]. Turnul este numit *„deschis"* (*ouverte*, fr.) când are poartă.

Fig. 29

În același an 1859, s-au confecționat o serie de sigilii ovale (43x36 mm), identice pentru orașele moldovenești, având în câmp un scut francez modern tăiat roșu-albastru, peste care brosează capul de zimbru al Moldovei. Nu s-au păstrat nici matrița, nici impresiuni ale acestui sigiliu pentru Municipalitatea Iașilor. Se pare că Administrația capitalei a fost exceptată de la această măsură, obținând privilegiul de a păstra vechiul sigiliu, care avea ca stemă turnul. S-au comandat însă asemenea sigilii pentru Comisiile Despărțiturilor orașului Iași. În Arhivele Centrale de la București se păstrează o asemenea matriță sigilară din bronz, cu inscripția: *Principatele Unite. Komisiea despărțirei I-iu din Kapitalei Echii*[16]. Nu se cunosc impresiuni ale acestui sigiliu și nici măsura în care el a fost folosit cu adevărat.

---

[14] Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 93; DJANI, Sigilii, nr. 1208.

[15] Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica. Tratat tehnic*, București, 1974, pp. 94-95.

[16] Maria Dogaru, *Sigilii orășenești din epoca modernă și contemporană*, București, 1978, pp. 138-139 (cu o fotografie). DANIC, București, Colecția Sigilii, nr. 1928-1920 (matrițe sigilare), nr. 386-387. Cele două exemplare, confecționate pentru ceară și hârtie, au fost depuse la Arhive în 1863.

La 1862, în cadrul procesului de unificare administrativă ce a urmat Unirii de la 1859, Consiliul de Miniștri a reluat ideea unificării tuturor sigiliilor autorităților publice, constatându-se starea de neuniformitate în care se află acestea „necompatibilă cu starea lucrurilor de față în urma realizării Unirii definitive". Acțiunea a fost pripită, recomandându-se, chiar înainte ca Adunarea Legislativă să stabilească stema de Stat, confecționarea de sigilii „având unite într-un singur scut, sub coroana domnească, acvila romană cu crucea în gură și capul de zimbru cu o stea între coarne". Perspectiva excesiv de centralizatoare anula, în fapt, fragila heraldică teritorială înfiripată în deceniile anterioare. Au fost confecționate astfel de sigilii, având în scut francez modern, despicat, acvila munteană în câmp albastru și capul de zimbru broșând peste câmpul tăiat roșu-albastru. Scutul heraldic este timbrat de o coroană închisă, de tip regal. Sub scut este gravat anul 1862. În cazul Iași, s-au păstrat matrițele sigilare comandate pentru despărțiturile capitalei. Ele au inscripții de tipul: *Comisia Despărțurei I – oraș Iassi al Principatelor Unite*[17].

În același an, 1862, Ministerul de Interne de la București cerea Directoratului de la Iași să „ia știință pe ce temei sigilurile municipalităților de orașe și târguri sunt făcute cu marca țării și dacă Directoratul găsește, sau nu, mai nimerit ca să se prefacă puindu-se pe fiecare marca districtului (ținutului) respectiv"[18]. Fără a consulta Municipalitatea sau vreun specialist în heraldică, Directoratul a acceptat servil sugestia Ministerului. Astfel, a fost confecționat un sigiliu special confecționat pentru a fi aplicat pe hârtie având ca emblemă un cal negru trecând pe o terasă, orientat neuzual, spre stânga heraldică; sub cal este gravat anul 1862. Inscripția este: *Orașului Jassi. Municipalitatea*[19] (fig. 42). Mihail Kogălniceanu a reacționat, ca membri al Comunei Iași, scriind, la 22 aprilie 1863: „de un timp văd o schimbare operată în marca Municipalității de Iassi, turnul roman cu antica inscripțiune *Municipium Iassiorum* îl văd înlocuit cu un cal și cu inscripțiunea Municipalitatea de Iassi". În continuare, istoricul sublinia faptul că „orașul Iassi ține la marca doveditoare a antichității sale", cerând

---

[17] Maria Dogaru, *Sigilii orășenesti din epoca modernă și contemporană*, Bucuresti, 1978, p. 140 (cu fotografie).

[18] Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 97. DANIC, București, Colectia Sigilii, nr. 1928-1920 (matrite sigilare).

[19] *Ibidem.*, p. 94.

să se revină la forma anterioară a sigiliului[20]. În fața acestei atitudini, Ministerul a restituit Municipalității Iașilor sigiliul din 1859, cerând să-i fie trimisă „spre desființare" matrița de la 1862.

Nici în epocă și nici mai târziu nu s-a explicat exact ce se întâmplase. În fapt, stema orașului de reședință a fost înlocuită cu stema ținutului, ceea ce reprezintă un reflex al heraldicii rusești, inexplicabil în această epocă. Mai mult, aceeași stemă se afla acum și în sigiliile altor orașe din județ, precum Târgu Frumos.

La restituirea sigiliului din 1859, s-a constatat că lipsea din desenul matriței capul de zimbru care timbra turnul[21]. Acest însemn provincial fusese înlăturat, așteptându-se ca noua Adunare Legislativă a Principatelor Unite să stabilească stema de stat. Acțiunea de înlăturare a stemelor provinciale a vizat nu doar sigiliile, ci și monumentele publice. A existat un ordin din 1864, imprimat pe foi volante, în care se dispunea: „a se șterge stema Moldovei de pe zidurile publice, stâlpi, poduri și altele și să se introducă marca țărilor unite"[22].

S-a păstrat și un alt model sigilar urban, care avea în câmp stema de stat a României, model 1867, și legenda: *România. Comisia Despărțir(ii). I din Iassi.* Sigiliile despărțiturilor orașului Iași au fost retrase din uz în 1883, fiind depuse la Arhivele Statului București[23].

Un alt sigiliu al orașului Iași a fost comandat la 1872, în domnia lui Carol I. Noul sigiliu, de formă rotundă (42 mm), avea în mijloc un turn rotund așezat într-un scut, cum nu mai avusese din 1840. A fost ales un scut „francez modern", care are, pentru prima dată, indicații de culoare: hașuri orizontale care indică smalțul albastrul (azur) al acestuia. Este foarte probabil că albastru a fost „împrumutat" odată cu forma suportului, fără o semnificație anume, știut fiind că scutul francez modern are în mod obișnuit câmpul de azur. Hașurile prezintă însă neajunsul de a face ilizibil desenul stemei.

---

[20] *Ibidem*, p. 98. Punctul de vedere al lui M. Kogălniceanu a fost publicat și în ziarul „Românul", VII, 1863, nr. 25, din 25 iulie, pp. 1-2. O atitudine polemică față de opinia acestuia a avut Cezar Bolliac, care a publicat articolul *O eroare istorică*, în ziarul său „Buciumul", Iași, I, 1863, nr. 66, din 27 iulie, p. 262.

[21] Vezi această matriță sigilară, confecționată din bronz, la DJAN Iași, Colecția Sigilii, nr. 7208.

[22] DJANI, Eforia Municipiului Iași, 1864, nr. 462.

[23] Maria Dogaru, *Sigilii orășenești din epoca modernă și contemporană*, p. 140. Matricele sigilare din bronz se păstrează la DANIC, Sigilii, nr. 2154-2157.

Fig. 30

Scutul este timbrat, tot pentru prima dată, cu o coroană murală cu trei turnuri, ceea ce indică o stemă urbană. Scutul este flancat de cei doi pești binecunoscuți. Legenda sigiliului, dispusă în exergă, cuprinde inscripția: *România. Primăria Municipiului Jassy*[24]. Acum apare, pentru prima dată, și denumirea de *Primărie* pentru organul de conducere al municipiului Iași, potrivit Legii administrative din 1864 (fig. 30).

Din anul 1872 s-au păstrat, la Arhivele Iași, mai multe matrițe sigilare, confecționate pentru diverse servicii din cadrul Primăriei. Unul dintre ele a aparținut Serviciului fiscal. Descrierea stemei este aproape identică, singura deosebire fiind coroana regală, care apăruse în sigilii până la modelul din 1840 și care este reintrodusă acum. Grafica turnului și a delfinilor este îmbunătățită, câștigând în claritate și eleganță[25]. Faptul că s-a renunțat la scut și la fondul hașurat al acestuia (pentru culoarea albastră) contribuie la lizibilitatea desenului, dar scade valoarea heraldică a stemei. Legenda sigiliului este: *Primăria municipiului Jasi. Perceperea dărilor fiscale. 1872* (fig. 31, 32).

Fig. 31

Fig. 32

Alte două matrițe sigilare păstrate la Arhive au fost comandate pentru barierele Tuțora și Nicolina[26]. Grafica lor este identică: turnul cu două etaje are o siluetă mai suplă, fiind timbrat de aceeași coroană regală și flancat de doi delfini. De o parte și de alta a lor putem citi anul: 1872. Inscripția sigiliului are următoarea formă: *Primăria municip(iului) Iași.*

[24] DJAN Iași, Sigilii, nr. 1203.

[25] DJANI, Sigilii, nr. 1206, 1215, 1233, 1275, 1291.

[26] DJANI, Sigilii, nr. 1228, 1276.

Bariera Țuțora. S-a păstrat un sigiliu identic și pentru stema Barierei Nicolina (fig. 33, 34).

Fig. 33

Fig. 34

În anul 1873 s-a confecționat și un sigiliu, de dimensiuni mai mici, pentru validarea actelor emise de Cabinetul Primarului[27]. Acesta conținea turnul roman într-un scut hașurat orizontal, indicând câmpul de azur. Inscripția din exerga este: *România. Primăria Municipiului Jassy* (fig. 34).

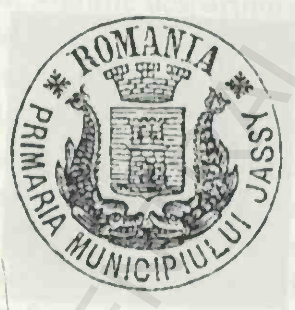

Fig. 35

Fig. 36

Un alt sigiliu mare (42 mm) a fost confecționat în 1882, din necesitatea de a inscripționa în legenda acestuia denumirea de „Regatul României", proclamată cu un an înainte. Acest sigiliu este foarte asemănător cu cel anterior, dar a renunțat la hașurile din câmpul scutului, obținând astfel o mai mare claritate a turnului din stemă (fig. 36).

---

[27] *Ibidem*, nr. 1209.

Un sigiliu destinat circumscripției I a municipiului Iași poate fi datat, prin analogie cu celelalte, în anul 1883[28]. Acesta are legenda: *Reg(atul) Romaniei. Primaria municipiului Jassy. Servic(iul) de verific(are) a Circomsc(ripției) I* (fig. 37).

Fig. 37

*

Perioadele de autoritarism central, ce impun însemne de stat în sigiliile orașelor, uniformizându-se, alternează cu cele de relaxare, în care orașele își pot alege și dezvolta o heraldică proprie. Sigiliul Eforiei Iași din 1834 nu avea în inscripție denumirea statului, dar în scutul său figurau stema țării și cea a ținutului Iași. În fapt, orașul nu avea însemne proprii, ci doar pe cele care îl defineau drept capitală și reședință de ținut. Mihail Sturdza, în 1835, a ținut să introducă în inscripțiile sigiliilor orășenești denumirea țării: *Principatul Moldovei*. Tot el a impus și în scut stema propriei familii, alături de capul de bour. Practic, anul 1851 aduce orașului Iași o stemă proprie: turnul roman timbrat de capul de zimbru, care nu provine neapărat din stema țării; mai curând era considerat un însemn antic, legat de descălecatul romanilor, după cum am văzut cu alt prilej. Observăm că nici legenda acestui sigiliu nu mai conține vreo referire la denumirea sau autoritatea statului, inscripția prevalându-se doar de presupusa origine antică a urbei: *Municipium Iassiorum*. Nici la 1859, când celelalte orașe moldovenești au primit steme sigilare cu capul de bour, broșând pe un scut francez roșu-albastru, Capitala nu a fost deposedată de însemnul său specific. Sigiliile următoare s-au mulțumit să includă în exerga denumirea țării: *Principatele Unite* (1859), *România* (1872) sau *Regatul României* (1882). Stema orașului, turnul roman, a rămas la locul ei, fiind reprodusă în diverse forme grafice. Ea și-a păstrat valabilitatea până la 1930, când a fost concepută actuala stemă. Cele opt decenii de prezență pe acte sau pe monumente publice au impus acest simbol identitar în conștiința concitadinilor.

---

[28] DJANI, Sigilii, nr. 1242; sigiliul similar al Circumscripției III se află la nr. 1230.

Stema Municipiului Iași

Heraldica reprezintă un limbaj simbolic universal, vechi de aproape un mileniu, dar care își dovedește încă viabilitatea. Ea a apărut în timpul Cruciadelor, ca un fenomen al civilizației Creștine. Această disciplină are un ansamblu de reguli creat de-a lungul secolelor. S-a vorbit de o gramatică, o ortografie și chiar de un alfabet al heraldicii[1]. Aderarea la acest sistem de reprezentare pentru localități, județe și alte structuri teritoriale poate fi privită ca o formă de integrare europeană.

Principala calitate a unei steme este reprezentativitatea. Ea trebuie să identifice posesorul, comunicând ceva relevant despre el. Trebuie descoperit acel element care să poată deveni simbolul localității respective și care să poată fi exprimat prin mijloacele heraldicii. Este o operațiune asemănătoare cu aceea a construirii unui „brand". Folosirea limbajului vizual, simbolic, pentru identificarea localităților este și o practică foarte modernă.

Orașele care dețin o stemă străveche (concedată sau autoconferită), creatoare de tradiție, trebuie să o păstreze ca atare. Vechiul simbol vorbește de actul întemeierii, de începuturi, de patronul sau protectorul orașului, de un fapt istoric memorabil. Heraldica prețuiește statornicia și continuitatea, valorificând zestrea simbolică a orașelor respective[2]. Înnoirile nejustificate nu sunt binevenite. În principiu, stemele nu evoluează. Sunt cu atât mai valoroase cu cât sunt mai vechi și mai simple.

Stema unui oraș vorbește de autonomia locală, de dreptul cetățenilor de a-și alege singuri conducerea și de dreptul de autoguvernare al orașelor. Stemele au valoare juridică, reprezentarea lor pe sigilii sau în antetul documentelor oficiale emise de Primăria unui oraș având calitatea de a valida, de a autentifica actele respective. Nu este corect ca în sigiliile autorităților locale alese să fie folosită stema de stat.

---

[1] Ștefan S. Gorovei, *Mic îndreptar de heraldică (nu numai) ieșeană*, în ArhGen, IV (IX), 1997, 1-2, pp. 305-339.

[2] *Ibidem*, pp. 314-316.

*

Orașul Iași, atestat la 1408, dobândise un statut urban încă de la începutul secolului al XIV-lea. Documentele menționează existența unei conduceri proprii a urbei, formată din *șoltuzi* și *pârgari*, încă din secolul al XVI-lea. Terminologia germană a organelor de conducere amintește de orașele occidentale care se bucurau de libertățile garantate de dreptul de Magdeburg. Simplul fapt că autoritățile orășenești foloseau un sigiliu pentru autentificarea actelor pe care le emiteau nu era doar o întâmplare. Dreptul de a folosi un sigiliu propriu era un privilegiu concedat (sau acceptat) de autoritatea supremă a statului, Domnia. Prin aceasta, se recunoștea autonomia orașelor și dreptul lor de a avea organe de conducere proprii, alese de obștea orășenilor. Pentru Iași s-au păstrat impresiuni ale sigiliului propriu începând cu anul 1602; folosirea sigiliului orășenesc trebuie să fi fost însă mult mai veche, probabil încă din veacul al XV-lea. Patrupedul din impresiunile sigilare ale orașului Iași avea un caracter emblematic, nefiind reprezentat într-un scut. Secolul al XIX-lea a fost decisiv în heraldizarea însemnelor orașului capitală. Anul 1834 a adus prima reprezentare a stemei într-un scut, iar anul 1851 a impus un alt simbol al orașului: turnul roman. Aceasta era zestrea heraldică a Iașilor care trebuia valorificată într-o construcție sintetică, în conformitate cu legile heraldicii.

Între 1921 și 1939 a funcționat Comisia Consultativă de Heraldică, instituție care a fixat un set de reguli și a elaborat steme pentru toate orașele și județele României întregite. Comisia Națională de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, abilitată cu reglementarea acestor chestiuni, după 1993, din respect pentru tradiție, a păstrat majoritatea reglementărilor interbelice. Astfel, forma scutului și atributele exterioare ale acestuia au rămas cele stabilite în 1921. Scutul stemei, de formă unică[3], este de tip „antic", provenind de la începuturile heraldicii, din secolele XI-XIV. Proporțiile sale sunt fixe și nu pot fi modificate. Spre deosebire de stemele județene, cele de localități sunt timbrate de coroane murale de argint, cu un număr variabil de turnuri (trei pentru statutul de oraș, cinci pentru orașele reședință de județ și șapte turnuri pentru municipii)[4]. Din aceeași tradiție interbelică a fost preluată și ideea ca stemele vechilor capitale ale principatelor românești să poarte în creștet (*cimier*) însemnul medieval al țării căreia i-a servit drept cetate de scaun.

---

[3] Maria Dogaru, *O problemă de mare actualitate: noile steme de județe și orașe. Opinii și precizări*, în RA, LXXI, vol. LVI, 1993, nr. 3, pp. 263-264.

[4] *Ibidem*, p. 264.

În 1930, Comisia a elaborat stema orașului Iași, aflată în vigoare și astăzi. Descrierea acesteia, în limbajul tehnic al heraldicii, se poate face astfel: „În scut antic, pe câmp roșu, o cetate crenelată de argint, având pe flancuri două turnulețe rotunde – pe a căror acoperișuri conice se află câte o cruce cu brațe egale – iar în centru un turn pătrat, mai înalt, cu poarta și ferestrele închise. Peste tot, în ecuson roșu, un cal galopând spre dreapta heraldică, având deasupra o coroană deschisă, de aur. Scutul este timbrat de o coroană murală de argint, cu șapte turnuri, din care iese capul de bour, al cărui gât este terminat în formă de lambrechini"[5] (fig. 38, 39). La 15

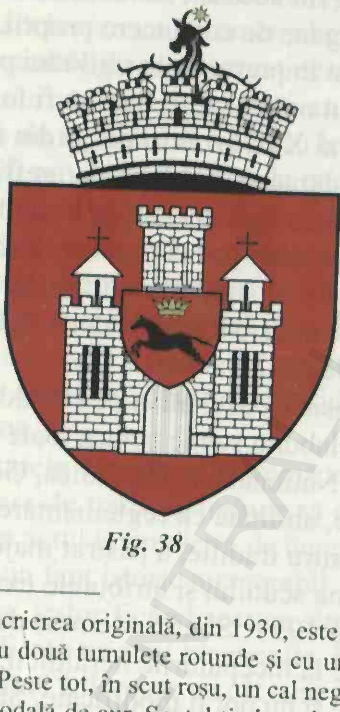

Fig. 38

Fig. 39

[5] Descrierea originală, din 1930, este următoarea: „Pe scut roșu o cetate crenelată, de argint, cu două turnulețe rotunde și cu un turn pătrat, înalt, la mijloc, poarta și ferestrele închise. Peste tot, în scut roșu, un cal negru în goană spre dreapta, având deasupra coroana voievodală de aur. Scutul timbrat de o coroană murală cu șapte turnuri, din care iese capul de bour, negru al Moldovei, cu steaua de aur între coarne. Simbolizează vechea cetate de scaun a Iașilor" (MO, nr. 171 din 2 august 1930, p. 6287). O altă descriere a stemei Iașilor a formulat Maria Dogaru în 1994: „În scut triunghiular, pe câmp roșu, o cetate crenelată de argint, având lateral două turnulețe rotunde, iar în centru – unul pătrat, mai înalt, cu poartă și ferestre închise; peste tot în scut roșu, un cal negru galopând spre dreapta și însoțit, în cantonul stâng superior, de o coroană deschisă de aur. Scutul este timbrat de o coroană murală de argint, formată din șapte turnuri, din care iese capul de bour redat cu gât cu tot. Semnificația: Construcția amintește Iașul ca veche cetate de scaun a Moldovei, iar stema Moldovei plasată în vârful coroanei murale atestă faptul că urbea a fost capitală a acestui principat. Calul este preluat din stema județului a cărui capitală este orașul Iași." (Maria Dogaru, *Din Heraldica României (Album)*, București, 1994, p. 124 și pl. LI, fig. 215).

iu e 1994, Consiliul Municipal Iași a acceptat revenirea (cu neînsemnate m dificări) la stema folosită în perioada interbelică[6].

Dosarul constituit în 1930 pentru aprobarea stemei orașului Iași este fc rte sumar[7]. Nu se poate ști exact ce documentație a stat la baza alcătuir noii steme și nici cum s-a ajuns la actuala formulă grafică[8]. Pe baza cu noașterii evoluției anterioare a simbolurilor orașului Iași este posibilă re onstituirea modelelor folosite și se poate determina semnificația fiecărui el ment în parte (aspect expediat cât se poate de formal în descrierea stemei).

Turnul roman aflat de opt decenii în stema orașului Iași a fost înlocuit acum de imaginea porții Curții domnești. În heraldică, un zi l flancat de două turnuri rotunde, străpuns d o intrare, reprezintă nu o poartă, ci o cetate în reagă, sau un *castel*[9]. Cetatea din stema Ia ilor nu este o inovație a Comisiei de la 1930. Ir aginea ei este inspirată din aceea a turnulı Porții Domnești, așa cum apare aceasta pe si giliul datat 1782 (fig. 40). Ea se raportează la un model concret mai vechi, dar pierde d ı vedere ideea turnului rotund, ca simbol a originilor romane ale urbei. Transformarea turnului roman în cetate p ate fi surprinsă pe drapelul orașului Iași, anterior anului 1870 (fig. 51), p ecum și pe stema neoficială a orașului de pe reversul medaliei din 1896, b tută cu prilejul inaugurării Teatrului Național din Iași (fig. 74)[10]. Chiar și

Fig. 40

[6] Ștefan S.Gorovei, *Mic îndreptar*, p. 325. Vezi și articolele din presa locală: „Monitorul", din 2 februarie, 7 și 11 aprilie, 5, 8, 15 și 16 iulie 1994; „Evenimentul", din 5 și 16 iulie 1994; „Opinia", din 15 iulie 1994.

[7] DANIC, București, Comisia Consultativă de Heraldică, dosar 37 (include și stemele celorlalte orașe din județul Iași); Maria Dogaru, *Din Heraldica României*, București, 1994, pp. 123-124.

[8] Probabil că sursa principală pentru evoluția simbolurilor Iașilor a fost lucrarea lui N.A. Bogdan, *Orașul Iași*, ed. II, 1913.

[9] Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica. Tratat tehnic*, București, 1974, p. 94.

[10] Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, 1977, p. 519, fig. 5; Andone Cumpătescu, *O istorie a Iașului în imagini medalistice*, Iași, 2004, p. 116, fig. 124av și 124rv; idem, *Frații Saraga, Nicolae Sternberg, Celesti Fabio și creația medalistică ieșeană la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „Colecționarul român", nr. 4, din 6.05.2006, p. 20. Stema a fost reluată, la dimensiuni mai reduse, și pe reversul medaliei inaugurării Abatorului din Iași (1897). Autorul ambelor medalii este Nicolae Sternberg.

Fig. 40

pe sigiliul Stării Civile păstrat la Ar-hivele Naționale Iași se poate remarca această evoluție[11] (fig. 41).

Crucile amplasate pe acoperișurile turnurilor laterale reprezintă singurul element nou față de varianta interbelică a stemei. Acestea pot fi justificate de existența a două paraclise în incinta Curții domnești din Iași: „Biserica de pe Poartă" și „Biserica despre Doamna". Cele două cruci au fost adăugate la solicitarea Primăriei, în baza unei recomandări discutabile, potrivit căreia „noile steme nu pot fi, în general, doar copii ale vechilor reprezentări; a copia înseamnă a scădea valoarea blazonului respectiv"[12]. Or, dimpotrivă, în heraldică valoarea unei steme crește atunci când ea rămâne neschimbată vreme de secole.

Ideea de a introduce în stemă un ecuson central, situat deasupra intrării în cetate, cu stema medievală a Iașilor a fost o formulă grafică interesantă, legând organic două tradiții heraldice distincte. Ecusonul apare atât ca un „peste tot", cât și ca o stemă a cetății reprezentate în stemă. În „inima" scutului erau amplasate, potrivit tradiției, stemele mai valoroase, prin vechime și rang.

Calul din stemă, înfățișat în galop, are o poziție naturală, neheraldică. Sursa de inspirație poate fi identificată în pecetea ținutului Iași de la 1828 (fig. 42),

Fig. 41

Fig. 42

[11] DJANI, Sigilii, nr. 1202.

[12] Maria Dogaru, *O problemă de mare actualitate: noile steme de județe și orașe. Opinii și precizări*, în RA, LXXI, vol. LVI, 1993, 3, p. 263.

precum și din primul sigiliu al Eforiei Iașilor, de la 1834 (fig. 24, 25)[13]. În sigiliile orașului, începând din veacul al XVII-lea, patrupedul este înfățișat „trecând”. În puține imagini din secolul al XIX-lea calul are piciorul drept ridicat, în acord cu canoanele heraldice.

Culoarea neagră a calului a fost luată ca atare, fiind considerată un element specific pentru orașul Iași (spre deosebire de calul alb din stema județului), un dat ce trebuie păstrat fără a fi explicat. Nu există însă o veche reprezentare policromă sau cu indicații de culoare, care să stea la baza acestei opțiuni. Doar în sigiliul din 1862, gravat ca o ștampilă, special pentru a fi aplicat pe hârtie, calul are culoarea neagră (datorată tehnicii în care a fost conceput) (fig. 43). În realitate, culoarea neagră a calului a fost dată de uz, fără a avea vreo semnificație specială; stema era utilizată mai ales la dimensiuni reduse, în antetul documentelor emise de Primăria Iași, în variantă alb-negru; pentru culoarea roșie s-au folosit hașurile verticale, încă numai în scutul mare, nu și în ecusonul central.

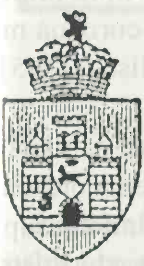

Fig. 44

Față de stema sigilară din 1834, în care calului îi era rezervată o jumătate din scut, în noua stemă, prin includerea în ecuson, calul beneficiază de doar a noua parte din aceeași suprafață. În aceste condiții, el ajunge să fie reprezentat la dimensiuni de doar câțiva milimetri. Dacă ar fi fost desenat alb, având creionat doar un contur subțire, calul ar fi devenit ilizibil. Dimensiunile reduse au impus culoarea neagră. În actuala formulă, tocmai elementul cel mai vechi al stemei riscă să devină invizibil, deși este amplasat într-un loc de onoare. Din acest punct de vedere, varianta grafică a stemei elaborată în 1930, gândită la dimensiuni mai mari și în variantă color, își arată și inconvenientele. Acest fapt se observă și din reprezentarea stemei orașului Iași în *Enciclopedia României*, patronată de regele Carol II, unde calul din ecuson este ilizibil (fig. 44).

Calul negru pe câmp roșu înseamnă însă aplicarea de culoare pe culoare, ceea o contravine uneia din regulile de bază ale heraldicii. Doar dacă descriem calul ca fiind „de culoare naturală” putem ocoli acest inconvenient. Este adevărat că în heraldica noastră aceasta este o soluție admisă, constituind chiar o tradiție (stemele Ghica, Moruzi aveau acvile negre pe roșu). Un alt motiv pentru care a fost aleasă culoarea neagră ar

[13] Gh. Ungureanu, *Sigiliul orașului Iași în secolul al XX-lea*, în RA, IX, 1966, nr. 2, p. 94.

putea fi faptul că în *cimierul* stemei se afla capul de bour, pentru care se alesese deja această soluție cromatică. Altfel, ambele elemente de natură animală erau reprezentate prin același smalț heraldic.

Calul negru pe câmp roșu este o excepție heraldică nesusținută istoricește. Cele două culori nu realizează un contrast suficient pentru o reprezentare clară, cu bună vizibilitate. Uzul ultimilor ani a impus soluția calului alb, ca modificare necesară pentru claritatea stemei în reprezentările policrome. Aceeași „corectură", dictată de uz, este frecvent întâlnită și în stema țării, unde capul de bour nu este înfățișat negru pe câmp roșu, așa cum stă scris în descrierea oficială, ci de argint pe fond roșu. O altă posibilitate, în cazul în care se dorește păstrarea calului negru, este ca ecusonul central să nu mai fie roșu, ci de argint (așa cum apare pe tramvaiele primite din Elveția, alături de stema orașului Berna).

Coroana murală cu șapte turnuri indică rangul de „municipiu" al Iașilor. Această regulă a fost introdusă în perioada interbelică, pentru orașele care aveau atunci acest titlu onorific. În cazul orașului Iași, coroana murală apare în desenele lui Gheorghe Asachi, când timbra obeliscul (1851), dar și în sigiliile orașului de la 1872, când avea trei turnulețe.

Capul de bour cu lambrechini marchează statutul de fostă capitală al orașului Iași. Capul de bour a fost foarte frecvent folosit în stema orașului. Pecetea Palatului Domnesc din 1840 reprezintă un turn având deasupra porții de intrare un cap de bour, fără nici un scut heraldic. Asachi înfățișa capul de bour pe baniera care broșa peste obeliscul antic (ca însemn al Legiunii a XIII-a Iassiensis). În proiectul lui Gheorghe Săulescu, același cap de bour surmonta turnul din stemă (1851). Așa avea să fie înfățișat în sigilii, până la unirea din 1859, când a fost înlăturat, fiind considerat un simbol provincial, opus ideii de unitate națională. La 1930, într-o atmosferă istorică mai relaxată, capul de bour al Moldovei revenea în stema fostei capitale. A fost preferată varianta cu lambrechini, care s-a păstrat pe o piatră cu inscripție din 1476, de la Cetatea Albă, amintind de zidirea porții celei mari a cetății[14] (fig. 46). O imagine asemănătoare se află pe un *Tetraevangheliar* din 1502, dăruit de Ștefan cel Mare mănăstirii Zografu de la Muntele Athos (fig. 45)[15]. Dacă prima reprezentare nu are indicații cromatice, a doua, cea din manuscris, este aurie.

[14] Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, p. 285, fig. 1.
[15] *Ibidem*, p. 283, fig. 6.

Fig. 45

Fig. 46

*

Pentru alcătuirea stemei Iașilor, Comisia interbelică ar fi putut să ia în considerare încă un element: faptul că orașul, a fost decorat cu înalte ordine de război franceze și italiene, pentru rezistența sa eroică din anii 1917-1918. Dacă stema orașului ar fi fost alcătuită nu în 1930, ci imediat după 1921, dacă elaborarea sa se făcea nu la București, ci la Iași, este probabil ca acest aspect să fi fost luat în considerare. Comisia a mai făcut acest lucru pentru stema orașului Giurgiu, în care are inclusă, în insițiune, decorația franceză „Croix de guerre", pe câmp verde (culoarea panglicii acestui ordin), evocând meritul orașului, recunoscut pe plan european, în timpul primului război mondial (fig. 47)[16].

Orașul Iași a fost onorat cu diverse ordine străine în 1919. Acestea au fost conferite, probabil, drapelului orașului Iași, „capitala rezistenței până la capăt". Nu se cunosc suficiente detalii despre acest episod. Arhivele ieșene păstrează însă o fotografie de la ceremonia respectivă, în care sunt înfățișați generalul italian Badoglio și ambasadorul Franței în România[17] (fig. 48).

---

[16] Vezi Maria Dogaru, *Din heraldica României*, 1994, p. 159 și planșa LXXXVI, fig. 355.
[17] ANI, Stampe și fotografii, 1324/66.

Fig. 47

Se mai păstrează o adresă, primarului orașului Iași (cca. 1922), către „mon general", Henry Berthelot, mulțumind președintelui Republicii Franceze pentru că a acordat orașului Iași decorația *La Croix de guerre*[18]. Imaginea acestei decorații franceze mai poate fi văzută, la Iași, pe Monumentul eroilor francezi de la Cimitirul „Eternitatea" și pe bustul generalului Berthelot, aflat în spatele Teatrului Național.

Astăzi este tardiv ca stema orașului Iași să includă, în mod oficial, asemenea decorații. În variante neoficiale ale stemei, care pot dezvolta liber decorațiunile exterioare ale scutului, asemenea ordine vor putea fi atârnate în partea inferioară a acestuia.

Fig. 48

[18] ANI, Documente, 342/179.

Un drapel al orașului Iași din secolul al XIX-lea

Orașele românești, cu un alt statut decât cele din Occident, nu au avut drapele proprii până în secolul al XIX-lea. În epoca medievală, la diverse ceremonii, obștea orășenilor era reprezentată de steagurile (prapurile) reunite ale breslelor din târgul respectiv, ce se păstrau în bisericile pe care acestea le aveau în grijă.

Acum, când orașul Iași dorește să își constituie un drapel propriu, ca simbol al autonomiei sale administrative, orice vechi steag, ce ar putea oferi suportul unei tradiții vexilologice a urbei, are o valoare neprețuită[1].

Muzeul de Istorie a Moldovei, păstrător al memoriei cetății, are în colecțiile sale un vechi drapel al orașului Iași. Este vorba despre un steag tricolor vertical, din mătase naturală, al cărui contur este întărit cu o bordură din fir metalic de culoare aurie. Dimensiunile flamurii sunt de 170x120 cm. Aceasta este fixată pe o traversă cilindrică din lemn (150 cm) și putea fi atârnată de o hampă cu ajutorul unui șnur gros, lung de patru metri, împletit din fire tricolore și terminat cu doi ciucuri mari, din fir metalic auriu și paiete. Piesa este catalogată ca făcând parte din Patrimoniul Cultural Național.

---

[1] Bibliografia dedicată drapelelor urbane din epoca modernă este foarte redusă: Mihai G. Stephănescu, *Drapeaux militaires roumains du XIX siècle aux armoirie des district set des villes*, Braga (Portugalia), 1973, p. 469, Culegerea celui de-al XI-lea Congres internațional de Genealogie și Heraldică de la Liège, 29 mai – 2 iunie 1972; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 507, fig. 3 (steagul orașului Focșani); fig. 4 (steagul orașului Craiova); p. 509, fig. 3 (steagul Agiei orașului București, 1822); *idem*, *Drapelul armoriat al Craiovei, datând din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în RA, LXVII, 1991, vol. LIII, nr. 1, pp. 134-141; Anton D. Velcu, Andrei Potocki, *Steagul Agiei din timpul domnitorului Grigore Dimitrie Ghica (1822-1828)*, în „Buletinul Muzeului Militar Național", I, 1937, pp. 19-20; Mihai Oproiu, *A existat steagul Târgoviștei?*, în „Valachica", IX, 1977, p. 529; Maria Radovici, *Drapelele gărzilor civice din patrimoniul Muzeului Militar Național*, în „Revista Muzeului Militar Național", I, 1990, pp. 142-149.

În registrul de inventar al Muzeului, la nr. 6256, este înregistrat „Steagul orașului Iași, din 1852", menționându-se că obiectul a fost transferat de la Muzeul Unirii din Iași. Steagul a fost moștenit, probabil, de la muzeul organizat de Rudolf Suțu, care funcționase anterior în aceeași clădire de pe strada Lăpușneanu.

Analizând diverse detalii ale acestui steag, se pot descifra ideile care au stat la baza întocmirii sale, putând fi surprinse, chiar, etape diferite de concepție și se poate propune o altă datare, mai corectă.

*

1. Forma arhaizantă a drapelului surprinde de la început, ea corespunzând banierelor medievale din Apus[2]. Într-o tipologie publicată de generalul P.V. Năsturel, această formă, cu trei colțuri la bază, era calificată drept *tipic românească*[3], aserțiune ce ar trebui privită cu rezerve. Se poate presupune că sursa de inspirație, modelul acestui steag, este un binecunoscut prapur atribuit lui Ștefan cel Mare, descoperit la mănăstirea Zografu de la Muntele Athos. Pe acel prapur este reprezentat Sfântul Gheorghe, patronul Mitropoliei Moldovei (dar și al mănăstirii athonite amintite), ecvestru, ucigând balaurul[4]. Acesta a fost considerat multă vreme ca fiind un drapel militar, de campanie. Dubla sa simbolistică, religioasă și cavalerească, specific medievală, a rezonat foarte bine cu spiritul ro-

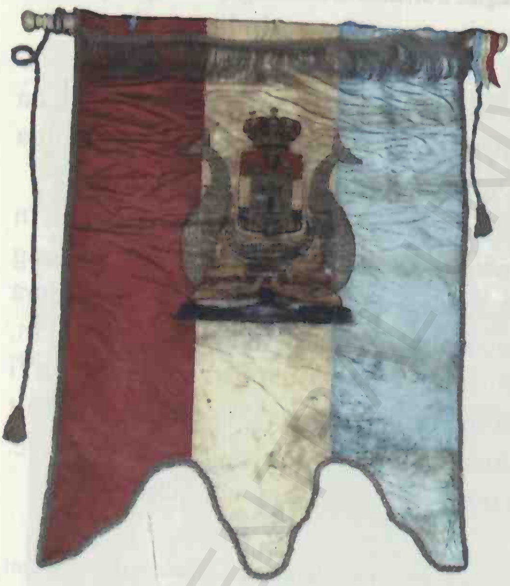

Fig. 49

[2] *Larousse du XXe siècle*, A-C, Paris, 1924, p. 546, sub voce *bannière*, cu o schiță.
[3] P.V. Năsturel, *Steagul. Stema română*, București, 1903, pp. 5-6.
[4] *Ibidem*, p. 4. Despre acest steag și bibliografia care i-a fost consacrată, vezi Petre Ș. Năsturel, *Mélanges roumano-athonites (I). IV. La bannière d'Etienne le Grand (1500)*, în AIIX, XXVII, 1990, pp. 12-16; idem, *Steagul „de luptă" al lui Ștefan cel Mare: prapur bisericesc, sau prapur de icoană?*, în AP, I, 2005, nr. 1, pp. 47-52 (cu o fotografie). Referirile sunt la celălalt steag de la Athos, de formă dreptunghiulară, despre care se știe sigur că a fost donat de Ștefan cel Mare.

n ıntic al epocii moderne (fig. 49). Faptul că forma acestui steag a fost p eluată, în secolul al XIX-lea, de unele drapele este dovedit și de steagul d strictului Dolj, datat în 1860[5]. Între timp, a câștigat teren opinia conform c reia doar unul dintre cele două steaguri păstrate la Zografu a aparținut cu siguranță lui Ștefan cel Mare; cel de-al doilea, cu forma sa specifică, despre care am presupus că a servit ca model pentru drapelul orașului Iași, a aparținut, probabil, unui alt donator.

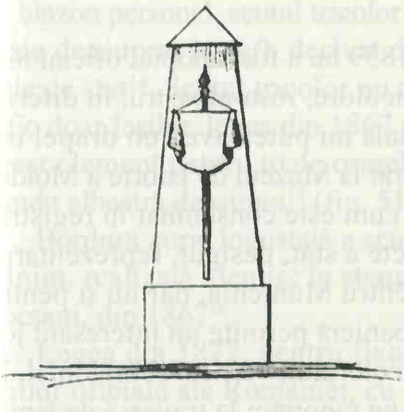

Fig. 50

Nu trebuie uitat faptul că, în proiectele de stemă concepute de Gheorghe Asachi pentru orașul Iași, pe cunoscutul obelisc apare reprezentat un drapel banieră având pe flamură inscripția „LEG. XIII" sau capul de bour, considerat simbolul legiunii a XIII-a[6], numite de el și „Iassiensis". Și acesta putea constitui un model de urmat (fig. 50). Vezi și fig. 12.

2. Tricolorul. Introducerea oficială a celor trei culori – *roșu*, *galben* și *lbastru* – în drapelul românesc s-a făcut înainte de Unirea Principatelor, e la 1859, realizându-se mai întâi în Țara Românească, pe 14 octombrie 834. La solicitarea domnului Alexandru Gr. Ghica, sultanul a încuviințat, printr-un hatișerif, steagul tricolor pentru armata valahă, culorile fiind dispuse orizontal, cu roșul deasupra[7]. Formula de astăzi a tricolorului coincide cu cea adoptată în timpul Revoluției de la 1848, Guvernul provizoriu de la București proclamându-l însemn național, prin Decretul nr. 1, din 14 iunie, în care se arată că drapelul țării trebuie să aibă „trei culori: albastru, galben și roșu". O lună mai târziu, „văzând că nu s-a înțeles cum trebuiesc făcute stindardele naționale", Decretul nr. 252, din 13 iulie 1848, preciza că „stindardele vor fi tricolore. Culorile sunt: albastru închis, galben deschis și roșu carmin". Ele vor fi dispuse vertical și vor fi aranjate în ordinea

[5] RMM, seria Muzee, 1976, 4, coperta 4 (foto color).

[6] Cezar Bolliac arăta că aceasta este o eroare, în realitate Legiunea a XIII-a Gemina având ca *însemn un leu* (*O eroare istorică*, în „Buciumulu", I, 1863, nr. 66, din 27 iulie, p. 262).

[7] „Buletinul". Gazetă Oficială a Țării Românești, București, nr. 34, 15 octombrie 1834; „Anuarul Prințipatului Țării Românești", București, 1842, p. 118.

următoare: „lângă lemn vine albastru, apoi galben și apoi roșu fâlfâind”[8]. La 1852, în domnia lui Barbu Știrbei, a fost publicat un *Album al Oștirei*, în care tricolorul era dispus în benzi verticale (ca astăzi), însă având culoarea roșie spre hampă, nu cea albastră[9]. Prin Constituția din 1866 și legea specială din 1867 s-a revenit la varianta din 1848 a drapelului, cu albastrul lângă hampă[10].

În Moldova însă, până la Unirea din 1859 nu a fost adoptat oficial nici un drapel tricolor, în uz rămânând cele bicolore, roșu-albastru, în diferite formule grafice. Primăria orașului-capitală nu putea avea un drapel tricolor înainte de Unire. Deci, drapelul păstrat la Muzeul de Istorie a Moldovei din Iași nu poate să dateze din 1852, cum este consemnat în registrul de inventar. La baza acestei datări inexacte a stat, desigur, reprezentarea amintită din *Albumul Oștirei*, valabilă pentru Muntenia, dar nu și pentru Moldova. Trebuie observat că forma de banieră permite un interesant joc între cele două variante de dispunere a tricolorului, vertical și orizontal, în funcție de modul în care este privit: dacă ne raportăm la traversa de lemn, avem un tricolor cu benzi orizontale, amintind de forma veche; poziția de etalare oferă însă o dispunere verticală a culorilor, ca la tricolorul actual. Pe fața flamurei culorile sunt dispuse albastru – galben – roșu, iar pe verso dispunerea este roșu – galben – albastru.

3. Scutul stemei. În pecețile medievale ale orașului Iași, din secolele XVII-XVIII, scutul lipsea, fapt care arată o stemă nematurizată heraldic. După *Regulamentul Organic* (1834), Agia și apoi Consiliul Orășenesc (*Eforia*) avea stema sigilară încadrată într-un scut de tip „francez modern” (cu vârful în acoladă). Scutul conținea stema Moldovei și pe aceea a familiei domnitoare Sturdza (un leu)[11]. Sigiliile din 1851 și 1859 au renunțat la scut[12]. Abia după 1876 a fost reluat același scut în acoladă, menținut și în variantele din 1873 și 1882[13]. Hașurile orizontale din interiorul scutului (1872 și 1873), interpretate prin prisma limbajului heraldic, reprezintă, convențional, culoarea albastră. Sigiliul din 1882 a renunțat la aceste hașuri.

---

[8] *Anul 1848 în Principatele Române*, I, București, 1902, p. 567; vol. II, p. 477.

[9] P.V. Năsturel, *op. cit.*, p. 80.

[10] *Ibidem*, pp. 71, 92-93, 95. Regula s-a impus cu greutate, multă vreme coexistând drapelele vechi cu cele noi.

[11] Gh. Ungureanu, *Sigiliul orașului Iași în secolul al XIX-lea*, în RA, 1966, 2, pp. 86, 89.

[12] *Ibidem*, pp. 92, 93, 97 (foto).

[13] *Ibidem*, pp. 98-99 (foto).

Fig. 51

Tricolorul în benzi orizontale este caracteristic primei vârste a acestui simbol național. El nu a fost reprezentat niciodată în scut. După Unirea din 1859, principele domnitor Alexandru Ioan Cuza a adoptat, ca blazon personal, scutul tricolor (cu banda roșie deasupra, în *șef*), derivat din însemnele de stat[14]. Scutul tricolor nu a fost specific doar Iașilor, legea din 1867 prevăzând acest element pentru toate orașele, însă cu banda albastră deasupra[15] (fig. 51).

Bordura aurie îngustată a scutului o întâlnim, realizată identic, în stema orașului Focșani, din 1867[16].

Legea din 1872, pentru fixarea armoariilor oficiale ale României, cu referire la drapele, înlocuia scutul francez cu un scut de tip german[17]. Acest nou scut a fost folosit de Ștefan D. Grecianu, la 1900, în proiectele de steme ale județelor, câmpul scuturilor fiind, de asemenea tricolor, dar cu culorile așezate orizontal (în *pal*)[18].

4. Turnul. În 1851 a fost aprobat proiectul de stemă propus de Gheorghe Săulescu, în care apărea, pentru prima dată, un turn roman, cu sigla „L.I.", adică *Legio Iassiensis*, pretinsa legiune romană cantonată pe locul actualului oraș. Și pentru Mihail Kogălniceanu turnul „roman" avea „antica inscripțiune *Municipium Iassiorum* (...), marca doveditoare a antichității" orașului Iași[19].

---

[14] *Cf.* Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 125, text și nota 109. Și stema Bucureștilor, din 1867, avea drept suport un scut tricolor, în benzi orizontale, asemănător celui din stema Iașilor. Pentru însemnele heraldice ale lui Cuza vodă, vezi I.N. Mănescu, *O stemă necunoscută a lui Alexandru Ioan Cuza*, în volumul *Studii privitoare la unirea principatelor*, București, 1960, pp. 517-523; Sorin Iftimi, *Reprezentări heraldice privitoare la Cuza Vodă și apropiații săi aflate în muzeele ieșene*, în volumul *Unirea Principatelor. Momente, fapte, protagoniști*, editat de Dumitru Ivănescu, Iași, 2005, pp. 147-169.

[15] P.V. Năsturel, *op. cit.*, p. 100.

[16] Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 507, fig. 3.

[17] Ștefan D. Grecianu, *Eraldica Română*, București, 1900, pp. 44-70.

[18] *Ibidem*, pp. 144-151.

[19] Gh. Ungureanu, *op. cit.*, pp. 94, 98.

Aceeași concepție este întâlnită și în raportul Comisiei, care stabilea, prin decretul din 11 decembrie 1864, armele celor două capitale, stemele fiind așezate pe scutul tricolor al lui Cuza[20]. Bucureștii, având în stemă pe Sfântul Dumitru Basarabov, protectorul orașului, ale cărui moaște le dobândise abia la sfârșitul veacului al XVIII-lea, putea să fie invidios în fața venerabilei steme antice a Iașilor. Pe drapel, turnul simplu este înlocuit de o construcție mai elaborată, care seamănă deja cu poarta unei cetăți. În limbaj heraldic, poarta, străjuită de cele două turnulețe, se definește chiar ca o „cetate". Este o imagine care a inspirat stema Iașilor din medalia de la 1896, bătută cu prilejul inaugurării Teatrului Național, precum și pe aceea din sigiliul Stării civile. Toate aceste reprezentări fac parte din „genealogia" cetății din stema orașului Iași, stabilită la 1930, de Comisia Națională de Heraldică, stemă aflată în vigoare și astăzi.

5. Capul de bour figurat pe scut, deasupra turnului, pe câmp roșu, în acord cu tradiția, nu era, pentru oamenii epocii, o simbolizare a legendei medievale a „descălecatului" Moldovei de către Dragoș vodă (cum am putea crede astăzi), ci avea la bază teza principelui Dimitrie Cantemir privitoare la „primul descălecat", cel al romanilor. Gheorghe Săulescu, semnatarul proiectului de stemă a orașului Iași de la 1851, făcuse chiar săpături arheologice lângă Galați, la „Ghertina" (Barboși), așezare identificată de el cu *Caput Bovis*, după o teracotă romană cu reprezentarea unui cap de bou descoperită acolo.

Anterior, la 1833, Gheorghe Asachi încercase să impună capul de zimbru simplu – care era stema Moldovei – și ca stemă a orașului-capitală, tipărind un astfel de model pe buletinele de vot ale alegerilor pentru primul Sfat Municipal al Iașilor, ales conform prevederilor Regulamentului Organic[21]. Această intenție, de a folosi pentru capitală stema țării, era un reflex al heraldicii rusești[22], țară pentru care Asachi, asemeni multora din generația lui, a simțit o simpatie deosebită. Această inițiativă a sa nu a reușit să se impună. Capul de bour dispus în capul scutului („șef") pe câmp roșu amintește și de modul în care acest simbol a fost introdus în stemele lui Mihail vodă Sturdza.

---

[20] Ștefan D. Grecianu, *op. cit.*, pp. 141-142. Nu credem că stema de pe drapel poate data chiar din 1864-1865, deoarece realizarea sa grafică este foarte diferită de cea din proiectul legislativ.

[21] Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 86 (foto).

[22] *Cf.* Silviu Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău, 1998, p. 58.

În 1851, capul de zimbru apare în sigiliile orașului Iași, timbrând turnul. Din 1859, odată cu Unirea Principatelor, s-a renunțat definitiv la acest simbol.

6. Coroana deschisă, voievodală, figura în exerga pecetilor medievale ale orașului Iași (sec. al XVII-lea)[23]. O coroană închisă, asemănătoare cu cea care timbrează scutul de pe drapel, nu întâlnim decât pe sigiliul din 1840 al Eforiei orașului Iași. În perioada 1851-1864, în stema sigilară a Iașilor nu mai apare nici un fel de coroană, aceasta putând fi reîntâlnită în stemele din antetul actelor oficiale ale Primăriei, în variantele din 1864 și 1871[24]. Ștefan D. Grecianu argumenta, în spirit „latinist", prezența coroanei închise în stema orașului Iași, în legătură cu decretul din 1864, privitor la stemele celor două capitale. El considera această coroană drept „o aminitire istorică, că a fost odinioară antica cetate din timpi îndepărtați a poporenilor zis *Iassiorum* și că avea pe atunci *coroană regală* a acelui vechi popor, locuitor în aceste părți ale țării noastre"[25].

Legea din 1866 privitoare la organizarea Gărzilor Civice, descriind drapelele acestora, stabilea ca scuturile cu stemele orașelor să fie timbrate de o *coroană murală* cu cinci turnuri[26]. În sigiliile din anii 1872, 1873 și 1882 a fost adoptată aceeași coroană murală ca timbru al scutului, un alt element de inspirație romană, antică, foarte răspândit în heraldica municipală occidentală.

7. Delfinii, suporții scutului, considerați în epocă „simbolul porților maritime ale Moldovei", în ciuda aparențelor, nu pot ajuta prea mult la datarea stemei de pe steagul orașului, ei având o existență îndelungată, între 1833 și 1930[27].

Dacă punem delfinii în legătură cu ieșirea Moldovei la Mare, acest fapt nu are suport în realitatea istorică decât între anii 1856 și 1878. Se știe că, după războiul Crimeii, Puterile europene, dorind să îndepărteze Rusia de la gurile Dunării, au înapoiat Moldovei un teritoriu pierdut încă din

---

[23] Sorin Iftimi, *Vechi peceți ale târgului Iașilor*, în AIIX, 1993, 1993, pp. 420-434.

[24] *Cf.* Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 519, fig. 2, 3.

[25] Ștefan D. Grecianu, *op. cit.*, p. 142.

[26] Gh. Vasilescu, *Contribuții la istoricul Garzilor Civice din București*, în „Muzeul de Istorie Militară", București, I, 1964, p. 192.

[27] *Cf.* Sorin Iftimi, *Dimitrie Cantemir și „delfinii" din stema Moldovei (două ipoteze)*, în ArhGen, IV (IX), 1997, 1-2, pp. 285-295; Octavian Iliescu, *Les armoires de la ville d'Asprokastron et leur origine byzantine*, în „Études byzantines et post-byzantines", București-Cluj, 1991, 2, pp. 151-164.

veacurile XV-XVI (ţinuturile Cahul, Ismail şi Bolgrad). Această fâşie de pământ din sudul Basarabiei a continuat să fie singura ieşire la mare şi după ce, în 1859, Moldova s-a unit cu Muntenia, formând nucleul statului român modern. Abia după Războiul de Independenţă din 1877-1878, Rusia, victorioasă împotriva Imperiului otoman, a ocupat din nou acest teritoriu, oferind în schimb României, fostul aliat, Dobrogea, proaspăt eliberată de sub turci. Această nouă ieşire la mare urma să fie, după expresia lui Mihail Kogălniceanu, „plămânul prin care ţara va respira". Noul teritoriu a fost reprezentat în stema României, după 1878, prin *doi delfini*. Povestea delfinilor din stema Moldovei avea deja o tradiţie de jumătate de secol şi fusese construită pe alte baze istorice.

Legea din 1866, referitoare la drapelele gărzilor civice, prevedea ca scuturile cu stemele orăşeneşti să fie amplasate pe banda galbenă a tricolorului, fără a mai fi flancate de delfini[28].

8. Deviza de sub scut oferă argumente pentru o datare mai târzie a drapelului. Amintita lege din 1867 prevedea, pentru toate stemele de oraşe, ca sub scut, pe o eşarfă albastră, tivită cu roşu, să figureze deviza „PATRIA ŞI DREPTUL MEU", scrisă cu litere de aur[29]. În cazul de faţă, tivul roşu a fost înlocuit cu o bordură aurie, îndepărtându-se astfel de la prevederile legii.

*

A trecut neobservată reprezentarea drapelului oraşului Iaşi de pe basorelieful statuii lui Mihail Kogălniceanu din faţa Universităţii ieşene. Statuia a fost realizată de sculptorul florentin Raffaello Romanelli, la 1911. Basorelieful de pe soclu, ce înfăţişează ceremonia inaugurării Universităţi din Iaşi la 1864 nu este semnat, dar se ştie că este opera lui Wladimir Hegel[30] (fig. 52). În partea dreaptă a imaginii pot fi observate, în planul îndepărtat, cele trei drapele ale facultăţilor care alcătuiau Universitatea la 1864. În stânga, de asemenea în planul îndepărtat, se observă drapelul oraşului Iaşi, realizat sub formă de banieră, cu o traversă orizontală şi o hampă de susţinere, asemenea steagului de la Muzeu. Câteva detalii sunt diferite de modelul analizat mai sus. Nu se observă partea inferioară a banierei,

---

[28] Gh. Vasilescu, *op. cit.*, p. 192.

[29] P.V. Năsturel, *op. cit.*, pp. 101-102; *cf.* şi p. 202, nota 1. Vezi şi Maria Dogaru, *Devizele în heraldica românească*, în RA, 1992, 2, p. 205.

[30] Georgeta Podoleanu, *Sculptorul Raffaello Romanelli şi oraşul Iaşi*, în IN (s.n.), 1995, I, p. 99.

pentru a-i putea descrie forma. Nu este marcată nici împărțirea tripartită a flamurei, dar nu trebuie să cerem asemenea performanțe de la un basorelief. Delfinii ce flanchează scutul încărcat cu turnul roman sunt, la rândul lor,

Fig. 52

Fig. 53

incluși într-un al doilea scut, timbrat de o coroană murală cu patru turnuri, precum în heraldica franceză, și nu de coroana închisă, de aur. Sub scut se află inscripționat numele orașului, în forma „JASSI", caracteristică secolului al XIX-lea (fig. 53). Deși evocă foarte bine amintirea steagului de la Muzeul de Istorie, reprezentarea de pe basorelief nu este o reproducere fidelă a aceluia. Interesul sculptorului pentru vechiul drapel este unul periferic, în planul compoziției. Ne putem întreba totuși dacă diferențele semnalate sunt simple fantezii de artist, sau dacă sculptorul a avut în față, ca model, un alt exemplar al drapelului orașului Iași.

*

În concluzie, se poate spune că drapelul orașului Iași de la Muzeul de Istorie a Moldovei datează nu din 1852, ci din prima parte a domniei lui Carol I. Dispunerea tricolorului în fâșii verticale, ca astăzi, deviza și forma hibridă a turnului, între cel zis „antic" și varianta mai nouă, inspirată de Poarta Curții Domnești, pledează pentru o asemenea datare.

Alte elemente, poate mai importante, ne arată că acest steag reproduce, în bună măsură, un steag mai vechi, conceput în liniile sale esențiale, sub Alexandru Ioan Cuza (atestat la 1860): scutul tricolor și prezența coroanei închise, prevăzută în proiectul de lege din 1864. Ambele elemente erau prezente și în stema de principe domnitor a lui Cuza vodă. Coroborând datele prezentate până acum, apreciem că steagul aflat în discuție poate fi datat în intervalul 1866-1871.

Deși drapelul de la Muzeul de Istorie este o piesă foarte decorativă, el nu poate fi readoptat ca steag al orașului Iași. Un prim motiv este acela că pe baza peceților medievale s-a putut recupera o tradiție heraldică veche de cel puțin patru sute de ani, având ca reprezentare *calul*. Tradiția turnului „roman" este mai nouă, făcându-și apariția abia pe la 1850. Cele două tradiții au fost armonios îmbinate în stema interbelică a orașului Iași, repusă în uz după 1994, care va trebui să figureze întocmai pe noul drapel.

Al doilea motiv ține de adaptarea mai riguroasă la regulile heraldicii clasice, privite uneori, în trecut, cu prea multă lejeritate. Aceste reguli nu admit includerea însemnelor de stat în stemele orașelor și districtelor. Potrivit acestui principiu, tricolorul nu poate figura în stemele și în drapelele orășenești. „Accidentul" care a prilejuit încălcarea „gramaticii" heraldicii s-a petrecut în 1866, când, cu ocazia detronării lui Alexandru Ioan Cuza, armata a fost pusă în dificultate și s-a recurs la înființarea și înarmarea gărzilor civice orășenești, care au funcționat până la 1882[31]. Organizarea gărzilor urbane a fost reglementată prin legea din 17 martie 1866[32]. Acestea, cu de la sine putere și fără o necesară competență, au adoptat drapelul național ca model pentru drapelele orășenești.

Nu se poate câștiga un război împotriva heraldicii, după cum nu se poate câștiga un război împotriva Gramaticii. Se poate pierde însă războiul

---

[31] Mihai G. Stephănescu, *op. cit., passim*; Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1974, p. 19; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică*, p. 188; *Idem*, *Evoluția armeriilor Țărilor Române de la apariția lor și până în zilele noastre (sec. XIII-XX)*, Brăila, 2005, p. 348.

[32] Textul legii a fost publicat de Gh. Vasilescu, *loc. cit.*, p. 192.

cu Timpul: drapelul orașului Iași aflat în colecțiile Muzeului de Istorie se află într-o foarte fragilă stare de conservare și îmbătrânește sub ochii noștri. O evaluare a costurilor și eforturilor necesare unei eventuale restaurări capitale, indică un nivel greu accesibil, ducând la concluzia că pierderea sa, în timp, devine inevitabilă. Ieșenii care vor veni după noi, în mileniul III, vor fi mai săraci cu un asemenea act de identitate.

Cheile orasului Iasi sau cheile Țării Moldovei?

Picturi celebre, precum *Predarea cheilor orașului Breda*[1], de Velasquez, păstrează vie amintirea unui foarte răspândit ceremonial medieval. Această tradiție, considerată ca fiind de sorginte occidentală, a fost importată relativ recent la noi, în epoca modernă, sau îi găsim urme mai vechi în trecutul românesc?

Pentru N.A. Bogdan, cel care alcătuise, la începutul secolului al XX-lea, monumentala monografie a orașului Iași, nu exista îndoială în această privință, el afirmând că în Moldova „șoltuzii păstrau cheile cetăților (probabil în sensul de orașe, *civitas*) după cum vedem din unele scrieri mai vechi; aveau, deci, și o atribuție militară în localitate"[2]. Lucrarea menționată nu conține însă nici o dovadă documentară pe care să se sprijine aserțiunea de mai sus.

Aducând în discuție atribuțiile conducerii orășenești, trebuie să facem o distincție clară între realitățile din Occident și cele din sud-estul continentului: burgul apusean, apărat de ziduri puternice, cu porți monumentale, avea statut de oraș liber, conducându-se, în general, după dreptul de Magdeburg. Acesta era locuit, practic, de o singură categorie socială, cu preocupări burgheze, alcătuită din negustori, meșteșugari și bancheri, constituiți în bresle și ghilde, organizații având un caracter nu doar economic, ci și social, religios, care puteau juca, la nevoie, chiar și un rol militar. În aceste condiții, de largă autonomie, conducerea aleasă de orășeni avea o autoritate deplină pe teritoriul urbei respective, păstrarea cheilor orașului revenindu-i de drept.

Deși denumirile de „șoltuz" și „pârgari", purtate de conducătorii orașelor moldovenești, au o etimologie germană[3], amintind de instituțiile bur-

---

[1] Ion Frunzetti, *Velasquez* (album), București, 1984, planșa 37.

[2] N.A. Bogdan, *Orasul Iasi*, ed. II, Iași, 1913, p. 362.

[3] De la *schultheiss* și *burgmeister*, vezi *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, 1988, p. 464 (s.v. *șoltuz*).

g lui apusean, târgurile medievale românești reprezentau realități diferite d cele din spațiul occidental. Călătorii străini, veniți din vestul continent ui, își exprimă surprinderea atunci când constată lipsa zidurilor de inc tă și caracterul semirural al orașelor noastre. De aceea ei califică, uneori, a este târguri drept niște „sate mai mari" sau identifică orașul cu grupul de cl diri cuprinse între zidurile Curții domnești, restul așezării fiind asimilat su burbiilor. Acesta este și cazul binecunoscutelor stampe reprezentând Ia șii din veacurile XVII-XVIII, caracterizate, și pe acest motiv, drept fanteziste (fig. 54). Și structura colorată a populației îi nedumerește pe

Fig. 54

n artorii oculari din Apus: pe lângă locuitorii cu ocupații burgheze (orga-n zați în bresle), în orașele epocii ei întâlneau boieri, dregători, slujitori domnești, oșteni și chiar agricultori. Acest fapt se explică prin aceea că, departe de invocatul „drept de Magdeburg", caracteristic orașelor apusene, târgurile noastre erau, în principiu, proprietate domnească. În ele, conducerea aleasă de târgoveți era dublată și supravegheată de către reprezentanții domniei, adică de vornicii (sau ureadnicii) de târg.

În cazul orașului Iași, după ce domnia s-a așezat mai statornic aici, importanța conducerii alese de târgoveți a scăzut și mai mult. O bună parte dintre atribuțiile acesteia erau exercitate de reprezentanții domniei: vornicii de poartă și marele agă (după jumătatea secolului al XVII-lea). Locuind în orașe deschise (neprotejate de fortificații), lipsiți de o autonomie reală, șoltuzii și pârgarii moldoveni nu puteau avea atribuții militare, cum credea N.A. Bogdan, și deci nu aveau cum să fie ei cei care păstrau cheile orașelor. Asemenea chei, în sensul strict occidental, nici nu cred să fi existat. Târgurile românești fiind proprietatea domniei și fiind administrate prin sistemul curților domnești, de către vornici (*dvor* – „curte", lb. slavonă),

putem considera, în mod logic, cheile acestor incinte întărite ca fiin(
echivalentul cheilor orașelor occidentale.

Pentru București nu știm să existe o relatare scrisă privitoare la exis
tența cheilor orașului. Este cunoscută însă o acuarelă de Paulus Petritsch
care înfățișează predarea cheilor orașului către prințul de Saxa-Coburg
comandantul armatelor austriece, la 1789[4] (fig. 55). Imaginea păstrată

Fig. 55

Fig. 56

[4] O reproducere color a acestei stampe se află în MI, 1978, 9, coperta 3; mai recent, aceeași imagine a fost reluată și în tratatul de *Istoria românilor*, vol. VI, București, 2003, planșa 44.

poate fi însă ușor suspectată ca fiind fantezistă, printre altele și pentru că personajul care predă cheile, pe o pernă de catifea roșie, este înveșmântat precum un cleric catolic, ceea ce nu poate să corespundă realității. Este cunoscută o amprentă sigilară nedatată (ante 1831), în care este reprezentat „vornicul politiei Bucureștilor ţinând în mâna dreaptă o filacteră iar în cea stângă cheia orașului"[5].

Cheile Curții domnești din Iași

Mențiunile privitoare la existența acestor chei se raportează, în primul rând, la episodul consumat în anul 1739, când armata rusă a trecut Prutul în vederea unui nou război împotriva Imperiului Otoman. Domnul Moldovei, Grigore II Ghica, neavând suficientă armată pentru a opune rezistență, a numit în locul său doi caimacami (marele logofăt Sandu Sturdza și marele vornic Iordachi Cantacuzino Deleanul), retrăgându-se în sudul țării[6]. Ion Neculce, în *Letopisețul* său, amintește de aceste chei, oferind și o scurtă descriere a ceremonialului legat de predarea lor[7].

Cea mai completă relatare a episodului amintit o întâlnim însă într-o variantă a aceleiași cronici, copiată de Ioasaf Luca: „Iară Constantin Cantemir, beizade brigadir, au vinit tot jecuind până la Iași și au intrat în Iași în anul 7249 septemvrie, în două zile, într-o duminică. Și i-au ieșit înainte mitropolitul și cu boierii caimacami și cu alți boieri cari să mai tâmplasă, și cu călugării egumeni și negutitori și orășeni de cinste, cu toții i-au ieșit înainte, de laturea târgului despre Muntenime, despre Copou, și i-au închinat cheile Curții domnești și steagurile slujitorilor, și s-au împreunat cu mare bucurie mărgând pin Iași, pitrecându-l boierii până la Frumoasa și s-au așezat acolo cu oastea. Iară Menih feldmarșal (...), cu vreo zece mii de oaste, au vinit dreptu în Iași. A doua zi, luni, septemvrie, în trii zile, au întrat în Iași, și i-au ieșit înainte și lui feldmarșal mitropolitul Antonii și cu boierii caimacami și cu alți boieri care să mai tâmplasă și cu negutitorii și cu orășenii de cinste și i-au închinat și lui cheile curții domnești și steagurile

[5] Dan Cernovodeanu, în *Stiinta și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 509, fig. 4, reproduce o amprentă sigilară nedatată (ante 1831), în care era reprezentat „*vornicul politiei Bucureștilor* ţinând în mâna dreaptă o filacteră iar în cea stângă *cheia orașului*", ceea ce pare a fi iarăși o interpretare discutabilă a unei imagini nu prea clare (DANIC, Primăria orașului București, dos. 5/1831, f. 74).

[6] Pentru cadrul mai larg al acestui episod, vezi Paul Păltânea, *Știri inedite despre familia domnitorului Antioh Cantemir (II)*, în AIIX, XXVII, 1990, pp. 242-246.

[7] Ion Neculce, *Opere*, ed. G. Strempel, București, 1982, p. 317.

slujitorilor, făcându-i mare cinste, făcându mitropolitul orație în limba rusească și rugându-să să fie primiți cei mai mici sub ascultarea împărăți Rosiii, pitrecându-l cu toții până l-au dus în curțile domnești"[8].

Înmânarea cheilor Curții domnești feldmareșalului Münnich[9] este amintită și în *Cronica Ghiculeștilor*, care aduce în plus detaliul că amintitele chei au fost oferite „pe o tavă de argint, după porunca pe care acesta o dăduse anterior"[10]. Cei zece mii de ostași ai armatei ruse au defilat apoi prin oraș, cu „spăngile" (săbiile) scoase din teacă.

Pretenția feldmareșalului pare să fi fost cât se poate de interesată, deoarece nu s-a mulțumit să păstreze pentru sine, ca suvenir, doar cheia, ci a oprit și tava, după cum aflăm dintr-un *Izvod de veșminte și odoară ce se află la sfânta biserică gospod du pă Poartă*, din 23 noiembrie 1741, cuprins în *Condica lui Constantin Mavrocordat*[11]. Între alte obiecte de inventar este menționat și „un blid de argint poleit (cu aur, n.ns.), cu patru evangheliști", dania lui Constantin vodă Mavrocordat, arătându-se că „l-au luat boierii caimacami de l-au dat lui fertmarșal, cu cheile Porții". Predarea cheilor Curții domnești era efectiv un gest simbolic, întrucât aceasta arsese cu puțin timp în urmă și se afla încă în reparații[12]. Este greu de înțeles de ce Münnich a intenționat, ulterior, să distrugă turnul Porții Domnești, cel cu

[8] *Cronica lui Ion Neculce copiată de Luca Ioasaf*, ed. Zamfira Mihail și Paul Mihail, București, 1980, p. 228. Cei doi Cantemirești implicați în acest episod, Constantin și Dimitrie, erau fiii lui Antioh vodă, și nu ai lui Dimitrie Cantemir, cum greșit s-a mai scris.

[9] Burchardt Cristof von Münnich (Hristoph Antonovici), 1683-1767, mareșal rus în războiul austro-ruso-turc din 1735-1739. Despre el, vezi monografia lui Francis Ley, *Le maréchal de Münnich et la Russie au XVIII-e siècle*, Paris, 1959.

[10] *Cronica Ghiculeștilor*, ed. Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, București, 1965, p. 451. O relatare eliptică a episodului din 1739, din care lipsește tocmai menționarea cheilor curții din Iași, dar oferă o serie de alte detalii, este inclusă în cronica atribuită lui Enachi Kogălniceanu, republicată în volumul *Cronici moldovenești*, ed. Aurora Ilieș și Ioana Zmeu, București, 1987, p. 8.

[11] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, ed. Corneliu Istrati, Iași, II, pp. 64-65, nr. 133. Din același izvod aflăm că tot în legătură cu aceste evenimente au dispărut și relicvele aflate în biserica de pe turnul Porții domnești: „un sicriaș de argint, în care au fost moaștele lui *Sfeti Pantelimon* și le-au luat mitropolitul Anton, când s-au dus la moscali, moaștile".

[12] Dan Bădărău și Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, Iași, 1974, p. 378. Încântătoarele reședinte domnești de la Frumoasa și de la mănăstirea Galata, de lângă Iași, au fost demolate din ordinul lui Münnich, deși pacea se încheiase, numai pentru a scoate de la ieșeni 4000 de galbeni, un rest de la o sumă mai mare, pe care feldmareșalul a pretins-o, „făcând aceasta împotriva oricărei firi iubitoare de frumos".

ceasornic, ale cărei chei le primise pe tavă. Faptul că întreaga ceremonie s-a desfășurat nu în fața Curții domnești, ci la intrarea în oraș, simboliza închinarea capitalei și a întregii țări, nu doar a reședinței domnești (fig. 57).

Fig. 57

*

Episodul din anul 1739 nu a fost unul singular, un altul asemănător semnalându-se pentru ultimul an de domnie a lui Constantin Mavrocordat (1769). Deci, peste exact trei decenii întâlnim o altă mențiune a „cheilor Curții gospod" din Iași. Atunci, cu ocazia începerii unui nou război ruso-turc, moldovenii erau chemați să depună jurământ de credință față de împărăteasa Ecaterina a Rusiei[13].

Un document intitulat *Chipul jurământului ce s-au cerut de la pământeni după venirea muscalilor în Iași, la anul 1769 septembrie*, întâlnim următoarea relatare: „Vineri, a cincea zi după sosirea în Iași a celor dintâi 15 sau 20 de cazaci și alți atâția volintiri, supt comanda porucinicului Ioan Sacadat, au venit doi generali, unul anume Elem Lutran, cu o roată de pedestrime și cu două tunuri mici; și altul anume cneaz Prozorovschi, cu o roată de călărime (pre cari s-au chemat de la Botoșani, pentru frica cea mare ce era în Iași, de turci, de tătari). Apropiindu-se de Iași acești doi generali cu oastea lor, le-au ieșit înainte, până spre Copou, mitropolitul țării, Gavriil[14], cu clirosul bisericesc și cu toți boierii ce s-au întâmplat, întâmpinându-i cu mare cinste și închinându-le, deasupra unei tipsii, cheile

[13] N. Iorga, *Istoria românilor*, VII, ed. II, București, 2002, p. 270.

[14] Este vorba de mitropolitul Gavriil Callimachi, un simpatizant al Rusiei.

curţii Gospod. Şi aşa au venit întâi cu frumos alaiu, şi cu osteni în rânduială regulată, şi au întrat în biserica Mitropoliei[15] generalii cu ofiţerii lor ş mitropolitul cu boierii şi norodul ce s-a întâmplat. Şi fiind puse pe analoghion, în mijlocul bisericii, sfânta Cruce şi *Evanghelia* şi cu luminile aprinse s-au cetit în auzul tuturor jurământul arătat, ţinând toţi ridicate în sus mâinile drepte, cu două degete (al doile şi al treile) deschise şi întinse în sus. După cetire au sărutat crucea şi *Evanghelia* cu toţii şi şi-au scris numele în *cartea de jurământ*" care, ulterior, a fost depusă la Cancelarie (...); „iar numiţii generali, după ce au zăbovit aice puţine zile, s-au întors iar la Botoşeni, cu toţi ostenii şi artileria ce le mai venisă. Se vede că se temea şi ei de vreo năvală despre potrivnici. Şi au rămas în Iaşi polcovnicul Horvat cu puţini osteni de pază"[16].

Cheile Curţii domneşti din Iaşi au fost predate deci celor doi generali amintiţi mai sus, şi nu feldmareşalului conte Romanţov, comandantul armatei ruseşti, nici „gheneralului poruciс Hristofor fon Ştofel", care a sosit ulterior, urmând să administreze capitala Moldovei până în primăvară şi nici generalului Gorceacov, care avea să administreze întreaga Moldovă în anii următori [17].

„Cheile Ţării" Moldovei

În *Cronica* lui Bisselius[18], unde sunt relatate faptele lui Mihai Viteazul, se arată cum acesta, după ce a cucerit tot Ardealul, a trimis împăratului german „cheile Daciilor", în semn de supunere. Aceleaşi chei ale Transilvaniei („Die Schlusad zu Siebenburgen"), capturate de Mihai vodă după bătălia

---

[15] Jurământul a avut loc în biserica „Sf. Gheorghe", cunoscută astăzi ca „Mitropolia Veche", dar care fusese înălţată cu doar câţiva ani mai înainte, chiar de mitropolitul în funcţie, Gavriil Callimachi.

[16] „Arhiva Românească", Iaşi, ediţia II, tom I, 1869, pp. 132-133. Acelaşi episod al întâmpinării armatei ruse la Iaşi a fost relatat şi de Manolachi Drăghici, care nu aminteşte însă de predarea cheilor: „Intrarea ruşilor în Iaşi nu a zăbovit însă prea mult după plecarea lui Mavrocordat. Ei au fost întâmpinaţi la cale de un ceas de oraş, după datina românească, *cu pâine şi sare*, de către mitropolitul ţării şi boieri". Autorul îşi redactează însă lucrarea la vreo opt decenii de la respectivul eveniment.

[17] Despre Christofor von Stoffeln se scrie: „un om mic de stat, bătrân de vârstă, dar s-a arătat cu mare inimă şi pricepere la chivernisirea treburilor, într-o vreme şi într-un loc atât de primejdios precum era atunce (Iaşii); şi au sprijinit oraşul peste iarnă şi până primăvară, când au murit de ciumă, fiind cu urdiia de puţini ostaşi, pedestrime (ca vreo 200) pe zarea dealului Miroslavei, deasupra mănăstirii Galăţii" („Arhiva Românească", *loc. cit.*).

[18] Al. Papiu-Ilarian, *Tesaur de monumente istorice pentru România*, I, 1862, pp. 136-137.

de la Șelimbăr, au fost reproduse grafic, printre alte trofee dobândite cu acel prilej, în lucrarea *Pro Republica Christiana*, scrisă de Al. Randa[19].

Au existat asemenea chei și în Moldova? Pentru episodul din 1739, ediția Ștrempel a *Letopisețiului* lui Ion Neculce dă, ca formă de bază, expresia „cheile țării", consemnând ca variante, în alte copii manuscrise ale aceleiași cronici, formulele „cheile curții domnești" și „cheile porții curții domnești", care apar astfel, în viziunea copiștilor epocii, ca echivalente. Se poate constata că toate aceste expresii leagă existența cheilor de instituția Domniei, și nu de obștea orășenilor.

Întâlnim dregători și slujitori domnești care ar fi putut avea între atribuțiile lor și păstrarea unor asemenea chei? Există o dregătorie care, prin denumirea sa, ne sugerează o asemenea responsabilitate: clucerul. În slava veche, folosită îndelung de cancelaria domnească, cuvântul *cliuci* însemna tocmai cheie[20]; clucerul ar fi deci „chelarul" curții. În grija acestui dregător se aflau însă doar cheile cămărilor cu provizii de la Curtea domnească, nu și cea a porților de acces în incintă.

Pe vremea când Suceava era cetate de scaun, iar portarul Sucevei era dregătorul cel mai înalt din Sfatul Domnesc, putem presupune că existau asemenea chei, aflate în păstrarea sa. Acestea puteau fi însă doar cheile cetății, nu și ale orașului Suceava, sau ale Curții domnești de acolo. După stabilirea reședinței principale a Domniei la Iași, ar fi fost de așteptat ca mareșalul curții (marele vornic, în secolul al XVI-lea, sau marele postelnic, în secolele XVII-XVIII) să aibă pe mâna sa asemenea chei. Totuși izvoarele scrise sunt de altă părere.

Ion Neculce, relatând despre începuturile domniei lui Constantin Cantemir (1685-1692), arăta că „îndată s-au făcut pace cu Constantin vodă, de au venit de la Țarigrad la Iași Cupărești (adică Rosetеștii, n.ns.). Și au pus pe Iordachi vistiernic mare, de i-au dat lui Cantemir vodă *cheile țării* în mână"[21]. Expresia ar putea fi considerată drept o simplă figură de stil dacă nu ar fi susținută de mărturia principelui Dimitrie Cantemir care, în *Descriptio Moldaviae*, adeverește că marele vistier „era socotit membru al Sfatului Domnesc, deoarece ținea cheia de la cămara unde aveau loc aceste

---

[19] *Călători străini despre Țările Române*, IV, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, 1972, planșe, pp. 274-275.

[20] N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, 1968, p. 284.

[21] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 317. Într-o variantă consemnată la subsolul aceleiași pagini apare precizarea: „*cheia țării (...) adică Vistieria*".

sfaturi"[22]. Deci, așa cum marele logofăt avea în grijă pecetea țării, iar ma-
rele spătar păstra, în primul rând, spada domnească („spata"), marele vistie
avea pe mână cheile Țării Moldovei (adică de la Divan și de la Vistierie?)
Se știe că la Iași, întâmplător sau nu, Vistieria își avea sediul chiar în turnu
Porții Domnești.

Rădăcinile unui ceremonial

Predarea cheilor orașului era o ceremonie larg răspândită pe continent. Un caz celebru se referă chiar la Roma. Papa Leon III (795-816), având nevoie de protecția lui Carol cel Mare, a trimis regelui franc, pe lângă decretul care îi confirma alegerea, cheile de la mormântul Sfântului Petru și steagul (*vexillum*) orașului Roma, împreună cu oferta de jurământ de ascultare și credință din partea romanilor[23].

La 1522, cetățenii orașului Scardona făceau cunoscut regelui Ungariei că, „din cauza multelor incursiuni ale turcilor, o mare parte a populației de acolo s-a pustiit, iar alții au fost duși în captivitate, așa că dânșii nu mai sunt în stare să-și apere cetatea", din care cauză trimit regelui cheile cetății și-l roagă să le permită ca să poată emigra în altă parte[24]. În anul asedierii Vienei (1683), când otomanii ating apogeul expansiunii lor spre Occident, Kara Mustafa pașa a fost decapitat pentru că nu a reușit să aducă sultanului cheile Vienei (capitala Sfântului Imperiu Roman-German), așa cum se lăudase[25]. Evlia Celebi, descriind în detaliu cele cinci porți ale Timișoarei, nota despre poarta de miazăzi, numită și Poarta Azapilor: „cheile acestor porți se păstrează, în toate nopțile, la agaua ienicerilor și el nu le dă nici pașei (de Timișoara) dacă acesta i le-ar cere"[26]. *Cronica Ghiculeștilor* amintește de predarea cheilor cetății Orșova[27].

Acest ceremonial a putut pătrunde din Occident, prin Polonia, unde obiceiul este mult mai bine atestat decât la noi. În *Cronica paralelă*, republicată recent sub numele lui Axinte Uricariul, este intercalat – între paginile care evocă sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare – sub titlul *Orânduiala*

[22] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Modovei*, ed. Gh. Guțu, 1973, p. 201.

[23] August Franzer, Remigius Bäumer, *Istoria Papilor*, București, 1996, p. 122.

[24] G. Pray, *Epistolae procerum regni Hungariae*, I, pp. 156-157, *apud* Hurmuzaki, *Documente*, II/ III, p. 406.

[25] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 270.

[26] *Călători străini*, VI, volum îngrijit de Maria Holban, Mustafa Mehmet, p. 498.

[27] *Cronica Ghiculeștilor*, p. 417.

și obiceiurile leșilor când ridică crai nou, următorul fragment referitor la înmânarea cheilor Cracoviei: „A doua zi îi giură ispravnicii târgului, aducându-i în tipsie cu tafta roșie, acoperită, *cheile târgului*, făcute din aur, și alte daruri. Apoi face craiul cavaliari, dându-le săbii goale, i proci"[28]. Ion Neculce scria despre cheile cetății Camenița, din apropierea hotarului Moldovei, luate de polonezi de la turci[29]. Evlia Celebi povestea cum, în urma păcii din 1621, polonezii au predat sultanului Osman II „cheile cetății Hotinului, cu tunurile și muniția din ea, în semn de pace și prietenie"[30]. O surpriză deosebită a fost publicarea, de către R.V. Bossy, fost ambasador al României în Finlanda, a două fotografii reprezentând o asemenea cheie a cetății Hotinului, care fusese înmânată feldmareșalului Mannerheim[31]. Aceasta este din bronz aurit și poartă, pe avers, inscripția *Hotinskoj kreposti* („cetății Hotinului")[32], iar pe revers *Glavnyh vorot* („porților principale") (fig. 58). Forma cheii și caracterul modern al literelor rusești din inscripție arată că vechimea lor nu poate fi mai mare de 150-200 de ani.

Fig. 58

[28] Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, I, 1994, p. 103.

[29] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 261.

[30] *Călători străini*, VI, p. 422. Un episod asemănător, deși mult mai recent, este înfățișat într-o gravură din 1878 (detaliu). Este vorba de predarea cheilor orașului Adrianopol, de către turci, comandantului armatei ruse (vezi Michel Mourre, *Dictionnaire encyclopédique d'histoire* (nouvelle édition), Paris, 1986, vol. Q-S, p. 4105).

[31] R(aul) V. Bossy, *Urme românești la Miază-Noapte*, în AARMSI, XIX, p. 49. Autorul nota că „domnul feldmareșal baron Mannerheim, fost șef de stat al Finlandei, care, în timpul Marelui Război (1914-1918, n.ns.) a comandat o divizie rusă pe frontul român, posedă în casa *sa o cheie a cetății Hotinului*". Cheia se păstrează și astăzi, în Colecția Mannerheim de la Helsinki (vezi Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare*, I, 1991, p. 256). În septembrie 1739, cetatea Hotinului a fost cucerită și de Münnich, însă nu știm dacă a păstrat și acele chei pentru colecția sa de trofee (vezi Paul Păltănea, *op. cit.*, p. 242).

[32] În amintitul studiu, Raul Bossy a tradus *Hotinskoj kreposti* prin „cheia Hotinului", greșeală preluată în prima formă a textului de față și pe care o îndreptăm cu această ocazie.

Nu poate fi exclusă nici posibilitatea ca tradiția cheilor simbolice să f pătruns în Moldova pe filieră răsăriteană. Deși a fost legată, în mod obișnuit, de realitățile occidentale, ceremonia predării cheilor este bine atestată și în Imperiul Bizantin. Laonic Chalcocondil, în ale sale *Expuneri istorice*, relatând despre căderea Constantinopolului (1453), povestea cum paznicii porților orașului, voind să oblige la rezistență pe bizantinii intrați în panică, au încuiat porțile, aruncând afară (în mare?) cheile, de sus, de pe zid[33]. Locuitorii Galatei (Pera) însă, temându-se să nu fie robiți, asemeni celor dinainte, au închinat cheile orașului lui Mehmet II, fiind cruțați astfel de prădăciuni[34]. Un alt cronicar, Georgios Sphrantzes, consemna, în *Memoriile* sale (1401-1477) episodul predării cheilor orașului bizantin *Patras* către sultan[35]. În secolul al XVII-lea, Evlia Celebi scria despre un alt episod, petrecut la 1484, în timpul lui Ștefan cel Mare – închinarea cheilor Cetății Albe (*Ak-Kerman*) către sultanul Baiazid-Veli –, preluând, poate, o informație păstrată în vechile cronici otomane: „când au început să tragă de dimineață cu tunurile, dintr-o spărtură a zidului au ieșit afară doisprăzece preoți, care au dus, într-o pungă împodobită cu nestemate, cele zece chei ale cetății, împreună cu cheile cetății Burgaz-Konman"[36].

*

Revenind la cheile orașului Iași, s-a putut stabili că ele existau la 1739, când au fost luate de feldmareșalul Münnich și duse în Rusia. Am văzut că și cheile orașului amintite la 1769, dacă au părăsit Moldova, au luat, de asemenea, calea Moscovei, prin generalul Prozorovschi sau prin superiorul său, feldmareșalul Rumianțev. Ele pot fi pierdute pentru totdeauna, ori ar putea zăcea, neidentificate, într-un muzeu public sau într-o colecție particulară oarecare. Posibilitatea ca aceste chei ale Iașilor să poarte o inscripție, precum cea a cetății Hotinului, face să se păstreze o șansă, fie și teoretică, de a fi scoase la lumină într-o bună zi.

---

[33] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice. Creșterea puterii turcești; căderea împărăției bizantine*, ed. Vasile Grecu, 1958, pp. 231-232.

[34] *Ibidem*, pp. 233-234.

[35] Georgios Sphrantzes, *Memorii (1401-1477)*, ed. Vasile Grecu, 1966, p. 43.

[36] *Calatori straini*, VI, p. 409 (relatarea lui Evlia Celebi).

B. HERALDICĂ IEȘEANĂ

Nu poate fi exclusă nici posibilitatea ca tradiția cheilor simbolice să fi pătruns în Moldova pe filieră răsăriteană. Deşi a fost legată, în mod obişnuit, de realitățile occidentale, ceremonia predării cheilor este bine atestată şi în Imperiul Bizantin. Laonic Chalcocondil, în ale sale *Expuneri istorice*, relatând despre căderea Constantinopolului (1453), povesteşte cum paznicii porților oraşului, voind să oblige la rezistență pe bizantinii intrați în panică, au încuiat porțile, aruncând afară (în mare?) cheile, de sus de pe zid[33]. Locuitorii Galatei (Pera) însă, temându-se să nu fie robiți, după trecerea celor dintâi, au închinat cheile oraşului lui Mehmet II, fiind cruțați astfel de prădăciuni[34]. Un alt cronicar, Georgios Sphrantzes, consemnează în *Memoriile* sale (1401-1477) episodul predării cheilor oraşului bizantin Patras către sultan[35]. În secolul al XVII-lea, Evlia Celebi scria despre un alt episod, petrecut la 1484, în timpul lui Ştefan cel Mare – închinarea cheilor Cetății Albe –, preluând, poate, o informație păstrată în vechile cronici otomane: „când au început să tragă de dimineață cu tunurile, dintr-o spărtură a zidului au ieşit afară doisprezece preoți, care au dus, într-o pungă împodobită cu nestemate, cele două chei ale cetății, împreună cu cheile cetății Burgas-Kumman"[36].

Revenind la cheile oraşului Iaşi, s-a putut stabili că ele existau în 1739, când au fost luate de feldmareşalul Münnich şi duse în Rusia. Am văzut că şi cheile oraşului, predate la 1769, dacă au părăsit Moldova, au luat, de asemenea, calea Moscovei, prin generalul Prozorovski sau prin superiorul său, feldmareşalul Rumianţev. Ele pot fi pierdute pentru totdeauna, ori ar putea zăcea, neidentificate, într-un muzeu public sau într-o colecție particulară oarecare. Posibilitatea ca aceste chei ale Iaşilor să poarte o inscripție, precum cea a cetății Hotinului, face să se păstreze o speranță, fie şi teoretică, de a fi scoase la lumină într-o bună zi.

---

[33] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice. Creşterea puterii turceşti, căderea împărăției bizantine*, ed. Vasile Grecu, 1958, pp. 231-232.

[34] *Ibidem*, pp. 233-234.

[35] Georgios Sphrantzes, *Memorii (1401-1477)*, ed. Vasile Grecu, 1966, p. 41.

[36] *Călători străini*, VI, p. 400 (relatarea lui Evlia Celebi).

Heraldica în arhitectura Iașilor

Stemele care împodobeau frontispiciile vechilor edificii confereau acestora o autentică pecete de noblețe. Din punctul de vedere al decorațiunilor exterioare ale unei clădiri, stema ocupa locul cel mai vizibil, cel mai onorabil. Vechile blazoane vorbesc despre destinația inițială a unor construcții, fapt ce ar trebui să se reflecte și în modul de concepere a structurii interioare a acestora, dar și în aspectul exterior general. Aceste însemne indică schimbările de proprietari sau cele privitoare la modificările de funcțiune a clădirilor. Stemele arată uneori momentul în care o clădire mai veche a primit o decorațiune ce ilustrează un curent artistic mai nou, oferind astfel elemente de datare pentru istoria monumentului respectiv. Din păcate, foarte puține asemenea steme au rezistat timpului, conservându-se până astăzi. Raritatea lor le face cu atât mai valoroase.

Sunt stiluri arhitectonice mai prietenoase cu heraldica, precum clasicismul sau neogoticul, în care stemele sunt corect redate, cu grijă pentru detaliu. În cadrul acestora, blazoanele sunt bine puse în valoare, fiind tratate nu ca simple decorațiuni, ci ca adevărate „firme" ale clădirii. Alte stiluri, precum barocul sau art nouveau, folosesc adesea heraldica doar ca pretext, dezvoltând mai ales latura decorativă a stemelor, acordând o atenție mai redusă conținutului.

Pe câteva dintre clădirile publice ieșene se păstrează și astăzi o stemă reprezentând un scut împodobit cu un turn rotund. Imaginea aceasta a „turnului roman" supraviețuiește ca atare, în mai multe variante, pe diverse edificii și monumente vechi din Iași. Stâlpii pentru iluminatul electric, lucrați la vechea Școală de Arte și Meserii, păstrează și ei aceeași stemă a orașului (fig. 59, 60). Clădirea Băii comunale, astăzi dezafectată, conservă și ea acest însemn (fig. 61).

Fig. 59

Fig. 60

Fig. 61

Fig. 62

Dincolo de rostul ei practic, Esplanada de la Râpa Galbenă poate fi înțeleasă doar ca o hiperbolă arhitecturală, în spirit romantic, a motivului *turnului* din stema Iașilor. Partea centrală a construcției poate fi privită ca o „restituire" a vechiului turn dispărut (fig. 62). Și elemente de detaliu, precum stâlpii balustradei scărilor, sunt tratate ca niște mici turnuri stilizate. Stema centrală a esplanadei, reprezentând turnul flancat de cei doi delfini, deși este de o calitate artistică deosebită, nu e cea originală, de la 1896; pe ea se observă o inscripție, destul de ștearsă, din care se poate citi cu claritate doar anul: 1949 (fig. 63). Micile steme de la capătul de jos al balustradelor, considerate a fi prea uzate, au fost înlocuite și ele cu prilejul lucrărilor din 2007; calitatea sculpturii nu mai este însă aceeași (fig. 64). Faptul că turnul este surmontat de o stea cu cinci raze și nu de capul de zimbru sau de o coroană poate fi un indiciu că și aceste mici

Fig. 63

Fig. 64

steme au fost înlocuite cu prilejul unei renovări, probabil tot în 1949.

Școlile de tip „Spiru Haret" mai păstrează pe fațade fosta stemă a Iașilor, realizată în teracotă smălțuită policrom (fig. 65-67). Se știe că acest însemn a fost folosit vreme de opt decenii și a ieșit oficial din uz în 1930. Arborarea stemei orașului pe fațadele diverselor monumente a determinat pătrunderea în conștiința publică a acestui simbol, generând o legătură afectivă în inimile ieșenilor. Astfel Arhitectura a realizat ceea ce doar stemele de pe antetul documentelor emise de Primărie nu ar fi reușit niciodată.

Fig. 65

Fig. 66

Fig. 67

A. Teatrul Național și heraldica civică

Al treilea local care a servit ca sediu Administrației orășenești a Iașilor a fost vechea casă cu etaj a vornicesei Smaranda Bogdan. Aceasta cumpărase locuința de la logofeteasa Maria Balș. La 1851, aici s-a instalat conducerea orașului, drept pentru care imobilul era cunoscut sub denumirea de „Casele Eforiei"[1]. Din 1864, prin reforma administrativă a lui Cuza Vodă, conducerile orășenești dobândesc denumirea de „Primării" și atribuții mult mai largi decât Eforiile. Piața Primăriei a devenit principalul loc de adunare a orășenilor, în acest spațiu petrecându-se cele mai însemnate activități, manifestații și întruniri. Aici aveau loc defilările Gărzii Civice, întrunirile electorale și licitațiile publice (mezaturi). În 1888 a fost dezvelită în această piață statuia cronicarului Miron Costin, al cărei amplasament nu îl mai înțelegem astăzi. În fapt, monumentul avea în spate Primăria de atunci, clădire care a dispărut din decor la 1893.

Fig. 68

Un gest de mare noblețe a edililor ieșeni de la sfârșitul veacului al XIX-lea a fost acela de a renunța la propriul sediu și de a ceda terenul pe care se

[1] Constantin Ostap, Ion Mitican, *Primăria Municipiului Iași. Pagini de istorie, evocări, legende*, Iași, 2001, pp. 289-294.

af acesta pentru construirea unui Teatru Național. Lucrările de construcți au început în 1894, în mandatul de primar al lui Vasile Pogor, și au fost în heiate în mandatul altui junimist, Nicu Gane.

Pentru proiectarea noului edificiu cultural s-a apelat la firma vestiților ar itecți vienezi Ferdinand Fellner și Herman Hellmer, care au realizat planı rile pentru circa 40 de teatre, amplasate în orașe importante din Europa: V ena, Hamburg, Züric, Salzburg, Budapesta, Graz, Zagreb, Odessa, Sofia, C rnăuți ș.a. Pe teritoriul de astăzi al României se află mai multe teatre pr oiectate de acești arhitecți: Timișoara, Cluj, Oradea și Iași (fig. 68).

Cele două lebede de pe acoperiș, unduite într-un dramatic cântec final, co nferă un aer vienez clădirii, indicând, de la distanță, rosturile așezământu lui pe care îl adăpostește. Pentru trecătorii deprinși cu spațiul cultural b itanic, ele amintesc de William Shakespeare și de teatrul „Swan" (l ebăda), la care se jucau piesele marelui dramaturg (fig. 69).

Fig. 69

Specifică Teatrului de la Iași este abundența de reprezentări heraldice de pe fațadele clădirii, referitoare mai ales la simbolistica urbei. Probabil că nu a existat această intenție, dar stemele, prin limbajul lor simbolic, perpetuează amintirea clădirii anterioare, care a servit drept reședință Primăriei vreme de patru decenii. Teatrul a fost construit nu pe un teren oarecare, ci pe unul cu o moștenire simbolică, în mijlocul unei rețele urbane funcționale.

Practic, stema clasică a Iașilor, cea având un turn roman în scut, întocmită de Gheorghe Asachi și de Gheorghe Săulescu, a luat naștere în 1851, anul în care și vechea clădire de pe acest loc devenea sediul Primăriei. Putem spune că acesta este locul în care s-a născut și a fost utilizat din plin

Fig. 70

simbolul turnului roman. Teatrul Național păstrează cel puțin trei reprezentări diferite ale acestei steme. Nici una dintre ele nu folosește vechile sigilii pentru a conserva forma grafică a vechilor steme, preferând să le reinventeze. Turnul etajat, cu poarta deschisă, este însoțit, în scut sau în exteriorul acestuia, de o coroană închisă, de tip regal și de cei doi delfini, care se altoiesc foarte bine cu stilul baroc al cartușelor ce servesc drept suport (fig. 70). Coroana, asemeni celei din sigiliul de la 1840 al Sfatului Municipal, este o evocare a tradiției potrivit căreia Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, ar fi primit o asemenea coroană din partea basileului bizantin. În orice caz, nu este vorba de celebra „Coroană de oțel" a regelui Carol I, instituită la 1881.

Una dintre steme are sub scut deviza „PATRIA ȘI DREPTUL MEU" (fig. 71). Din păcate această lozincă nu este proprie doar orașului Iași, fiind folosită de mai toate orașele din vechiul Regat. Deviza a fost preluată de pe steagurile gărzilor civice, înființate în februarie 1866. Legea administrativă din 1867 prevedea, pentru toate stemele de orașe, ca sub scut, pe o eșarfă albastră, tivită cu roșu, să figureze deviza „PATRIA ȘI DREPTUL MEU", scrisă cu litere de aur[2].

Fig. 71

Pe frontoanele secundare ale Teatrului se observă câte un scut orb, a cărui formă se încadrează între aceea de tip „francez antic" și cea de tip „francez modern", susținut pe flancuri de volutele unui cartuș baroc. Scutul este încadrat de o bogată coroană din frunze de laur, cunoscută drept „coroană triumfală", deși ne-am fi așteptat mai curând la o „coroană civică" (formată din frunze de stejar). Coroana este flancată de câte doi delfini cu cozile arcuite, tratați ca simple elemente decorative (fig. 72).

[2] Maria Dogaru, *Devizele în heraldica românească*, în RA, 1992, 2, p. 205.

Fig. 72

Fig. 73

O stemă a orașului se află și în sala mare, pe loja Primăriei, situată deasupra scenei, în partea dreaptă. Într-un cartuș baroc, pe un câmp rotund, de culoare roșie, este amplasat un turn de aur, având deasupra porții deschise capul de bour al Moldovei; turnul este timbrat de o stea cu cinci raze (ca în stemele de la Râpa Galbena) și este flancat de doi delfini de aur, așezați cu cozile în sus. Este remarcabilă această reprezentare policromă, de la 1896, în care s-a făcut deja opțiunea pentru culoarea roșie a câmpului stemei. Pe același câmp, în flancul senestru, abia se distinge, scris vertical, cu litere grecești, numele „M. Teodoros"[3] (fig. 73).

Momentul inaugurării Teatrului Național din Iași a fost marcat de emiterea unei medalii executate de N. Sternberg. Medalia avea pe avers efigia noii clădiri, iar pe revers o cetate cu două turnuri, într-un scut baroc, flancat de doi delfini, încadrați la rândul lor de o ghirlandă formată din două ramuri de laur și stejar; deasupra scutului, doi îngeri susțin o coroană

[3] M. Teodoros poate fi numele celui care a lucrat stema.

murală cu trei turnuri[4], iar deasupra acesteia, măștile comediei și tragedi i. Se poate presupune că îngerii au înlocuit pe Thalia și Melpomene, muz e comediei și tragediei, ce trebuie să fi existat într-o primă variantă de elaborare a acestei compoziții. În exergă se află inscripția: „ÎN AMINTIREA INAUGURAREI TEATRULUI CLĂDIT DE COMUNA IAȘI. 1894-1896"[5] (fig. 74). Observăm că medalia nu reia nici una din formele stemei orașului reprezentate pe fațadele clădirii sau în interiorul acesteia. Turnul tradițional din stema Iașilor a evoluat, în această compoziție, dobândind înfățișarea unei cetăți. Deși este o transformare ivită într-o stemă neoficială, ea pare să fi inspirat forma cetății din stema stabilită la 1930, repusă în vigoare după 1994. Prin aceast, reprezentarea de pe medalia inaugurării Teatrului Național ocupă un lo special în evoluția stemei orașului Iași.

Fig. 74

Fig. 75

O altă stemă prezentă la Teatrul Na țional este aceea regală, reprezentat atât pe colțurile fațadelor, cât și în in terior, în sala de spectacole. Examinând blazonul reprodus la exterior, s constată că el are conținutul steme Regatului României instituită în anu 1872 (fig. 75). Ar putea fi numită „stema mică", întrucât nu are nici lei ca tenanți și nici nu este așezată pe o mantie regală. Doar forma scutului nu se conformează noii legi – care introducea

[4] Coroana murală cu trei turnuri se regăsește, în aceeași formă, pe sigiliile orașului Iași din 1872, 1873 și 1882.

[5] Andone Cumpătescu, *O istorie a Iașului în imagini medalistice*, Iași, 2004, p. 116, fig. 124av și 124rv; *idem, Frații Șaraga, Nicolae Sternberg, Celesti Fabio și creația medalistică ieșeană la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „Colecționarul român", 4, din 6.05.2006, p. 20 (cu o ediție pe internet). Stema a fost reluată, la dimensiuni mai reduse, și pe reversul medaliei inaugurării Abatorului din Iași (1897). Autorul ambelor medalii este Nicolae Sternberg.

scutul de tip „germanic" (cu contururi arcuite) – fiind folosit un blazon de tip „antic". Ar trebui refăcute liniile ce împărțeau scutul în patru cartiere. Nu există nici indicații de culoare, care să fie sugerate prin hașuri. În afară de acvila muntenească și capul de bour moldovenesc, mai întâlnim un leu ieșind dintr-o coroană, pentru Oltenia, precum și cei doi delfini, dar care nu simbolizau Dobrogea (ca în stema de stat actuală), ci ieșirea la mare din sudul Basarabiei, redobândită în 1856 (ținuturile Cahul, Ismail și Bolgrad). Ecusonul central, scartelat, păstrează stema familiei regale Hohenzollern; sub scut, pe o eșarfă, se află deviza aceleiași familii: *NIHIL SINE DEO* („Nimic fără Dumnezeu"). Coroana, amplasată undeva deasupra scutului, respectă forma din armeriile oficiale de la 1872, deși între timp apăruse și „Coroana de oțel", cu forma sa specifică.

Stema de stat din epoca inaugurării teatrului apare și pe tavanul sălii de spectacol, deasupra scenei. Într-un cartuș baroc, aurit, se află un câmp rotund, scartelat în azur și roșu. În cele patru cartiere se află simbolurile cunoscute ale stemei de stat, același model 1872. Peste tot, ecusonul central este de tip „german", scartelat roșu și azur, invers decât scutul mare, rezultând un interesant efect decorativ. De fapt, acesta este efectul cenzurii făcute cu prilejul unei restaurări din perioada comunistă. În varianta originală, scutul mic avea smalțurile argint și negru, culorile Casei de Hohenzollern (fig. 76). Restaurarea în curs ar trebui să readucă stema la forma sa autentică.

Fig. 76

Credem că stema de stat, cu atributele regale, era reprezentată și pe loja de onoare din stânga scenei. Peste ea a fost așezată ulterior stema Republicii Socialiste România, păstrată și astăzi. După 1990, aceasta a fost acoperită cu o pânză albă, pe care este pictat un scut heraldic de tip german, roșu cu bordură aurie, flancat de lambrechini galben-verzui. În scut se află o muză

Fig. 77

ținând în mână o liră (probabil Terpsicore, muza dansului și a muzicii coral :) (fig. 77). Ca execuție tehnică, aceasta a fost o improvizație, pentru care r u s-a mai căutat o soluție durabilă. Restaurarea viitoare va trebui să repu: ă la locul ei prima stemă, aceea de stat, cu atributele regale. Nu este excl: s ca aceasta să se afle încă la locul ei și să fie doar acoperită de celelalte.

B. Reședințe particulare

La sfârșitul veacului al XVIII-lea, Charles de Ligne evalua cam la 15) numărul „palatelor" nobiliare din capitala Moldovei. Pe la jumătatea secolului al XIX-lea, o listă a caselor, clasificate pe cinci categorii de confort (1853), ne oferă o idee asupra numărului acestora: 200-250 de clădir:. Multe din acestea aveau, probabil, blazoane pe frontispiciu, ceea ce l: conferea o identitate specifică. Stema, în limbajul său figurativ, ținea lo : de firmă și de carte de vizită în același timp. Ea dezvăluia, de la prima pri vire, identitatea proprietarului, iar clădirea în întregul ei era, dincolo de mod o reflectare a puterii economice și a gustului artistic al comanditarului.

La 1858, clasa boierească din Moldova, în contextul adoptării legislației necesare pentru modernizarea țării, a consimțit sa se autodesființez *de jure*, renunțând la privilegiile legate de ereditate, între care și folosire: blazoanelor. Ar fi fost de așteptat ca toate stemele păstrate pe edificii s: dateze din perioada anterioară acestui act istoric. În realitate steme sculptat în piatră, destinate împodobirii frontoanelor unor clădiri, au fost comandate ș mult după anul amintit.

Prin anii '50 ai secolului XX, a existat o campanie prin care, în numele „mâniei proletare", multe dintre aceste însemne ale vechiului regim au fost distruse. O ispravă asemănătoare a fost înfăptuită și în Franța, în timpul revoluției de la 1789. Vina dispariției stemelor de pe clădiri nu aparține în exclusivitate sistemului comunist. Acestea erau înlăturate „în mod natural", ori de câte ori se schimba proprietarul clădirii, mai ales dacă acesta intrase în posesia ei prin cumpărare; în cazul transmiterii prin moștenire stemele aveau o șansă în plus de a rezista timp de mai multe generații.

Dacă parcurgem o colecție de cărți poștale din perioada 1900-1945, vom constata cu surprindere că aproape toate clădirile din centrul istoric al Iașilor, cunoscute ca reședințe ale unor mari familii, nu mai aveau pe frontispiciu vechile steme. Este adevărat că multe dintre ele nu mai serveau drept locuințe, ci adăposteau diverse instituții publice sau private. Palatul Ghica (str. Lascăr Catargiu nr. 33), din 1990 sediu al TVR Iași, apare în cărți poștale ca având blazon pe frontispiciu. Un asemenea însemn, ce

amintea de vechile elite politice, nu putea să supraviețuiască în perioada comunistă pe clădirea care a servit ca sediu tocmai... Școlii de Partid. Clădirea Spitalului Militar de pe Copou (Bd. Carol I, nr. 6), fost palat al logofătului Costache Sturdza, apare în aceleași surse a păstrând pe frontispiciu o veche stemă, astăzi dispărută. Casa „Gh. Asachi" era, la începutul secolului XX, purtătoare a stemei regale, întrucât a intrat la un moment dat în proprietatea reginei Maria.

Palatul Roznovanu (*Bd. Ștefan cel Mare, nr. 45*)

Sediul actual al Primăriei ieșene, deși este o clădire istorică, nu are pe frontispiciu nici o stemă care să amintească de trecutul său (fig. 78). O asemenea stemă, săpată în piatră, există însă. Ea este conservată (ca piesă anonimă și anodină) în *lapidarium*-ul amenajat lângă Palatul Culturii, pe

Fig. 78

latura Bibliotecii Județene „Gh. Asachi" (fig. 78). Doar clasica lucrare de heraldică românească datorată regretatului Dan Cernovodeanu indică proveniența stemei[6]. S-a păstrat și imaginea veche a clădirii, în „haină" neoclasică (diferită de decorațiunea baroc de astăzi), pe care se vede stema amplasată

[6] Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 371, fig. 1; preluată după Ion Miclea, *Iașii marilor iubiri (album)*. La această stema se referă și Eugen Heroveanu, în lucrarea sa *Orașul amintirilor* (Iași, 1936). Piesa a făcut parte și din colecția Muzeului de Antichități din Copou, întemeiat de profesorul Orest Tafrali, pe la 1916. Vezi și Constantin Ostap, Ion Mitican, *Iașii, între adevăr și legendă*, Iași, 2000, p. 26.

pe fronton (flancată de statuile zeilor Apollo și Diana), fără a se putea d s-tinge detaliile[7].

Fig. 79

Blazonul poate fi datat la 1832, cunoscându-se din surse scrise mo-mentul în care a fost zidită clădirea, după planurile arhitectului Gusta Freywald[8]. Comanditarul era marele logofăt Iordache Rosetti-Roznovanu, din ramura Roseteștilor de la Roznov (ținutul Neamțului).

Stema sculptată în piatră poate fi descrisă astfel: scut francez modern încărcat cu o cupă din care ies trei roze naturale; scutul este așezat pe o serie de trofee militare (steaguri, săbii, tobe). Toate acestea sunt amplasate pe o mantie princiară, bordată cu franjuri și timbrată de o coroană închisă, de tip princiar (fig. 79).

Rozele se doresc a fi o „stemă grăitoare", o transpunere heraldică a numelui „Rosetti", familia revendicându-și prin tradiție o străveche origi-ne italiană, care se vădește a fi o pură „legendă genealogică", lipsită de fundament istoric. Descendența controlabilă documentar a familiei co-boară din grecul Lascaris Rousaitos, mare logofăt al Patriarhiei din Constan-tinopol (1629-1646)[9]. Cupa de argint face parte tot din categoria „armelor

---

[7] Vezi Ion Mitican, *Romantica poveste a Palatului Roznovanu*, Iași, 2002, p. 10; *idem*, *Ulița Mare din demult uitate vremuri*, Iași, 2004, p. 200.

[8] Viorica Malcopol, *Date în legătură cu activitatea arhitectului Freywald*, în SCIA, 2, 1964.

[9] Gen. Radu Rosetti, *Familia Rosetti (I). Coborâtorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos*, București 1938, p. 11.

vorbitoare", arătând că Rosetteștii moldoveni descind din Constantin *cuparul* (1627)[10], și nu din fratele acestuia, Antonie vodă Ruset, ai cărui urmași nu s-au împământenit la noi.

Însemnele princiare, mantia și coroana închisă, au fost folosite de boierimea moldoveană fără a semnifica o descendență domnească sau obținerea titlului de „principe" al Imperiului Austriac sau al Imperiului rus[11]. Credem totuși că ele dau armoariilor rosetești un caracter de „stemă de pretenție": dacă nu descindeau din Antonie vodă, sau din efemerul domn Manole Giani Ruset, Cupăreștii au dat în schimb Moldovei nu mai puțin de trei doamne. Comanditarul palatului de pe Ulița Mare a Iașilor, marele logofăt Iordache Ruset, a fost, pe timpul administrației rusești, președintele Divanului și aspirant la tron. Această poziție a lui, cea mai de cinste între toți boierii moldoveni, precum și ambițiile sale politice sunt foarte bine exprimate în stema de pe reședința sa[12]. Nu fără temei, noul palat rosetesc, situat în mod semnificativ chiar în fața Mitropoliei, avea să trezească invidia domnitorului Mihail Sturdza, care cerea țării să-i facă un palat „mai măreț decât cel al Roznovanului"[13]. Ambițiile de domnie au fost moștenite de fiul lui Iordache, Nicolae Rosetti-Roznovanu, candidat și el de mai multe ori la tronul Moldovei. Ultimul episod, și cel mai dramatic, se referă la mișcarea separatistă din 1866, de la începutul domniei lui Carol I.

Revenind la stemă, observăm că eșarfa pe care este inscripționată de obicei deviza se află nu sub scut, ci deasupra acestuia (ca în cazul „strigătelor de arme"), ceea ce arată că a fost concepută pentru a fi amplasată la înălțime, înlăturând inconvenientul ca ea să devină invizibilă din cauza cornișei. Din surse scrise, știm că deviza familiei era „*SERENO AUT*

---

[10] *Ibidem*, p. 15. Radu Rosetti o considera un adaos de gust îndoielnic al lui Constantin cuparul, presupunând că stema veche era constituită doar din cele trei roze, legate cu o eșarfă. Credem însă că stema familiei s-a constituit astfel într-o altă generație, mult mai târziu decât cea a fondatorului acestei ramuri genealogice (sec. XVIII).

[11] Chiar Radu Rosetti contesta, cu obiectivitate de istoric, această pretenție exprimată în stema familiei sale, afirmând: „este cert că ei nu au drept la nici un fel de coroană. Coroana este accesoriul unui titlu nobiliar și Rosetteștii, ca aproape toate familiile boierești române, neposedând nici un titlu nobiliar hărăzit de vreun suveran străin (căci la noi titlurile n-au existat niciodată), rezultă că ei, de câte ori își împodobesc blazonul sau monograma cu coroană, uzurpă un însemn la care nu au drept" (*op. cit.*, p. 12).

[12] O relatare din 1834, a domnului Cochelet, fost consul al Franței la Iași, arăta că „printre aceste palate se deosebește mai cu seamă cel al domnului Roznovanu, președintele Divanului Domnesc, zidit la o epocă când proprietarul avea toți sorții de a deveni domn" („Buletinul Societății Regale Române de Geografie", 1887, p. 138).

[13] Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, Iași, 1974, p. 360.

NUBILO SOSPES", sau, în varianta românească: „În senin și în negură teafăr"[14]. Smalțurile stemei erau argint și azur. Istoricul Radu Rosetti descria stema familiei sale astfel: „pe un scut tăiat (*coupé*) de argint și albastru, o cupă de argint cu trei roze ieșind dintr-însa"[15]. Personalul de serviciu al Palatului Roznovanu era îmbrăcat în livrele în culorile casei: azur și argintiu, iar stema familiei putea fi văzută pretutindeni în interior[16].

Observăm cum istoria clădirii și povestea stemei se completează reciproc. Soarta a făcut însă ca, după pierderea statutului de locuință particulară, spre sfârșitul veacului al XIX-lea, cele două să fie despărțite, pentru a păstra astăzi doar jumătăți de înțelesuri.

Muzeul Unirii (*str. Lăpușneanu, nr. 14*)

Palatul ce adăpostește astăzi Muzeul Unirii a fost construit în primii ani ai secolului al XIX-lea. Locatari iluștri, precum Alexandru Ioan Cuza (1859-1963) și Regele Ferdinand (1917), au făcut ca adevărata istorie a monumentului să rămână în umbră. Istoria clădirii ca atare este legată în primul rând de cei care au construit-o, consolidat-o sau au adus modificări semnificative arhitecturii sale de-a lungul vremii (fig. 80). Așa se face c

Fig. 80

[14] R. Rosetti, *op. cit.*, p. 13.
[15] *Ibidem*.
[16] Ion Mitican, *Romantica poveste a Palatului Roznovanu*, p. 36.

pe frontispiciul acestui palat putem vedea și astăzi o stemă a familiei Ghica, pe cât de legitimă, pe atât de surprinzătoare pentru cei de astăzi.

Primul proprietar cunoscut a fost Ilie Catargiu, iar apoi marele logofăt Costache Catargiu. A urmat Costandinică Paladi, primul comandant al Miliției Pământene, fostul ginere al lui Ioan Callimachi vodă[17].

Clădirea a fost cumpărată apoi, prin licitație publică, de spătarul Mihalache Cantacuzino-Pașcanu, la 1832. Ultima căsătorie a acestuia a fost cea cu Maria (Marghiolița), fiica lui Dimitrie Ghica de la Trifești (și văduvă Plaghino). Prin testamentul lui Mihalache Cantacuzino din 22 august 1851, palatul de pe strada Lăpușneanu era cedat soției. Aceasta a redevenit văduvă în 1857. Clădirea avea să fie moștenită de cele două fiice ale ei, din mariajul cu Plaghino: Ecaterina și Aglaia. Printr-un aranjament din 1866, aceasta din urmă renunță la drepturile ei asupra imobilului, în favoarea surorii sale Ecaterina[18].

De numele Ecaterinei (căsătorită Ghica) se leagă cea mai însemnată renovare, cea din 1872, în urma căreia palatul a dobândit înfățișarea de astăzi. Feroneria balconului mai poartă încă monograma ei, „E.G." (cu litere gotice) (fig. 81). Observam ca Ecaterina aparținea familiei Ghica atât prin mama sa, cât și prin ultima căsătorie.

Fig. 81

Stema de pe frontispiciul clădirii prezintă pe un scut despicat printr-un filet, patru vulturași (*aiglettes*) fiind dispuși doi câte doi, în pal, în cele două partițiuni; ei sunt separați la mijloc de șase bezanți (monede) dispuși în fascie, trei și trei. Scutul mic este așezat pe o serie de trofee militare (ghiulele, țevi de tun, steaguri), toate acestea fiind cuprinse într-un scut mai mare, ce are un contur fantezist. Acest al doilea scut este timbrat de o coroană închisă, de rang princiar, fiind încadrată, în același timp, de o ghirlandă vegetală. Susținătorii scutului sunt doi lei înaripați, simbolul Sf. Evanghelist Marcu, patronul Veneției (fig. 82).

Această variantă de stemă, în care „lacrimile" de argint au fost înlocuite de vulturași, este specifică ramurii Ghica din Moldova (Sulgearoglu),

[17] Dan Berindei, *„Palatul Cuza" din Iași și proprietarii săi din secolul XIX*, în BMI, XL, 1, pp. 49-52.

[18] Pentru această complicată genealogie vezi și recenta scriere a lui I. Mitican, *Strada Lăpușneanu*, Iași, 2002, p. 76. *idem, Palatul marilor Uniri*, Iași, Muzeul Unirii, 2000, pp. 9-10.

fiind folosită atât de urmașii domnitorului Grigore Alexandru Ghica, cât și de ramura Ghica Comănești[19]. O analiză a heraldicii Ghiculești se îndeplinește în ultima sinteză de specialitate datorată regretatului Dan Cerno-

Fig. 82

vodeanu[20]. Observăm că stema de pe clădirea muzeului Unirii aparține perioadei de după 1858, când boierimea autohtonă a renunțat, de drept, la privilegiile ereditare și implicit la blazoane. Deși este de presupus că stema a fost comandată la 1872 (și nu a fost refolosită de la o reședință Ghica mai veche), conținutul său se identifică, potrivit descrierilor autorului amintit, cu forma inițială a blazonului Ghiculeștilor moldoveni, care poate fi datată în prima treime a secolului al XIX-lea. Și trofeele militare (alt indiciu de vechime) sunt nepotrivite cu un comanditar-femeie, așa cum era Ecaterina Ghica, raportându-se la un bărbat ce a urmat o carieră militară sau a ocupat funcții publice de asemenea natură (de exemplu, agă, șef al Poliției). Rezultă de aici concluzia că pentru a fi realizată această stemă în piatră nu s-a folosit un model de la 1870, ci s-a căutat o imagine mai veche a blazonului ghiculesc, păstrat probabil ca o relicvă de familie.

Prin căsătoria din 1838, Ecaterina intrase în ramura Ghica-Comănești. Genealogic, această ramură începe cu Constantin Ghica, marele logofăt al Moldovei și principe al Imperiului Rus, căsătorit cu Maria Cantacuzino[21]. Ecaterina a avut, împreună cu soțul său, Nicolae Ghica-Comănești, patru

[19] *Cf.* Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 367 (Planșa LXXX).

[20] *Idem*, *Evoluția armeriilor Țărilor Române de la apariția lor și până în zilele noastre (sec. XIII-XX)*, Brăila, 2005, pp. 256-258.

[21] Octav-George Lecca, *Familiile boierești române*, (cu adnotări de Mateiu Caragiale), ed. Alexandru Condeescu, București, Muzeul Literaturii Române, 1999, p. 305.

fii Dimitrie, Eugen, Gheorghe și Nicu[22]. Inițial, am fost tentați să credem că ei sunt „vulturașii" din stemă, de care Ecaterina, ca mamă, trebuie să-și fi legat mari speranțe. Un inel sigilar care a aparținut fiului mai mare, Dimitrie N. Ghica-Comănești (1839-1921), conține o stemă identică, amplasată pe un mantou timbrat de o coroană princiară. Hașurile de pe inel indică smalțurile aur și azur[23]. Urmașii domnitorului Grigore Alexandru Ghica au folosit alte culori: un scut scartelat, albastru și roșu. Vulturașii au fost mai ales de culoare neagră (naturală), dar în variantele mai recente, sub influența heraldicii franceze, ce pretindea mai multă rigoare, smalțul păsărilor a fost schimbat în aur.

Dimensiunile reduse ale stemelor din sigiliile publicate de Dan Cernovodeanu ne inspiră și o altă ipoteză: trei „lacrimi" alăturate pot sugera corpul și cele două aripi ale unei acvile. Nu este exclus ca cineva din această ramură a Ghiculeștilor să fi dorit o „restituire" a stemei considerate originală și pe care doar timpul o deformase, ajungându-se la cunoscutele „lacrimi" (sau vârfuri de săgeți), asupra identității și semnificației cărora tradiția familială nu conservase explicații satisfăcătoare[24].

A fost un noroc istoric faptul că, după preluarea clădirii de către Creditul Urban, noul proprietar, fiind instituție, nu s-a simțit deranjat de menținerea pe frontispiciu a stemei Ghica-Comănești. Supraviețuind și bombardamentelor din ultimul război, când monumentul a fost grav avariat, și trecând foarte aproape de posibilitatea de a fi demolat, ca ruină, frumosul palat din strada Lăpușneanu păstrează și astăzi acest prețios act de identitate săpat în piatră.

---

[22] *Cf.* Maria Huminic-Teclean, *Documente din sec. al XX-lea privind palatul Alexandru Ioan Cuza din Iași*, în CI, 1980, p. 687.

[23] *Cf.* Dan Cernovodeanu, *Stiința și arta heraldică.*, p. 367, fig. 3. Nu știm cât de consecventă a fost opțiunea ramurii Ghica-Comănești pentru cromatica aur și albastru. S-ar putea să avem de a face, în cazul inelului heraldic amintit, cu un experiment care, propunând câmpul de aur, a dorit sa salveze culoarea neagră a păsării (*acvila valahica*), dar și corectitudinea heraldică. Se ivește însă o altă dificultate formală: bezanții de argint așezați în camp de aur, ceea ce este greu de admis.

[24] Am constatat cu satisfacție, parcurgând ultima lucrare a lui Dan Cernovodeanu, exprimată aceeași idee (p. 256), potrivit căreia acvilele provin din intenția de reinterpretare a misterioaselor lacrimi (considerate o corupere a unei steme mai vechi, cu acvile, a cărei imagine a devenit la un moment dat ilizibilă).

Casa Pogor (*str. V. Pogor nr. 4*)

Vestita clădire în care se întrunea „Junimea" ieșeană a fost zidită pe la 1855-1858. În 1901, junimistul Vasile Pogor a vândut casele sale principesei Maria Moruzi, de la Ruginoasa, văduva lui Alexandru Al. Cuza, fiu domnitorului, și mama viitorului mare istoric Gheorghe Brătianu. Fostul director al muzeelor ieșene, Ion Arhip, arăta că imediat după cumpărare noua proprietară a imobilului a făcut mai multe transformări, astfel încât înfățișarea de astăzi a clădirii nu mai este chiar aceea din epoca „Junimii" (fig. 83).

Prințesa Moruzi a refăcut intrarea principală, a schimbat fațadele și a așezat pe frontispiciul clădirii „blazonul familiei, ce reprezintă un scut cu stema Moldovei, alături de vulturul moruzesc"[25]. De un vultur specific heraldicii morużești nu poate fi vorba. Ceea ce vedem în stema la care se face referire nu este altceva decât acvila Țării Românești (*aquila valachica*), conturnată și cruciată. În unele steme ale familiei, pasărea înfățișată este acvila bicefală, dar aceasta apare mai ales în blazoanele rusești ale Moruzeștilor. Legătura ce trebuie făcută în acele cazuri este nu cu acvila bicefală bizantină, ci cu acvila imperială rusă[26].

Fig. 83

[25] I. Arhip, *Casa „Vasile Pogor": tradiție, autenticitate și modern*, în CI, II, 1971, p. 44.
[26] Dan Cernovodeanu, *Evoluția armeriilor*, pp. 260-261.

Fig. 84

Într-o lucrare recentă dedicată arhitecturii ieșene – privitor la această casă – se arată că „frontispiciul este decorat cu motive ornamentale fitomorfe în basorelief", făcând abstracție tocmai de actul de identitate al edificiului: stema prințesei Maria Moruzi[27]. Acest blazon poate fi descris astfel: scut despicat, având în prima partițiune, acvila Țării Românești; în a doua partițiune, capul de bour al Moldovei. Folosirea celor două steme arată că Moruzeștii au domnit în ambele principate. În șeful scutului sunt trei stele cu câte șase colțuri (fig. 84). Acestea din urmă reprezintă elementul specific, stema propriu-zisă a familiei Moruzi[28]. Nu există hașuri care să sugereze cromatica acestor stele. Ele au fost reprezentate când de aur pe câmp roșu, când invers, roșii pe câmp de aur.

O încercare de reconstituire a cromaticii ar fi de prisos, întrucât smalțurile stemei familiei Moruzi au fost destul de instabile în timp. Ca o constantă, reținem faptul că atât acvila, cât și capul de bour au fost redate cel mai adesea în negru pe câmp de culoare, excepție de la regulile heraldice justificată prin considerarea negrului drept „culoarea naturală" a acestor figuri. Pentru a respecta această regulă simplă, ambele figuri ar trebui sa fie înfățișate de metal pe culoare.

Cu prilejul recentelor lucrări de restaurare, s-a descoperit frontonul original, pe care figurau cândva însemnele familiei Pogor. Acesta este expus astăzi într-un *lapidarium* amenajat pe terasa de vară din incintă. Sub raport

---

[27] Aurora Fecheci, *Iașii – arhitectură și legendă*, Iași, 2003, p. 147.

[28] Sorin Iftimi, *Stemele heraldice din curtea casei Pogor*, în „Dacia Literară", XVI, 2005, nr. 4, I.

heraldic, el ar fi putut oferi o plăcută surpriză, întrucât nu se cunoaște nici o stemă a acestei familii. Dacă mantoul pe care ar fi trebuit să fie așezată stema s-a păstrat în bune condiții, exact zona cea mai importantă pare a fi martelată. La o privire mai atentă putem constata că pe acel loc nu a existat o stemă heraldică, ci *monograma* „V.P." (Vasile Pogor), scrisă însă în alfabetul chirilic al vremii (В.П.), într-o grafie asemănătoare cu cea de pe cărămizile hexagonale scoase de la temelia vechii clădiri și expuse în muzeu, care au inscripționat anul 1850. Monograma fusese, probabil, confecționată din metal și apoi încastrată în piatră, la locul arătat. Faptul e de mirare, întrucât numele familiei Pogor oferă o sugestie evidentă pentru alcătuirea unei „steme grăitoare": *Pogorârea Sfântului Duh*, în chip de porumbel. Dacă ar fi primit o comandă pentru alcătuirea unei steme pentru familia Pogor, prima sugestie a unui heraldist ar fi fost aceasta.

Casa Kieser (*Piața Cuza Vodă*)

Mult mai puțin cunoscută este această clădire, de pe mica stradă a Străpungerii, construită pe la 1900, care a adăpostit, până de curând, astăzi la parter Librăria „Mihai Eminescu". Pe frontispiciul său tronează o stemă cu pretenții, corect alcătuită din punct de vedere heraldic. Într-un scut de inspirație poloneză având bordură întărită cu nituri, sunt înfățișate trei săgeți (sau vârfuri de suliță) paralele, înclinate în bandă. Scutul este timbrat de un coif militar de rang înalt, cu viziera ridicată, prin care se zăresc cinci gratii. Coiful este împodobit cu două aripi (un „zbor"), obișnuite și la coifurile nobiliare, dar care aici pot fi o sugestie către „coiful lui Mercur", patronul comerțului (fig. 85). În fața celor trei săgeți, gândul heraldistului merge spre stema Bălăcenilor munteni[29], unde piesele erau îndreptate tot în jos, dar înmănuncheate. Desigur, dincolo de săgeți, nu există nici o legătură între amintita stemă boierească și cea de pe clădirea ieșeană. Despre familia Kieser, cea care a construit acest palat comercial, destinat probabil de la început închirierilor, nu am putut afla mai nimic până acum. Este cunoscut inginerul Kisser, care era, pe la 1936, șeful serviciului tehnic al Epitropiei

Fig. 85

[29] Constantin Bălăceanu-Stolnici, *Cele trei săgeți. Saga Bălăcenilor*, București, 1990.

Sf Spiridon. Nu este exclus ca pe viitor să apară unele lămuriri, ce vor pu a fi valorificate și pentru studiul heraldic.

C Heraldică ecleziastică ieșeană

Domeniul ecleziastic, prin natura sa, este unul familiarizat cu limbajul simbolic. Ar fi fost de așteptat o mai mare deschidere, un mai mare interes pentru heraldică, disciplină al cărei limbaj este foarte asemănător. Paradoxal – există neașteptat de puține studii privitoare la heraldica bisericească[30].

Palatul Mitropolitan (*Bd. Ștefan cel Mare, nr. 46*)

Deasupra intrării în edificiul ce servește ca reședință mitropoliților ortodocși din Iași, aflat în incinta Catedralei Mitropolitane, se află o stemă compusă, lucrată în bronz (fig. 86).

Fig. 86

Pe un scut de formă originală sunt reunite mai multe ecusoane: stema propriu-zisă a Mitropoliei, cea cu Sfântul Gheorghe[31] ecvestru, însoțită de câteva steme ținutale, toate amplasate în scuturi heraldice. Identificăm ținuturile Botoșani (coasa), Dorohoi (racul), Neamț (căprioara), Iași (calul) și Hârlău (trei arbori, tratați aici ca brazi)[32]. Scutul mare al stemei este așezat peste o cârjă episcopală și o cruce de procesiune, așezate în „X". Asocierea stemelor ecleziastice cu cele districtuale este întâlnită în Muntenia încă de la începutul secolului al XIX-lea.

Constatăm că stema descrisă mai sus nu poate fi considerată stema Mitropoliei Moldovei și Sucevei, ci stema Arhiepiscopiei Iașilor, întrucât cuprinde doar stemele județelor care alcătuiau această eparhie. Pe eșarfa aflată sub aceste steme se poate citi deviza: *Cu noi Dumnezeu* (care este și

---

[30] Dan Cernovodeanu, *Heraldica bisericească în Țările Române*, în BOR, XCIII, 1975, 7-8, pp. 962-968; *idem*, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, pp. 178-182 (+ planșele); *idem*, *Evoluția armeriilor*, pp. 325-335.

[31] Pentru persistența acestei steme a Mitropoliei, încă de la începutul veacului al XV-lea, vezi Petronel Zahariuc, *Note de sigilografie eclesiastică moldovenească*, în „Herb". Revista română de heraldică, Iași, I(VI), 1999, nr. 1-2, pp. 171-182.

[32] *Ibidem*, p. 455 (planșa CXXIV, fig. 4).

titlul unui cunoscut imn religios). Forma eliptică a acestei formule indică un decalc după limba latină, varianta inițială fiind *Deus nobiscum*. S-a renunțat însă la afișarea erudiției și ermetismului în favoarea transparenței și accesibilității.

Pe la 1917, stema de pe antetul Mitropoliei avea același conținut, cu deosebire că cele șase scuturi însumate sunt așezate pe un mantou încoronat cu o coroană închisă, de tip princiar[33] (fig. 87). Acest fapt a fost explicat prin concepția înalților ierarhi ai vremii, despre care s-a spus că își revendicau statutul de „prinți ai bisericii"[34]. Credem însă că această coroană este de tip regal, fiind o referire la rangul de regat al statului român. Mantia încoronată, însoțită de cârja episcopală și cruce, pot fi regăsite în stema mitropolitului Veniamin Costachi, de la începutul veacului al XIX-lea. O reprezentare asemănătoare este stema Episcopiei Hușilor, cu stemele celor trei județe aflate sub autoritatea sa, aflată în uz pe la 1900[35]. Deși această stemă dezvoltată are o înfățișare mai somptuoasă, rangul său este mai mic decât al stemei simple, cea cu Sfântul Gheorghe ecvestru (fig. 88), care simbolizează întreaga Mitropolie, și nu doar Arhiepiscopia de Iași.

Fig. 87

Fig. 88

Vechiul palat al Episcopiei Catolice
(Bd. Ștefan cel Mare, nr. 26)

Doar o stradă îngustă desparte clădirile Episcopiei Catolice de incinta mănăstirii „Trei Ierarhi". Pe frontispiciul palatului se păstrează o stemă eclezias-

[33] „Libertatea", XVI, 191, nr. 1, p. 1 (*apud* Dan Cernovodeanu, *Evoluția armeriilor*, pp. 332-333).

[34] Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică*, p. 180. *Cf.* și Sorin Iftimi, *Influența lui Petru Movilă, Mitropolitul Kievului, asupra heraldicii eclesiastice din Țările Române*, în vol. *Sinodul de la Iași și Sf. Petru Movilă. 1642-2002*, Iași, 2002, p. 194.

[35] „Albina", IV, 1900, nr. 11, p. 301 (*apud* Dan Cernovodeanu, *Evoluția armeriilor*, p. 332).

tă (fig. 89)[36]. Tradiționala pălărie cu cordiliere, de care atârnă doi ciorcani având câte 10 ciucuri, precum și crucea dublă ce susține scutul,

Fig. 89

Fig. 90

indică o stemă arhiepiscopală, ilustrând o treaptă ierarhică mai înaltă decât cea pe care se afla Dieceza catolică a Moldovei[37]. Reprezentarea de aici nu este policromă, dar se știe că pentru acest rang pălăria și ciucurii au, în mod uzual, culoarea verde deschis (*sinople*), iar crucea este de aur[38]. În rest, relieful stemei este prea estompat de straturile succesive de var, pentru a putea distinge conținutul acesteia.

Dacă dorim sa vedem și să aflăm mai multe despre acest subiect, trebuie să vizităm biserica veche („Adormirea Maicii Domnului") din spatele palatului, care a slujit de catedrală catolică. În partea dreaptă a navei,

---

[36] Ca un precedent al chestiunii tratate aici, N. Iorga semnala că, pe la 1767, s-a ivit o neînțelegere și în privința dreptului parohului catolic din Iași de a pune deasupra casei sale *armele Poloniei*" (*Documentele familiei Callimachi*, II, p. 364, nr. 327) .

[37] Eparhia din Muntenia, cu sediul la București, înființată tot acum, a avut de la început rangul de Arhiepiscopie.

[38] Carl-Alexander Von Volborth, *Araldica. Usi, Regole e Stili*, 2001, Santo Stefano Magra – La Spezia, trad. de Daniela Tolozzi și Andreea Magnavacca, p. 203. Această corectură s-ar cuveni să fie însușită și pentru actuala stemă a Episcopiei de Iași, unde crucea este înfățișată în culoare maro, ca fiind de lemn; potrivit regulilor heraldicii ecleziastice, această cruce trebuie să fie de aur.

aproape de altar, întâlnim o stemă identică (fig. 90). Ea se află pe placa de marmură a lui Iosif Camilli (1840-1915), primul episcop catolic al Moldovei (1884-1994; 1904-1915)[39].

Scutul este susținut de o cruce dublă arhiepiscopală (sau „patriarhală"). În privința elementelor componente ale stemei, vedem aici cu claritate ceea ce puteam doar ghici pe stema de pe frontispiciul palatului: scutul despicat are în prima partițiune pe Sfântul Iosif cu pruncul Iisus în brațe, ținând în mâna dreaptă un toiag; în cealaltă partițiune se află un leu rampant (orientat neuzual, spre stânga heraldică), cantonat de patru roze (sau monede, „bezanți"); pe locul de onoare din șeful scutului întâlnim un soare antropomorf iradiind, în glorie (sunt înfățișate toate cele 16 raze, după regula clasică). Eșarfa de sub scut păstrează deviza episcopului Camilli (care nu se poate distinge pe stema de pe frontispiciul palatului): „JUSTITIA DUCE NON FLECTAR"[40].

Prezența în prima partițiune a Sfântului Iosif cu pruncul Iisus se explică prin faptul că acest sfânt era patronul onomastic[41] al episcopului Camilli. Sub același patronaj spiritual a fost așezat și Seminarul Diecezan întemeiat de Camilli la Iași[42]. Provincia Franciscană „Sf. Iosif" din Moldova (care cuprindea toată Dieceza de Iași) a fost creată ulterior, la 1895, sub păstorirea vicarului general Daniel Pietrobono[43]. Începând din acel an, Sfântul Iosif putea fi reprezentat în stema Episcopiei de Iași.

Nu putem oferi deocamdată o explicație pentru leul din partițiunea secundă. Putem presupune că el este preluat dintr-o stemă mai veche, în care leul cantonat de cei patru bezanți era singur în scut sau într-un cartier

---

[39] Nicolae Iosif Camilli a lucrat ca preot misionar la Iași încă din 1873, având și calitatea de duhovnic capelan al călugărițelor de la *Notre Dame de Sion*. În 1881, înainte de a se înființa Episcopia Romano-Catolică de Iași, el a fost numit „episcop titular de Mosynopolis și vizitator apostolic al Moldovei". Alois Moraru, *Incursiuni în istoria celor 120 de ani ai Episcopiei Romano-Catolice de Iași*, în BI, 5, 2004, p. 23.

[40] Anton Despinescu, *Episcopul Nicolae Iosif Camilli: prima păstorire (1884-1894)*, în BI, 5, 2004, p. 60 (reprodusă stema).

[41] *Ibidem*, p. 59. Se cunosc și alte variante de stemă folosite anterior de Camilli, care aveau pe eșarfă deviza *Sub tuum presidium* („Sub ocrotirea Ta") sau *Ite ad Ioseph!* („Mergeți la Iosif!"). Camilli a fost un fervent promotor al cultului Sfântului Iosif, publicând nu mai puțin de cinci scrieri ale sale dedicate acestui subiect (p. 59, 68).

[42] *Ibidem*, p. 55.

[43] Fabian Dobos, *Din activitatea episcopului Dominiq Jaquet*, în BI, 5, 2004, p. 86.

d formă rectangulară. Este vorba, probabil, despre o stemă a familiei s le[44] sau a vreunei eparhii păstorite de Camilli anterior.

Soare „în glorie" aflat în șeful stemei, probabil pe azur, îl regăsim doar î stema de arhiepiscop a lui Camilli; anterior, pe când acesta purta doar t lul de episcop și avea calitatea de vicar (vizitator apostolic) pentru Mol- ova, în șeful scutului său întâlnim două brațe încrucișate dintre care se î ralță o cruce latină, însemnul tradițional al Ordinului Franciscan[45].

Crucea dublă[46] de aur, ce susține scutul stemei, este în acord cu rangul de arhiepiscop (episcopii folosind o cruce simplă). Sub scutul stemei lui Camilli atârnă o decorație. Ea poate fi identificată; este vorba despre „Co- oana României" în rang de Comandor (care se purta atârnată la gât, cu o nică eșarfă), decorație acordată episcopului de regele Carol I, la 17 de- embrie 1894, cu ocazia încheierii primului său episcopat în Moldova[47].

Analiza acestei construcții heraldice arată că stema cercetată nu este ma a Bisericii Catolice din Moldova, ci stema personală a primului epis- op de Iași. Iosif Camilli a obținut calitatea de arhiepiscop în nume per- sonal, la 25 februarie 1901, când papa Leon XIII l-a numit „arhiepiscop itular de Tomis"[48]. Rezultă că stema de la Iași nu putea fi anterioară acestei date, raportându-se la cea de-a doua păstorire a lui Camilli în Moldova, care începea în 1904. Stema aflată pe frontispiciul acestei clădiri ne indică faptul că acesta este palatul construit de Camilli în 1907 (după realizarea alinierii stradale de aici de către Primăria Iași)[49], pentru a servi ca reședință

---

[44] Anton Despinescu, *op. cit.*, p. 45. Nicolae Iosif Camilli era originar din Monte Ru- bbiano-Marche, din centrul Italiei, situată între Munții Apenini și Marea Adriatică (*cf.* Alois Moraru, *op. cit*, p. 23). Familia sa nu este arătată ca fiind de origine nobilă și nu am putut verifica dacă a posedat vreo stemă heraldică.

[45] *Ibidem*, p. 59 (foto). Un șef identic întâlnim la stema de pe mormântul episcopului Salandari, aflat în interiorul aceleiași catedrale.

[46] Pentru stemele arhiepiscopale nu era obligatorie crucea dublă. În heraldica eclezias- tică franceză, crucea dublă (sau „de Lorena") era folosită doar de șapte arhiepiscopii ce revendicau statutul de „primat" (*cf. Abrégé methodique de la science des armoires*, par Maigne, presentation de Pierre Girard-Augry, Paris, Ed. Pardès, Collection „Sinople", 1991, p. 223).

[47] Anton Despinescu, *op. cit.*, p. 46.

[48] Alois Moraru, *Incursiuni în istoria celor 120 de ani ai Episcopiei Romano-Catolice de Iași*, în BI, 5, 2004, p. 24.

[49] *Cf.* Stela Cheptea, *Biserica Romano-Catolică „Adormirea Maicii Domnului" din Iași*, în „Europa XXI", Iași, III-IV, 1994-1995, p. 286.

episcopilor catolici de Iași aflați în funcție[50]. Sfântul Iosif, întâlnit în stema lui Camilli, se regăsește și în stema Episcopiei Romano-Catolice de Iași, aflată în vigoare.

Stemele de la Spiridonie (*Bd. Independenței, nr. 33*)

Veche instituție medicală și filantropică, Spiridonia s-a dezvoltat în incinta mănăstirii ortodoxe cu același nume, în baza generoaselor danii făcute de credincioși[51]. În general, instituțiile medicale din Țările Române au apărut ca fundații ce funcționau sub protecția Bisericii. Dintre vechile pavilioane ale spitalului atrage atenția cel care adăpostește astăzi Clinica a IV-a Radiologie, situat pe latura învecinată cu Universitatea de Medicină și farmacie. Fațadele sale sunt împodobite cu numele donatorilor celor mai însemnați, deveniți prin aceasta ctitori de rang secund ai Spitalului. În plus, remarcăm o serie de steme heraldice, amplasate pe toate fațadele clădirii. Sunt doar patru steme distincte, dar care se repetă de mai multe ori.

Fig. 91

Scuturile heraldice au forma unor cartușe ovale, fiind împodobite cu lambrechini de factură barocă; ele sunt susținute de îngeri. Unul dintre simboluri este de inspirație antică: un baston în jurul căruia este încolăcit un șarpe, care nu este altceva decât toiagul lui Esculap (Asklepios, la greci) (fig. 91). Celelalte trei reprezentări heraldice pot

Fig. 92

Fig. 93

Fig. 94

[50] Seminarul diecezan, înființat de Camilli la 1885, a funcționat într-o clădire astăzi dispărută, din incinta Catedralei. Nu această instituție, pusă inițial sub patronajul călugărilor iezuiți, a fost destinatara noii construcții, așa cum s-a mai scris.

[51] V. Râșcanu, Gh. Gh. Năstase, St. Bârsan, Gh. Băileanu, *Istoricul Spitalului Orășenesc Clinic de Adulți din Iași*, I, București, 1956, 500 p.; vezi mai nou și lucrarea semnată de Eugen Târcoveanu, Ion Chiriac, Mihai Lițu și Oana Epure, *Epitropia „Sfântul Spiridon" din Iași*, Iași, 2000.

f privite împreună, fiind de sorginte biblică. Ele reprezintă „cele trei v rtuți ale Sfântului Pavel": Credința, Iubirea și Speranța (fig. 92-94). Grafic l corespunde Crucea, Inima și, respectiv, Ancora. Se cunoaște o veche ș ampilă a Epitropiei „Sf. Spiridon" în care aceste trei simboluri sunt î mănuncheate într-o reprezentare unică. Le regăsim și pe frumoasa toacă n etalică ce se păstrează lângă intrarea în biserica Mitropoliei Vechi („Sf. G heorghe") din Iași. Inima înflăcărată, așa cum este înfățișată aici, reprez intă, în iconografia catolică, *Sfânta Inimă a lui Iisus*, care are și o zi specială în calendar (fig. 95).

Fig. 95

Însemnele acestea se regăsesc pe sigiliile celor mai vechi instituții sanitare din Moldova epocii moderne, precum fizicate de la ținuturi (medici districtuali), care au funcționat în perioada 1832-1862[52]. Pe fiecare din aceste peceți era reprezentat Esculap având mâna dreaptă pe un scut ce conținea stemele ținuturilor, iar în mâna stângă ținea cunoscutul toiag cu șarpele încolăcit. Pe un alt sigiliu, cel din 1840 al Comitetului Sănătății, forul medical superior al Moldovei, întâlnim sub scutul cu armele acestui principat și ale familiei domnitoare (Sturdza), sprijinit de cei doi lei, un toiag al lui Esculap (cu șarpele) trecut în săritoare cu o ancoră[53]. Vedem deci că stemele de pe fațada pavilionului arătat de la „Sf. Spiridon" nu sunt o formulă de moment, nu sunt simple decorațiuni, ci vin în prelungirea unei tradiții ieșene insuficient studiate.

---

[52] Maria Dogaru, *Sigilii ale unor instituții sanitare din Moldova*, AIIAI, XIX, 1982, pp. 553-556.

[53] *Ibidem*, p. 556.

D. Simboluri comerciale și bancare

Caduceul lui Mercur. Simbolul universal cel mai cunoscut al comerțului este bine reprezentat pe fațada clădirilor de pe strada Cuza Vodă (fosta Uliță a Goliei) una dintre cele mai importante artere comerciale ale Iașilor de pe la 1900. Toiagul pe care sunt împletiți doi șerpi era, în tradiția mitologiei romane, un atribut al zeului comerțului. Bastonul este însoțit sau nu de casca înaripată a lui Mercur, simbolizând calitatea acestuia de mesager al zeilor. Deși este un simbol exclusiv comercial, bancar sau vamal, în ultimii ani bastonul cu cei doi șerpi a ajuns sa fie uzurpat de tot mai multe farmacii, făcându-se confuzie cu toiaogul lui Esculap, pe care era împletit un singur șarpe. Nu credem că intenția celor care fac această opțiune este de a sublinia faptul că activitatea farmaciei respective este mai curând de natură comercială decât medicală.

Caduceul lui Mercur poate fi văzut și astăzi deasupra intrării în Poșta Mare (str. Cuza Vodă, nr. 3). Dar cu ce rosturi și când a fost realizată această decorațiune? S-a afirmat că acest palat păstrează decorațiunea *originală* a fațadelor. Faptul nu pare verosimil. Pentru un ochi avizat, se observă că pe structura neoclasica a clădirii se suprapune o decorațiune dintr-o epocă ulterioară, databilă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Stema reprezentând „caduceul lui Mercur", realizată în stucatură, este contemporană cu această decorațiune, tehnica fiind identică (fig. 96). Datarea stemei ar indica astfel momentul în care a fost realizată decorațiunea exterioară a clădirii.

Fig. 96

Un asemenea însemn nu putea sa fie aplicat pe clădire câtă vreme ceasta a fost locuită de familia Sturdza. În acea epocă, este foarte probabil a palatul să fi avut pe frontispiciu stema acestei familii: o cruce pe care ra încolăcit un șarpe, sau leul purtând o sabie pe care era împletită o amură de măslin. Nu avem însă nici o dovadă materială, directă, a faptului a o asemenea stema a existat.

Se știe însă că în martie 1857 clădirea a devenit sediul *Băncii Moldovei*. Cu acest prilej, au avut loc însemnate lucrări de amenajare a palatului, pentru a o adapta la noua destinație, de instituție financiară, cu necesități specifice față de cele ale unei clădiri cu destinație de locuință[54]. Credem ca acesta este momentul în care deasupra ușii principale, în lunetă, a fost realizată stucatura reprezentând caduceul lui Mercur, simbolizând activitățile bancare ce aveau sa se desfășoare sub acest acoperiș. Deși aici s-au succedat în timp și alte instituții bancare, nu cunoaștem să mai fi avut loc și alte lucrări de amenajare, de amploarea celor amintite. Abia în 1914, cu prilejul preluării imobilului de către Banca Națională, acesta cunoaște o nouă amenajare, făcută sub conducerea arhitecților Vignali și Gambera. Caduceul lui Mercur s-a păstrat și pe feroneria intrării principale în Palatul Poștei (fig. 97).

Fig. 97

Fig. 98

Peste drum, se construise, încă din 1927, Palatul Comercial al Camerei de Comerț, după planurile arhitecților Georgescu și Teodosiu[55]. Clădirea, în stil neoromânesc, reunește elemente

[54] Ion Mitican, *Din Târgul Cucului în Piața Unirii*, Iași, 2003, pp. 200-203.
[55] *Ibidem*, pp. 197-198.

decorative de stil bizantin (cărămida aparentă și discuri ceramice smălțuite, cu diverse reprezentări) cu cele heraldice, de inspirație occidentală. Întâlnim aici atât „caduceul lui Mercur”, cât și „casca lui Mercur”, cu cele două aripi (fig. 98, 99). Aceste simboluri făceau de prisos orice firmă scrisă, cu denumirea Camera de Comerț, ele vorbind de la sine.

Fig. 99

În mod inspirat, simbolurile au fost transferate și noului sediu al Camerei de Industrie și Comerț, din Copou, acolo unde funcționează astăzi și localul *La Boieri* (fig. 100). Deși pare o clădire nouă amenajată în stil retro, arhitectul a avut inspirația și fantezia de a conserva, în partea inferioară a fațadei, câte un fragment nerenovat, înnobilat de patina vremii, care conferă un aer de autenticitate întregului edificiu. Stema înfățișând caduceul lui Mercur este reluată de mai multe ori pe fațadă, însă la dimensiuni prea mici pentru a putea fi văzute și descifrate din stradă. Suntem de părere că astfel ele nu își prea îndeplinesc rostul, nereușind să-și transmită mesajul.

Fig. 100

Stupul de albine. Întrucât caduceul lui Mercur poate apărea ca un simbol prea general al activităților economice, s-a resimțit nevoia identificării unui simbol care să sugereze mai exact activitățile bancare. Acesta a fost găsit în metafora stupului de albine. Într-un articol dedicat special acestui element decorativ s-a arătat că „vechiul simbol al albinei întruchipează acum o dată în plus, hărnicie, seriozitate, profit și organizare riguroasă, societatea bancară ce-și atrage acționarii

Fig. 101

a ungând să se identifice metaforic cu stupul ce-și adună albinele"[56]. Pentru ca înfățișarea să fie mai plastică, s-a preferat imaginea stupului împletit din nuiele și uns cu lut, așa-numita *coșniță*. Acest simbol poate fi văzut și astăzi pe fațada fostei bănci Dacia, clădire de stil neoromânesc. El nu apare însă solitar, ci broșează pe caduceul lui Mercur, despre care a fost vorba mai sus (fig. 101).

*

Sperăm ca demersul de față să atragă suficient de mult atenția asupra stemelor de pe vechile clădiri. Departe de a fi simple decorațiuni ale clădirilor, ele se dovedesc purtătoare de identitate și istorie. Prin ele, se stabilește o strânsă legătură între istoria edificiului și istoria familiei care l-a construit și locuit la un moment dat. Chiar dacă heraldica este o știință ermetică, accesibilă doar după o ucenicie mai îndelungată în acest domeniu, atât proprietarii, cât și restauratorii clădirilor trebuie să fie conștienți, în fața unei steme, că ea este un izvor istoric special, un *act de identitate* care trebuie tratat cu prețuire și respect.

---

[56] Vezi și Marcela Oprescu, Liliana Roșu, *Considerații asupra prezenței stupului în decorația fațadelor Secession*, în "Studii și comunicări", VI, 1997, Museum Arad, pp. 170-185 (p. 173), cu 15 fotografii. Fațade ale unor clădiri (multe sedii de bănci) în stil istorist, eclectic și secession, din Timișoara și Lugoj.

Palatul Culturii și simbolurile sale

Personalitatea arhitectonică a vechiului Iași este dată de o serie de clădiri emblematice construite în lunga domnie a lui Carol I: Mitropolia, Teatrul Național, Universitatea din Copou, Palatul de Justiție ș.a. Acestea au asigurat o oarecare înflorire urbanistică a Iașilor, care se mângâia cu titlul iluzoriu de „a doua capitală" a Regatului.

Construirea impozantului Palat de Justiție, prea spațios pentru însemnătatea sa practică, a fost efectul discuțiilor din epocă, în care moldovenii propuneau ca unele instituții centrale ale noului stat, creat după 1859, să funcționeze la Iași (Mitropolia, Înalta Curte de Justiție ș.a.).

Conceput de arhitectul I.D. Berindei în spiritul palatelor comunale din Occident, edificiul din centrul Iașilor este un adevărat „cântec de lebădă" al arhitecturii romantice din secolul al XIX-lea; este ultima realizare de acest fel și cea mai importantă operă a acestui arhitect[1]. Palatul a fost înălțat în anii 1906-1925, în stil neogotic, definit uneori și cu formula hibridă, de „neogotic flamboyant", dar s-a vorbit și de decorațiunea sa „barocă" (în sensul de excesivă), sau de stilul „secession", care poate fi regăsit, pe alocuri, tot la nivelul decorațiunilor (fig. 102).

Arhitectul Berindei a ales neogoticul pentru avantajul acestui stil de a oferi întâietate deschiderilor generoase în defavoarea zidăriei, care predomina la palatul neoclasic aflat anterior pe același loc. Potrivit mărturi-

[1] Deși este o clădire celebră, documentația privitoare la istoricul ei lipsește aproape cu desăvârșire. Trecutul acestui edificiu se reconstituie treptat, prin contribuțiile unor pasionați de istoria Iașilor: C. Ostap, *Istoria (încă) necunoscută a unei cunoscute clădiri ieșene*, în Constantin Ostap, Ion Mitican, *Cu Iașii mînă-n mînă...*, III Iași, 1999, pp. 43-55; *idem, Cine a construit Palatul de Justiție din Iași?*, în Constantin Ostap, Ion Mitican, *Iașii – între adevăr și legendă...*, 2000, pp. 122-125; Adriana Ioniuc, *80 de ani de la inaugurarea Palatului de Justiție și Administrativ din Iași (11 octombrie 1925)*, în „Monumentul", VII, Lucrările Simpozionului Național Monumentul – Tradiție și viitor, ed. VII, Iași, 2005, pp. 169-172.

irilor sale, a dorit să creeze o clădire luminoasă, pe o structură ușoară și elastică. Edificiul s-a impus curând drept efigia arhitectonică a fostei capitale

Fig. 102

moldovene. Silueta Palatului a pătruns chiar și în stema orașului din perioada comunistă[2], ocupând jumătate de scut (fig. 103). Sigla aniversării „Iași – 600" este construită, la rândul ei, tot pe baza siluetei Palatului. Moștenind amplasarea vechii Curți domnești, în jurul căreia s-a țesut întreaga rețea de ulițe, Palatul domină partea veche a orașului, fiind predestinat să devină un simbol al acestuia (fig. 104). Numeroase firme ieșene au adoptat, în antet sau pe etichetele produselor lor, imaginea stilizată a Palatului.

Fig. 103

Stilul neogotic a fost ales și pentru că oferea sugestia de *spațiu sacru*, de catedrală, efect urmărit cu deosebire de arhitect. Concepția generală și funcționalitatea edificiului sunt marcate de destinația pe care

[2] Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești*, în RA, an LI, XXXVI, 1974, 1-2, pp. 111-112 și planșele din anexă. „Turnul, care a figurat în mod constant în ultimul secol în toate variantele stemei Iașilor, capătă acum, potrivit dorinței exprese a ieșenilor, înfățișarea turnului central al fostului Palat Administrativ, azi – Palatul Culturii."

a avut-o inițial. Arhitectul și-a imaginat edificiul ca pe un Templu al zeițe Themis, în care cetățenii să intre cu un sentiment de pioșenie, în căutarea justiției, și „să se împărtășească din sfânta cuminecătură a Dreptății"[3].

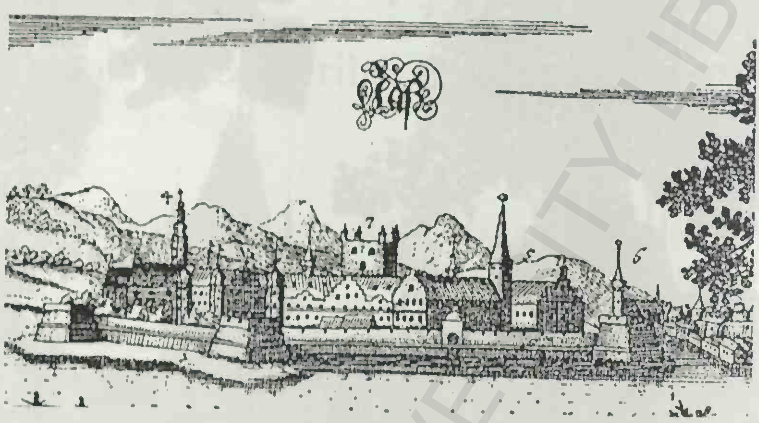

Fig. 104

În epocă, s-a vehiculat ideea că stilul neogotic al clădirii ar fi străin de spiritul arhitecturii Iașilor, oraș care a urmat mai ales linia neoclasică. Astfel, faima clădirii s-ar datora faptului că ea este o apariție exotică, singulară, străină de tradițiile urbei. La data construirii palatului existau însă în Iași cel puțin două monumentale clădiri în stil neogotic: Cazarma din Copou și Palatul Gării. Stilul gotic face parte din tradiția locului și prin faptul că a dat numeroase elemente componente ale stilului moldovenesc în care au fost înălțate cele mai vechi biserici ieșene, precum „Sf. Nicolae Domnesc", biserica lui Ștefan cel Mare, aflată în fața Palatului, intră în dialog cu acesta. S-a vorbit și de „ciudatul stil gotic" ce a bântuit arhitectura civilă moldovenească pe la 1870.

*

Amintind de Ștefan cel Mare, se cuvine să limpezim o problemă legată de statuia sa ecvestră aflată în fața Palatului, realizată în 1883 de Emmanuel Frémiet (fig. 105). O persistentă tradiție orală susține că sculptorul francez avea în lucru și o altă statuie, reprezentându-l pe regele Cazimir IV. Cele două statui ar fi fost inversate la expediție, astfel încât cea de la Iași nu ar reprezenta cu adevărat pe Ștefan cel Mare, ci pe regele polon. Am arătat, cu altă ocazie, netemeinicia acestui scenariu[4]. Vom adăuga, doar,

[3] Revista „Ilustrația", XIV, 1925, nr. 115-118 (număr special dedicat inaugurării Palatului de Justiție din Iași).

[4] Sorin Iftimi, *Iașii în bronz și marmură. Memoria statuilor (I)*, în „Xenopoliana", XI, 2003, 3-4, pp. 180-197.

Fig. 105

Fig. 106

ın argument de ordin heraldic pentru a dezlega misterul: calul lui Ștefan ʼodă are pe piept un mic ecuson cu capul de bour, stema medievală a Mol- lovei (fig. 106). Aceasta este o probă evidentă a faptului că statuia îl re- ɔrezintă pe domnul moldovean, orice alte scenarii dovedindu-se a fi simple ʼantezii.

*

Originalitatea Palatului este dată și de stemele heraldice care îi acoperă fațadele. Dintre toate stilurile arhitectonice, goticul se potrivește cel mai bine cu heraldica. Acest fapt nu este întâmplător, din moment ce epoca heraldicii vii, în care a apărut și s-a manifestat cel mai autentic acest fenomen, este tocmai aceea a goticului, a Cruciadelor. Există deci o strânsă legătură de principiu între partea arhitectonică și decorațiuni.

Se întâmplă adesea ca diverse clădiri vechi să își conserve formele arhitectonice, dar decorațiunea fațadelor să fie modificată în funcție de noile curente și mode. Cazul Palatului de la Iași este unul special sub acest aspect. Construcția sa a durat foarte mult, aproape două decenii, deoarece finanțarea lucrărilor depindea de excedentele bugetare ale Ministerului Justiției. Lucrările au început în domnia lui Carol I și s-au terminat în domnia regelui Ferdinand I. Nu este mult, la scară istorică, dar perioada s-a suprapus tocmai peste un moment de mari prefaceri. Se știe că, în vâltoarea primului război mondial, planurile Palatului au fost distruse. I.D. Berindei

scria că acestea au fost arse pentru samovarele cu ceai ale soldaților ruși încartiruiți la un momentdat în clădire[5]. Credem că este vorba și despre planurile fațadelor. Dacă ar fi fost lucrate în domnia lui Carol I, probabil că ar fi fost mult mai sobre ca decorațiuni. Așa cum arată astăzi, ele pot fi datate, în cea mai mare parte, după 1921, în domnia regelui Ferdinand I și a reginei Maria.

Aglomerarea unui mare număr de steme pe fațadele Palatului putea să ducă la un efect estetic discutabil. Exista însă un precedent: Palatul Sturdza de la Miclăușeni, care a demonstrat că o asemenea formulă poate avea farmecul ei. În privința abundenței decorațiunilor, gustul epocii era oricum diferit de cel ce astăzi.

Stemele și simbolurile de pe fațadele clădirilor vorbesc, de cele mai multe ori, despre destinația lor originală. Limbajul acesta simbolic, căzut în uitare vreme de decenii, trebuie să fie readus în memorie. S-a exagerat caracterul pur decorativ, lipsit de conținut, al decorațiunilor heraldice de la Palatul Culturii. Studiate cu atenție, acestea își pot dezvălui tainele și sensurile uitate, precum vechile limbi moarte. Pentru a avea acces la aceste sensuri este necesar sa ne raportăm la nivelul de atunci al cunoștințelor istorice. Multe idei de bază ale epocii și-au pierdut astăzi valabilitatea.

I. Stemele exterioare

Turnul cu orologiu

O atracție a Palatului Culturii din Iași este turnul cu orologiu. Carilonul acestui ceas intonează, la fiecare oră, „Hora Unirii", amintind de Unirea cea Mică de la 1859, dar și de Marea Unire din 1918. Vechii capitale îi place să își asume titlul de „Oraș al celor trei Uniri". Sunetul acestui orologiu a fost preluat ca semnal de postul de radio Iași, folosit timp de câteva decenii. Noul turn, alipit clădirii, este moștenitorul simbolic al turnului mare al Porții domnești, în care funcționa un mare orologiu, ce dădea ritmul vieții orașului.

Aquila romana. Bolta de intrare în Palat este străjuită, pe trei părți, de către o acvilă cu aripile desfăcute, ieșind din câte o coroană vegetală (fig. 107). Reprezentarea este specifică acvilei romane, așa cum apărea ea pe stindardele (*vexillum*) legiunilor antice[6] (fig. 108). Coroana de lauri simboliza gloria

[5] *Ibidem.*

[6] Acvila era simbolul lui Zeus, și de aceea era reprezentată adesea ținând în gheare fulgerele, atribute ale aceleiași divinități. Acvila astfel asociată cu fulgerele este cunoscută în heraldică drept „acvilă napoleoniană".

m itară (acvila „în triumf"). Prezența acvilei amintește de tradiția fundării o ușului Iași de către o asemenea legiune romană: *Legio Iassiensis*. Ne

Fig. 107

Fig. 108

aflăm în plină mitologie istorică privitoare la întemeierea orașului Iași după modelul Romei. Potrivit cunoștințelor istorice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, castrul amintitei legiuni s-ar fi aflat chiar pe locul actualului Palat, pe temeliile sale zidindu-se, la începutul veacului al XV-lea, Curtea domnească[7]. Chiar arhitectul arăta, într-un text publicat într-un număr special al revistei „Ilustrația" (din octombrie 1925), că cele două personaje pictate, care străjuiesc orologiul din turnul Palatului, erau plăieși din Maramureș, însoțitori ai „descălecătorului" Dragoș Vodă. Sunt înfă-

[7] Gheorghe Săulescu, *Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput Bovis (Capul Boului seau Ghertina*, ed. Silviu Sanie, Vasile Cristian, București, 1991, p. 69). N.A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, Iași, 1913, pp. 20-21 (reluând teoria lui Săulescu). Vezi și articolul semnat de arhitectul I.D. Berindei, care se baza tot pe informațiile publicate de N.A. Bogdan (în revista „Ilustrația", Iași, XIV, nr. 115-118, 1925, pp. 141-150).

țișate astfel, în asociere, primul și al doilea „descălecat" al Moldovei: ce al romanilor și cel al maraureșenilor, teorie preluată din scrierile lui Dimitrie Cantemir.

Capul de bour. Deasupra intrării, pe la jumătatea turnului, se află o stemă a Moldovei sculptată în piatră (fig. 109). Modul în care a fost montată, fără o amenajare specială, arată o soluție de ultim moment, această stemă nefăcând parte din proiectul inițial. Este vorba despre un scut rotund încărcat cu un cap de bour, care are între coarnele scurte o stea cu cinci colțuri. Capul este flancat de două ramuri de măslin, pe lângă care coboară

Fig. 109

Fig. 110

două panglici ondulate. „Scutul" este încadrat de două steaguri cu flamură pătrată. Sub scut sunt înfățișate un sceptru și o spadă încrucișate, însemnele puterii domnești, însoțite de diverse trofee militare.

Se poate identifica modelul folosit la realizarea acestei steme, fapt ce are implicații în datarea sculpturii. Cu prilejul restaurării Mănăstirii „Trei Ierarhi" din Iași, de către Lecomte du Nöuy, în anii 1884-1888, a fost descoperit, probabil în pământ, un disc decorat cu un cap de bour, identic cu reprezentarea din scutul rotund al stemei aflate în discuție (fig. 110). Imaginea piesei a fost publicată de N.A. Bogdan, în monografia sa din 1913[8]. La data descoperirii, el a fost considerat ca fiind o piesă antică, nu medievală, fiind pus în legătură nu cu „descălecatul" lui Dragoș Vodă, ci cu localitatea *Caput Bovis*, capitala ipotetică a Moldovei de după stăpânirea

[8] N.A. Bogdan, *Orașul Iași*, p. 209, fig. 248.

romană. Având în vedere data descoperirii „modelului”, este posibil ca această stemă să fi fost comandată pentru a fi așezată pe frontispiciul Palatului (aflat pe același loc), după incendiul din 1880, când clădirea a fost renovată și destinată Administrației. Stemele mai vechi, așezate pe frontispiciul palatului de Alexandru Moruzi (1803) și Mihail vodă Sturdza (1843), se află astăzi încastrate în zidurile castelului Sturdza de la Miclăușeni[9]

Fig. 111

(fig. 112, 113). Excludem posibilitatea ca stema cu cap de bour de pe turnul palatului să fie o stemă mai veche a Curții domnești, anterioară secolului al XIX-lea.

Fig. 112

Fig. 113

La baza turnului, bolțile de intrare sunt decorate cu o serie de scuturi heraldice încărcate cu capul de bour (stema Moldovei), calul (stema

[9] Costin Merișca, *Castelul Miclăușeni în cultura română*, Iași, 1996, p. 55, fig. 23. Despre stema palatului domnesc din 1803, se știe cu siguranță acest fapt. Stema lui Mihail Sturdza, păstrată alături, nu are arătată proveniența. Este presupunerea noastră că ea provine de pe frontispiciul palatului domnesc din Iași, distrus de incendiul din 1827 și renovat de Mihail Sturdza, în 1843.

orașului) sau o simplă bandă, prezentă în mai toate stemele, a cărei sens nu se lasă descifrat (fig. 114, 115, 116).

Fig. 114

Fig. 115

Fig. 116

Stemele de pe fațada Palatului

Ferestrele de la parterul clădirii au fiecare deasupra câte o stemă, scuturile fiind ornamentate la exterior cu frunze de lauri și eșarfe. S-a folosit forma de „scut elvețian"[10], surprinzătoare, dar nu chiar atât de exotică. Acest tip de scut apare pentru prima dată la Iași în 1816 (sub administrație rusească), pe sigiliul Cnejiei Moldovei[11]. În pecetea respectivă capul de

[10] Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica. Tratat tehnic*, București, 1974, p. 31, fig. 9.

[11] Maria Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric. Album heraldic*, București, 1976, pp. 174-175, fig. 166 a, b; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 447, fig. 1.

our era așezat pe un asemenea scut elvețian, în mijlocul câmpului, fiind înconjurat de stemele ținuturilor Moldovei, reprezentate în medalioane.

Sunt cinci modele de steme, care se repetă de mai multe ori:

a) Scut tărat, având în prima partițiune o coroană voievodală (deschisă) cu trei fleuroni, iar dedesubt două frunze de stejar îngemănate și două ghinde (fig. 117). Stema este o referire la faptul că, pe locul actualului Palat, a existat o Curte domnească, menționată documentar la 1434, și ale cărei ruine se păstrează, putând fi văzute sub gradenele Teatrului de Vară. Încă din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, domnii Moldovei, începând cu Alexandru Lăpușneanu, și-au stabilit reședința principală la Iași, chiar pe locul actualului Palat al Culturii.

Fig. 117

b) Scut încărcat cu două chei încrucișate, peste care trece o eșarfă, în fascie (fig. 118). Acestea fac referire la rolul de Palat Administrativ pe care l-a avut clădirea. Poate fi și o aluzie la „cheile orașului", despre care se credea că au existat și că erau păstrate de conducerea orașului (șoltuz și pârgari)[12]. Cheile Curții domnești din Iași sunt amintite de izvoarele narative de două ori în veacul al XVIII-lea[13].

Fig. 118

c) Scut despicat în „bară", având în ambele partițiuni câte o cruce latină, cu terminațiile brațelor lățite și ascuțite

[12] N. A. Bogdan, *Orașul Iași*, p. 362.

[13] Vezi Sorin Iftimi, *Cheile orașului Iași sau Cheile Țării Moldovei?*, în *Istoria – o meditație asupra trecutului. Profesorului Vasile Cristian la a 65-a aniversare*, Iași, 2001, pp. 139-145; republicat în *De Potestate. Semne și expresii ale puterii în Evul Mediu românesc*, Iași, 2006, pp. 351-359 (text revăzut și adăugit).

Fig. 119

(fig. 119). Aceste cruci trebuie să fie o referire la statutul de centru Mitropolitan (arhiepiscopal) al orașului Iași. În Occident, prezența sediului episcopal era o condiție pentru definirea statutului de „capitală" a unei localități.

d) Scut tăiat „în bară", având în prima partițiune capul de bour, iar în doua un delfin cu capul în jos (fig. 120). Ambele sunt elemente preluate din stema Moldovei. Delfinii apar ca susținători ai scutului Moldovei și al Iașilor abia la începutul secolului al XIX-lea[14].

Fig. 120

Fig. 121

e) Scut tăiat „în bară", având în partițiunea superioară un cal spre dextra, „ieșind" din linia tăieturii, iar în cea inferioară trei romburi cu vârfurile unite, dispuse în bară (fig. 121). Calul indică faptul că este vorba despre stema orașului Iași; sensul romburilor ne scapă însă. Combinația nu a mai fost întâlnită până acum.

*

Următorul nivel de steme este reprezentat de o serie de scuturi heraldice de dimensiuni monumentale, amplasate între ferestrele etajului. Este

[14] Sorin Iftimi, *Dimitrie Cantemir și „delfinii" din stema Moldovei (două ipoteze)*, în ArhGen, IV (XI), 1997, 1-2, pp. 285-295.

păstrată forma „elvețiană” deși proporția dintre înălțimea și lățimea scutului a fost semnificativ alterată. Scutul este amplasat pe o spadă cu garda în jos, servind de susținător, formulă întâlnită și la Palatul de la Miclăușeni. Ramurile de lauri șerpuind pe lama spadei amintesc și ele de stema Sturdzeștilor. Spada este trecută printr-o discretă coroană de cavaler (fără fleuroni)[15], bătută cu pietre prețioase, care timbrează scutul. Deasupra talonului spadei se observă o eșarfă împodobită cu pietre prețioase, legată în fundă, foarte decorativă ca efect, dar de un gust mai curând feminin. Este neinspirată trecerea eșarfei pe fața scutului, prin două orificii din partea superioară, consumând astfel, inutil, din câmpul scutului un spațiu ce trebuia rezervat figurilor heraldice. Spada, atât de vizibilă, dar ocupând un loc secundar în compoziție, din punct de vedere heraldic, a fost aleasă ca simbol al zeiței antice a Justiției (Themis, la greci). Un crin regal ocupă un loc meschin, pe partea de jos a lamei. Scutul este împodobit pe flancuri cu ramuri de laur, simbolul gloriei, al triumfului.

Compoziția heraldică a acestor scuturi este de trei tipuri, care se repetă, succesiv, pe fațada palatului. Toate sunt de nivel mediocru, ca realizare artistică, dar și în privința respectării regulilor heraldice, lăsând impresia de improvizație. În mod normal, acestea ar fi trebuit să producă o impresie neplăcută asupra regelui Ferdinand, considerat a fi un cunoscător în domeniu.

a) Un prim model este o referire mai clară la instituția Regalității. Câmpul scutului este împărțit „în bandă” de o eșarfă decorativă, cu inscripția „REX” (*rege*). La partea superioară, este înfățișat un scut încărcat cu o cruce latină, timbrat de o coroană deschisă[16] (fig. 122). Simbolul crucii, fiind amplasat în scut, este, din perspectivă heraldică, mai important, coroana ocupând o poziție secundară, decorativă, ceea ce nu credem că a stat în intenția alcătuitorului. Proporția la care au fost reprezentate cele două însemne este prea mică față de spațiul oferit de scut. La

Fig. 122

[15] Marcel Sturdza-Săucești, *op. cit.*, p. 111, și p. 112 fig. 23. Coroana cavalerilor cu steag avea forma unu simplu cerc de aur, împodobit cu pietre prețioase.

[16] *Ibidem*, p. 111, fig. 19.

partea inferioară a scutului identificăm un document (carte?) și o cruce dublă, cu extremitățile brațelor lățite. Ideea de bază a fost, probabil, aceea că Justiția se înfăptuia în numele Regelui. Acesta era considerat o persoană sacră, prin mirungerea de la încoronare. În context, spada pe care se sprijină scutul heraldic poate fi privită și ca o aluzie la *jus gladiis* („dreptul spadei"), dreptul exclusiv al Regelui de a decide condamnări la moarte, dar și grațierea vinovaților.

Fig. 123

b) Al doilea tip de stemă are scutul împărțit „în bară" de o eșarfă decorativă pe care scrie „PAX" (*pace*). În partea superioară se află două cruci latine cu extremitățile brațelor lățite, dispuse în bară. În partea inferioară se află o balanță, însemn al Justiției exercitate în numele lui Dumnezeu (fig. 123).

c) Al treilea tip este un scut ce are în mijloc un ecuson timbrat de un coif militar cu viziera lăsată, reprezentat din profil, spre dreapta. În heraldică, acest tip de coif este caracteristic pentru rangul cel mai de jos al nobilimii, cavalerii. Câmpul ecusonului este împărțit în două de o eșarfă ce are inscripționată deviza „SPQR". Deasupra eșarfei se disting două frunze de stejar îngemănate, iar dedesubt o cruce de formă specială, asupra căreia vom reveni. Este neuzual ca acest însemn să fie așezat pe ecuson și, în același timp brațul său superior să treacă puțin deasupra eșarfei. În partea inferioară a scutului, trei romburi grupate 2 și 1; reprezentând, probabil, niște diamante (fig. 124). Deviza SPQR (prescurtarea uzuală pentru *Senatus Populique Romanorum*), care ar fi trebuit să figureze sub scut, și nu în câmpul acestuia, nu are nici o relevanță pentru conținutul stemei.

Fig. 124

Fig. 125

Fig. 126

Există totuși un element interesant: însemnul specific la care ne-am referit este *Crucea reginei Maria* (fig. 125). Aceasta este descrisă de obicei ca o cruce „gammată", adică având brațele formate din patru litere grecești „gamma" (invers decât svastica). Din perspectivă heraldică, ar putea fi categorisită, mai exact, drept o cruce „cramponată", deoarece este formată prin intersectarea a două *crampoane*, de unde unghiul ascuțit în care se termină brațele crucii. Cramponul, ca piesă heraldică, era un cârlig ascuțit, din fier, folosit la escaladarea zidurilor de cetate. Se știe că forma specială a crucii Ordinului „Regina Maria" a fost inspirată de o veche bijuterie, primită, în tinerețe, de la marele Principe de Hessen[17]. Era o cruce din fier forjat, incrustată cu diamante, evaluată în epocă la o sumă foarte mare (trei mii lei)[18]. La această bijuterie, brațele crucii au și mai clar forma crampoanelor heraldice. S-a arătat că asemenea cruci au apărut în Germania pe la începutul secolului al XIX-lea, cunoscând apogeul în deceniul a treilea[19].

Ceea ce vedem în stema de pe fațada Palatului este, de fapt, Ordinul „Crucea Regina Maria", decorație care a fost instituită la Iași, prin decretul regal nr. 201 din 15 martie 1917, fiind acordată atât militarilor, cât și civililor care s-au distins în domeniul sanitar, atât în primul cât și în cel

---

[17] Dorina Tomescu, *Bijuteriile Reginei Maria*, în MN, IX, București, 1997, pp. 217-218. Bijuteria se păstrează în colecția Tezaurului istoric de la Muzeul Național al României (*op. cit.*, p. 213).

[18] *Ibidem*, fișă tehnică: Cruce (începutul secolului al XIX-lea). Forma gammată cu vârfurile formând un unghi ascuțit și muchiile ornamentate cu câte două rânduri de diamante. La partea superioară o verigă fixă prin care trece un inel de prindere oval, mobil și decorat cu diamante. Materiale: fier forjat, diamante. Dimensiuni: L: 150 mm; La. 10 mm; G: 54,01 gr., MNR, inv. 37. 423.

[19] Dorina Tomescu, *op. cit.* Autoarea amintește și o altă prințesă contemporană care a folosit o formă de svastică drept însemn personal: țarina Alexandrina a Rusiei, ce provenea din amintita familie de Hesse. Poate că în patrimonial heraldic al acestei familii se pot găsi rădăcinile mai vechi ale crucii.

de-al doilea război mondial[20] (fig. 126). Acest fapt are o legătură directă cu Palatul din Iași. Se știe că, în timpul primului război mondial, lucrările de ridicare a edificiului nu erau încă finalizate. Cu toate acestea, în clădire și-a avut sediul și Asociația de ambulanțe auto înființată pe cheltuiala reginei Maria. Apariția însemnului pe fațadele Palatului amintea de activitatea caritabilă a acestei Asociații sanitare, patronată de Regină. Prezența unei decorații în scutul heraldic nu este un fapt uzual. În mod normal, decorațiile erau plasate în afara scutului heraldic, atârnând sub acesta[21].

*

Fig. 127

[20] Ion Safta, Rotaru Jipa, Tiberiu Velter, Floricel Marinescu, *Decorații românești de război*, București, 1993, pp. 75-78. Panglica portocalie (culoarea reginei Maria) este adăugată Ordinului în 1938. Ștefan Catone, Niculae Șerbănescu, Dumitrașcu Bedivan, *România. Decorații. 1859-1991*, București, 1992, p. 18 și planșa 8, fig. 15. Crucea Ordinului, avea pe avers o cruce mică, de smalț roșu. Pe revers are gravată, în centru, un „M", monograma încoronată a Reginei. Crucea Reginei Maria a făcut carieră publică înainte de instituirea Ordinului patronat de ea. Acest însemn a devenit simbolul Societății „Tinerimea Artistică", inițiată la 1901, de un grup de pictori din care făceau parte Vermont, Luchian, Pătrașcu ș.a., care au apelat la patronajul principesei Maria (Dorina Tomescu, *op. cit.*, p. 217). Societatea Regina Maria (1906-1914) a folosit o asemenea cruce cramponată, cu particularitatea că era o cruce dublă (Ernest Oberländer-Târnoveanu, Katiușa Pârvan, *Medalii, plachete, ordine, decorații, monede și bancnote cu portretele regelui Ferdinand și reginei Maria*, în MN, XV, 2003, Anexa).

[21] Vezi Tudor R. Tiron, *Despre folosirea decorațiilor în stemele boierilor din Moldova și Țara Românească în perioada domniilor regulamentare*, în MN, XVII, București, 2005, pp. 89-103 (+ anexe).

Al treilea nivel de steme formează pe fațada Palatului un fel de friză, în care stemele sunt sprijinite pe niște *ciulini* (fig. 127). Prezența acestei plante austere este surprinzătoare. Doar influența, chiar indirectă, a reginei Maria ar putea oferi o explicație. Se știe că ea s-a născut în Scoția, iar această țară, componentă a Regatului Unit al Marii Britanii, folosea ca vechi însemn neoficial tocmai o plantă de ciulin (verde, cu pămătuful florii violet) (fig. 128). Încă din secolul al XVI-lea a existat în Scoția și un *Ordin al Ciulinului*; în colanul acestuia se împleteau flori și frunze de ciulini, într-o manieră asemănătoare frizei de la Palatul din Iași.

Fig. 128

Pe de altă parte, ciulinul era și emblema orașului Nancy (fig. 129), în care s-a născut curentul Art-Nouveau, stilul artistic favorit al reginei Maria, care l-a promovat cu insistență în România. O realizare monumentală a reginei, în care a valorificat la maximum motivul frunzelor de ciulin, este celebra Cameră de Aur de la castelul Pelișor (Sinaia)[22] (fig. 130). Este o interesantă asociere a regalității cu austeritatea, cu sacrificiul de sine, venită din partea unei regine iubitoare de lux, dar care demonstrase că poate fi în stare de privațiuni și sacrificii.

Fig. 129

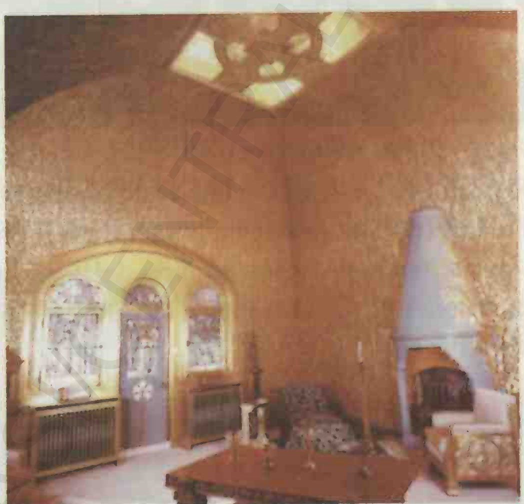

Fig. 130

[22] Camera de Aur, cu tavanul boltit, are pe locul cheii de boltă o „cruce celtică" (cu brațele egale și unite printr-un cerc). Pe mobilierul încăperii se regăsește însă și „crucea cramponată", similară cu cea de pe fațada Palatului de la Iași. Este camera în care a și murit regina Maria.

Conținutul stemelor de pe aceste scuturi este mai dificil de identificat. Una dintre ele are un leu rampant, care poate fi pus în legătură cu vechiul blazon al Scoției (fig. 131). Nu știm dacă și celelalte steme din acest registru

Fig. 131

au legătură cu patria de origine a reginei Maria. O spadă în pal, cu garda în jos, peste care trece o eșarfă în bandă, poate fi socotită un simbol al Justiției, după cum am văzut (fig. 132). Alte scuturi sunt încărcate cu patru

Fig. 132

coroane deschise (dispuse neuzual, 1-2-1); cu o cheie în pal, răsturnată; cu un delfin așezat cu capul în sus (poziția heraldică corectă, ca în proiectele lui Gheorghe Săulescu), ce poate fi pus în legătură cu delfinii din stema Iașilor; mai apare un scut fasciat, bine cotat între figurile heraldice, dar suspect de formalism decorativ.

Fig. 133

Fig. 134

Există și un al patrulea nivel de scuturi heraldice, aflate chiar sub cornișă. Identificăm un scut cu trei codițe de hermină, blana heraldică rezervată veșmintelor regale (fig. 135); hermina se reprezintă prin niște

Fig. 135

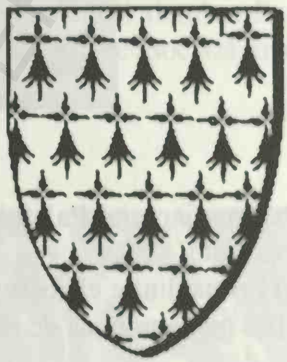

Fig. 136

codițe cenușii, în formă de trifoi cu codița lărgită, semănate pe câmp de argint (fig. 136). Un alt scut are câmpul împărțit în formă de clopoței (fig. 137). Este vorba despre o altă blană heraldică, *singeapul* (vairul, jder), mai puțin

Fig. 137

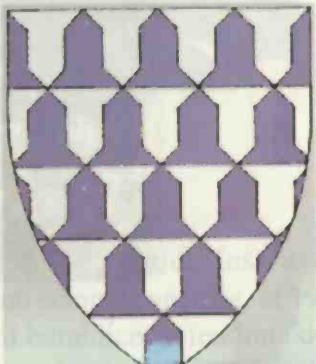

Fig. 138

nobilă decât hermina. Culorile clasice ale „clopoţeilor" sunt azur şi argin (alb) (fig. 138). Mai întâlnim şi un scut cu o cruce greacă (bizantină) recru ciată (cu braţele terminate în formă de cruciuliţe), asemeni crucii Ordinu lui „Steaua României" sau „Trecerea Dunării". O cruce identică este re prezentată în stema Patriarhiei Române (fig. 139).

Fig. 139

*

Pe frontispiciul Palatului, stema României se regăseşte în două formule diferite.

a) Prima dintre ele este prezentă de două ori pe frontispiciul Palatului, fiind cea mai apropiată de stema legiferată în 1872[23] (fig. 140). Delfinii din

Fig. 140

[23] Dan Cernovodeanu, *Evoluţia armeriilor*, pp. 407-409.

ltimul cartier apar în amintita stemă înainte de 1878, când Dobrogea a ıtrat în componența României, reprezentând inițial țărmul basarabean al Mării Negre, revenit în hotarele țării în 1856 și pierdut la 1878. Dintre molificările intervenite în stemă după înălțarea României la rangul de Regat 1881), nu apar nici „Coroana de oțel", nici Ordinul „Steaua României". Doar cozile leilor ce sprijină scutul se înalță liber pe spate, fără a mai fi trecute printre picioare, dar aceasta poate fi și o simplă întâmplare. Cele două coroane identice, una timbrând scutul stemei, cealaltă aflată sub scut, par a sublinia rangul de Principat. Mai toate elementele compoziției pledează pentru o stemă concepută după 1872 și înainte de 1881. Putem afirma că această stemă face parte din decorațiunea anterioară anului 1914.

b) A doua formulă este ceva mai nouă în privința concepției. O acvilă impresionantă ține cu gheara dreaptă scutul cu stema țării. (fig. 141). Acvila armoriată se repetă de patru ori pe frontispiciul Palatului. Există o întreagă producție artistică (versuri și grafică) a vremii, care asociază imaginea

Fig. 141

Fig. 142

acvilei cu aceea a regelui Carol I. Din punct de vedere heraldic însă, avem de-a face tot cu acvila romană. Dan Cernovodeanu semnala apariția, în 1914 (anul morții regelui Carol I), „a unei compoziții heraldice cu tendința de a înlocui armeriile oficiale ale României". Este vorba de stema Regatului,

model 1872, așezată pe pieptul unei acvile încoronate, care ținea în gheare o spadă și un sceptru (fig. 142). S-a arătat că acvila provenea de pe steagurile Armatei române din 1863 (domnia lui Cuza Vodă), fiind vorba de acvila romană, devenită mai târziu acvila României[24]. Acesta este tipul heraldic cel mai apropiat de reprezentarea de pe acoperișul Palatului. În privința deosebirilor, acvila de la Iași nu este încoronată, nu are aripile desfăcute și nu poartă însemnele puterii (spadă și sceptru). Și despre această acvilă se poate afirma că face parte din decorul inițial al Palatului, conceput în domnia lui Carol I, înainte de primul război mondial. Modelul acvilei sprijinind scutul cu gheara dreaptă, considerat reușit, a fost reluat și în interiorul clădirii, prin mici acvile ce străjuiesc scara de onoare. De data aceasta pe scut figurează doar capul de bour, stema Moldovei (fig. 143).

Fig. 143

*

„Bolțile de trăsuri" de pe cele două laterale ale Palatului au deasupra câte un scut cu stema urbei, timbrat de o coroană murală cu cinci turnuri (fig. 144). În epocă se simțea un curent de revizuire a vechilor simboluri, noile variante nefiind cristalizate încă. Se căuta o formulă nouă pentru stema orașului Iași, renunțându-se la „turnul roman" din secolul al XIX-lea. Noua opțiune a fost *calul*, prezent pe sigiliile orașului cel puțin din veacul al XVII-lea. Vechile sigilii ale urbei erau practic necunoscute. Stema cu reprezentarea calului nu s-a impus însă în această formă.

Fig. 144

[24] *Ibidem*, p. 412.

Stemele din interiorul Palatului

Fig. 145

Holul de intrare. Mozaicul pardoselii este decorat cu un scut încărcat cu o bandă. Acesta se repetă în cele patru colțuri ale antreului. În heraldică, *banda* este considerată o piesă onorabilă de rangul I. Se consideră că provine din centura diagonală care susținea spada. Semnificația benzii este aceea de protecție, apărare. Felul în care este tratată banda în scuturile aflate în holul de intrare al Palatului este interesant sub aspect artistic (vădind o influență Art-Nouveau) dar este neinspirat din punct de vedere heraldic, întrucât transformă o piesă onorabilă într-o panglică decorativă oarecare (fig. 145). Coroana care timbrează scutul poate fi identificată cu „Coroana de oțel" a Regatului, instituită în 1881, simbolul independenței României.

Analogii pentru scutul cu bandă mai pot fi găsite și la alte clădiri din Iași, precum Antrepozitele Gării („Vama Veche") sau o clădire din fața Teatrului Național, aflată acum în renovare (fig. 146, 147).

Fig. 146

Fig. 147

Holul de onoare. Acest spațiu de primire a fost conceput foarte generos, având înălțimea celor două etaje, iar ca tavan un luminator de sticlă, în care era amenajată inițial o seră cu plante exotice. Ceea ce atrage atenția încă din primul moment este compoziția circulară realizată în mozaicul pardoselii. Este vorba de un adevărat *Bestiarum* gotic, în care sunt înfățișate tot felul de animale fantastice: acvile bicefale, dragoni, grifoni,

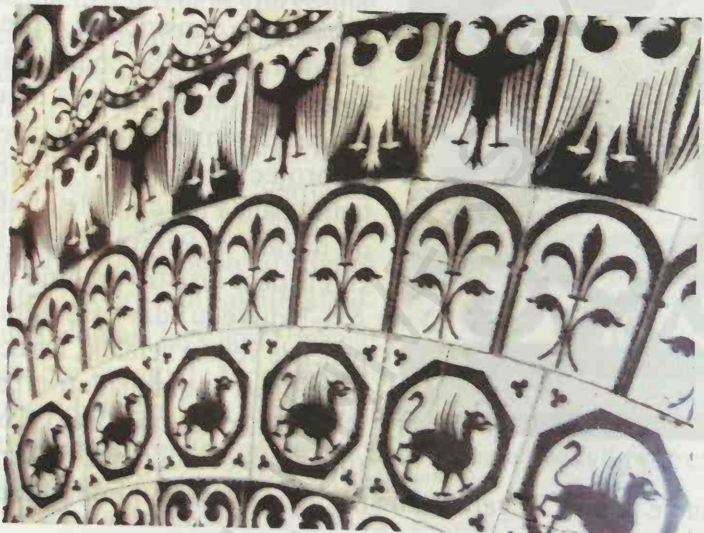

Fig. 148

himere și lei (fig. 148). S-a spus că mozaicul a fost inspirat dintr-un model aflat în catedrala gotică *Saint Pierre-sur-Dives*.

În colțuri, *Bestiariumul* este încadrat de patru steme: două referitoare la administrația locală și două evoluția stemei de stat.

a) Potrivit prevederilor *Regulamentului Organic*, în 1833 s-au creat primele instituții urbane moderne. Eforia orașului Iași (antecesoarea Primăriei), înființată atunci, a solicitat întocmirea unui proiect de sigiliu heraldic. Prima stemă este reproducerea unui sigiliu al „Eforiei" Iași din 1834 (fig. 149). Într-un scut de tip normand, este figurat, în par-tițiunea superioară, un cap de bour cu stea între coarne, iar în partițiunea inferioară un cal în galop, spre dextra. Scutul este timbrat de o coroană cu cinci perle, având deasupra

Fig. 149

o cruce greacă. O coroană asemănătoare apare pe sigiliile lui Ioniță Sandu Sturdza vodă (1822-1828)[25]. Scutul este flancat de doi delfini așezați cu capul în jos. Legenda sigilară, gravată cu litere chirilice, este „Eforia orașului Iași"; la aceasta se adaugă anul confecționării sigiliului „1834"[26]. Recunoaștem cu ușurință în această compoziție sigilară stema Moldovei și stema medievală a orașului Iași (calul).

b) A doua stemă reprezintă o stemă a orașului Iași, datată greșit, în reprezentările de pe mozaic, în 1862. Este vorba despre un obelisc peste care brosează o banieră cu capul de bour, sprijinită într-o suliță (*hampă*) (fig. 150). Primăria considera că Gheorghe Asachi, organizatorul Arhivelor Statului din Moldova, „are cea mai deplină cunoștință despre marca ce au avut din vechime această politie"[27]. El a întocmit două proiecte de stemă (1845, 1851) care, după opinia sa, trebuiau să „aibă izvorul în istoria antică a așezării". Obeliscul amintea de inscripția latină referitoare la *Legiunea a XIII-a*, care ar fi fost încartiruită în *Municipium Iassiorum*[28].

Fig. 150

---

[25] Vezi Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Tezaur sfragistic românesc II. Sigiliile emise de cancelaria domnească a Moldovei (1387-1856)*, București, 2006, p. 107, nr. 256, 257.

[26] Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică*, pp. 516-517, fig. 4.

[27] Gh. Ungureanu, *Sigiliul orașului Iași în secolul al XX-lea*, în RA, IX, 1966, 2, p. 91 (foto). Maria Dogaru, *Contribuția lui Gheorghe Asachi la dezvoltarea heraldicii naționale*, în MA, XIX, 1994, p. 479-480. Gestația proiectului era mai veche. Nu putem accepta părerea autoarei potrivit căreia stema lui Asachi reprezenta *un turn* (acesta a fost propus de Gh. Săulescu). Confruntarea cu schița originală, de la Arhivele Naționale Iași, arată că este vorba despre un obelisc încoronat cu o coroană murală (Arhivele Naționale Iași, Ministerul de Interne, tr. 1772, op. 2020, dosar 6998, fila 1v.). Vezi și C. Ostap, *op. cit.*, p. 154 (este reprodus documentul, cu „stema capitaliei Iassii"). O schiță a lui Gheorghe Asachi reprezentând Coloana Legiunii a XIII-a Iasiensis, pe care este aplicată o banieră având reprezentat pe flamură capul de bour, a fost publicată și de N.A. Bogdan (*op. cit.*, p. 19, fig. 11).

[28] Coloana cu inscripția *Municipium Iassiorum* a fost descrisă de Asachi în „Gazeta de Moldavia", nr. 51, 1850. Același autor, în „*Calendar pentru români*" pe anul 1853, arăta:

Fig. 151

Stema Principatelor Unite din mozaicul holului de onoare este datată 1859, cu trimitere directă la momentul înfăptuirii primei Uniri, care pentru Iași a însemnat un sacrificiu: pierderea statutului de capitală (fig. 151). Așa cum arată, cu scutul despicat, având în prima partițiune, cea mai onorabilă, stema Moldovei, nu poate fi datată decât în această perioadă de început. Ulterior, partițiunea I va reveni Valahiei, provincia în care se afla și capitala. Modelul acestei steme a fost, probabil, sigiliul Universității din Iași, sau altă piesă sfragistică similară.

Fig. 152

Fig. 153

Stema României Mari, așa cum se prezintă, nu putea exista înainte de anul 1921, când a fost finalizată și publicată în „Monitorul Oficial". Autorul

[28] „Fiind această coloană un autentic monument, rămas de la locuitorii antici ai Iașilor, cu drept este a-l onora și a-i conserva simbolul, adoptând-o drept stemă a Capitalei și prin urmare ca sigiliu al municipalității sale". Ulterior s-a demonstrat că textul respectiv se referea la o localitate din Pannonia, Ungaria de astăzi (*cf.* Al. Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*, Iași, 1986, pp. 30-35; N.A. Bogdan, *Orașul Iași*, ed. II, 1913, pp. 8-12).

;i este heraldistul Sebestyen de Köpeczy. Stema, în varianta mijlocie (fo-
:osită de instituțiile statului), este expresia grafică a realizării Marii Uniri
din 1918. Sunt reprezentate noile provincii, unite cu țara (fig. 152, 153). Ecuso-
nul din centrul stemei, în tablă de șah (argint și negru), este, după cum se
știe, stema casei de Hohenzollern. Coroana ce timbrează scutul stemei este
„Coroana de oțel" a regelui Carol I, concepută de Theodor Aman[29] (fig. 154).
Ea a fost confecționată cu prilejul înălțării României la rangul de Regat, la
10 mai 1881. Coroana a fost lucrată, în mod simbolic, din oțelul unei țevi
de tun capturat la Plevna, în timpul Războiului
de Independență (1877). Coroana închisă
poartă deasupra un glob crucifer pe care este
montată crucea Ordinului „Trecerea Dunării"[30].
Sub scut se observă o decorație, în rang de mare
colan, ce poate fi identificată cu Ordinul
„Steaua României", primul Ordin românesc, instituit de regele Carol I, la 1877
(fig. 155), deși legea din 1921, prevedea ca în stema de stat să figureze Ordinul „Carol I", instituit în 1906 (cu
prilejul împlinirii a 40 de ani de domnie), care
a fost cea mai înaltă decorație a Românei până
în 1947 (fig. 156). Prin complexitatea imaginii
sale grafice, acest ordin era imposibil de executat în mozaic, la dimensiunile cerute.

Fig. 154

Fig. 155

Fig. 156

În holul de onoare, deasupra pilaștrilor
parterului, apare și modelul unui scut încărcat

[29] Vezi și Maria Dogaru, *Noi date privind Coroana de Oțel a României*, în „Herb" Revista română de heraldică, I (VI), 1999, 1-2, pp. 127-134.

[30] Crucea „Trecerea Dunării" avea brațele egale recruciate. Această decorație a fost instituită de Carol I, la 25 octombrie 1877, pentru a răsplăti serviciile participanților la războiul de independență (*Decorații românești de război*, pp. 100-101, cu o ilustrație la p. 103).

Fig. 157

cu trei coroane deschise, asemen stemei Regatului Suediei (fig. 157) Ele reprezintă, fără îndoială, coroanele celor trei provinicii românești: Țara Românească, Moldova și Transilvania. Marea unire săvârșită în 1918 i-a adus titlul de „Ferdinand Întregitorul". Coroanele amintite nu corespund unor tipuri clasice pentru heraldică. Prima dintre ele, cu razele ascuțite, simple, poate fi identificată cu „coroana antică" și corespunde, probabil, Transilvaniei, proaspăt cuprinsă între hotarele Patriei. Cea de a doua coroană, cu razele în forma florilor de crini, este de inspirație franceză. Dacă fleuronii ar fi fost de altă factură, coroana putea să corespundă rangului de duce; „dux" este adesea titlul asimilat celui de „voievod" purtat de domnii români. Ultima coroană ar fi putut fi asimilată celei de marchiz, dacă fleuronii vegetali atârnau cu cei formați din trei perle dispuse în formă de cruce; ea ar putea fi o aluzie la marca întemeiată de Dragoș vodă Descălecătorul, la est de Carpați, în jurul căreia s-a organizat ulterior Țara Moldovei.

În colțurile superioare ale parterului este reprodusă de patru ori următoarea stemă: un scut tăiat în bară (sau chiar încărcat cu o bară), având în partițiunea superioară Obeliscul roman, iar în cea inferioară capul de zimbru ce poartă între coarne o stea cu șase raze (fig. 158). După cum am văzut deja, ambele simoluri corespund tradiției fundării Iașilor de către romani, fără legătură cu istoria medievală.

Fig. 158

*

La etaj, decorațiunea holului de onoare este dominată de reprezentările stemei României Mari. Nu vom mai reveni asupra conținutului acestora. Ca inovații, scutul

Fig. 159

este susținut de o spadă cu garda în jos, care trece printr-o coroană deschisă, asemeni stemelor de pe fațadă. De asemenea, scutul heraldic este flancat de un buzdugan și de celebra „main de Justice", însemn al regilor Franței (fig. 159). Ea figurează în decorațiunea Palatului, evocând destinația inițială a acestuia, aceea de Palat de Justiție. Acest însemn amintește că Dreptatea era împărțită în numele Regelui, ca reprezentant al Divinității. Originea simbolului se află în tradiția medievală privitoare la regii taumaturgi, care vindecau printr-o simplă atingere, prin harul primit de la Dumnezeu. În epocă, asemenea boli erau considerate pedepse divine. Un asemenea sceptru, din 1802, care a aparținut lui Napoleon I, se păstrează la Muzeul Louvre (fig. 160). Sceptrul avea în capăt o mână din ivoriu (fildeș), binecuvântând cu două degete, asemeni reprezentării de la Iași.

Fig. 160

Am arătat că destinația inițială a palatului a fost aceea de Palat de Justiție și Administrație. Locul unde se împărțea dreptatea, încă din veacul al XVI-lea, era Divanul sau medeanul din fața Curții domnești; aici aveau loc judecăți și execuții în piața publică. Instituția vornicilor de Poartă. Clădirea prelua deci un capital simbolic, al locului în care se făceau judecăți, în numele Domnului țării. Legătura dintre Justiție și Regalitate era una indisolubilă, de vreme ce Dreptatea se împărțea în numele Regelui. Prin ritualul mirungerii sale în biserică, regele devenea persoană sacră, reprezentant al voinței divine, și cel chemat să împartă, în ultimă instanță, un atribut al Divinității: Dreptatea.

Fig. 161

Ca simboluri ale Justiției, mai pot fi amintite scuturile cu inscripția „LEX" (*Lege*), de pe soclurile destinate busturilor a doi

Fig. 162

miniștri de Justiție: George M. Cantacuzino și Gheorghe Mârzescu (tatăl) (fig. 161). Pe geamurile de la etaj ale holului de onoare se află scuturi gotice, încărcate cu câte o floare de crin regal, peste care este trecută, în bară, o eșarfă cu inscripția SPQR – *Senatus Populique Romanorum* (formula cu care erau validate legile adoptate de demnitarii romani) (fig. 162). Este, probabil, o raportare la Dreptul civil roman, unul din pilonii civilizației europene moderne. În același timp, ar putea fi o trimitere și la originile romane ale orașului Iași, deoarece aceste scuturi sunt cvasiidentice cu stema orașului Roma (fig. 163). Crinul regal se regăsește, aproape în aceeași formă, în stema orașului Florența.

Fig. 163

Sala Voievozilor. Tot la etaj, de o parte și de alta a intrării în Sala Voievozilor, întâlnim două scuturi așezate față în față. Scuturile sunt timbrate de coroane murale și încadrate de lambrechini vegetali. Pe una din steme este înfățișat *un leu*, iar pe cealaltă *un cal* cabrat (fig. 164, 166).

Fig. 164

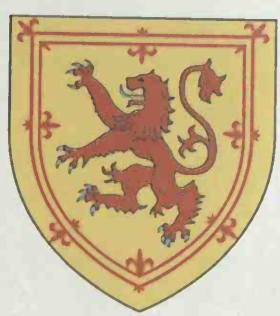

Fig. 165

Suntem tentați să recunoaștem în ele un simbol general al regalității și emblema urbei ieșene. Regina Maria ar fi văzut, probabil, altceva în aceste

Fig. 166

Fig. 167

două steme asociate: leul era vechiul simbol al regilor Scoției, după cum am văzut (fig. 165), iar calul, așa cum este reprezentat aici, era și stema comitatului Kent (fig. 167). Ambele însemne amintesc de patria de origine a Reginei Maria, care era nepoata reginei Victoria a Regatului Unit al Marii Britanii.

Inițial, intrarea în Sala Voievozilor, remarcabilă operă de feronerie și sticlă, era încadrată de două mari portrete ale regelui Ferdinand și Reginei Maria, pictate de Gheorghe Popovici, în 1925. Astăzi acestea fac parte din colecțiile Muzeului de Istorie de la parterul Palatului. În interior se păstrează o galerie de medalioane cu portretele domnilor Moldovei, de la întemeierea statului până la prințul Carol II. Aceste picturi în ulei au fost realizate după 1930. Sala este boltită în arc frânt, după modelul gotic. Tavanul este de azur, semănat cu stele aurii. Această decorațiune amintește de *Camera Înstelată*, faimoasa *Starry Room*, cea mai înaltă instanță a Justiției în vechea Anglie, patria de origine a reginei Maria.

În spațiul central corespunzător turnului cu ceas, întâlnim mici scuturi decorative, pictate în culorile roșu și albastru. Deși partițiunile scuturilor sunt fanteziste, smalțurile sunt cele ale Moldovei din prima jumătate a secolului al XIX-lea. În aceeași sală, deasupra arcurilor de trecere, întâlnim și reprezentări policrome ale stemei României Mari.

Într-un capăt al sălii, atrage atenția un șemineu de marmură albă decorat cu un basorelief. Acesta reprezintă un fel de „Arbore istoric”, cu portretele celor mai însemnați domni ai Moldovei, în vârful căruia tronează portretul regelui Ferdinand. Este o operă propagandistică, menită să arate felul în care dinastia de Hohenzollern a prins rădăcini în pământul noii patrii, asociindu-se cu istoria acesteia. S-a demonstrat însă faptul că membrii

familiei regale aveau, prin strămoși îndepărtați, înrudiri cu familiile domnitoare din Țările Române[31].

*

După schimbările de destinație a clădirii, simbolurile de pe fațada Palatului vorbesc încă despre menirea sa inițială și de epoca în care a fost construit. În amintita lipsă de documente scrise privitoare la istoria Palatului, explorarea unui alt tip de izvoare, cele iconografice vizuale, pot aduce contribuții nebănuite la cunoașterea trecutului acestui edificiu. Am putut arăta că doar o parte din decorațiuni datează din epoca lui Carol I (stemele de stat de pe frontispiciu), restul decorațiunilor fiind reconcepute în domnia regelui Ferdinand. Am reușit să identificăm sursele de inspirație, arheologice sau de arhivă, ce au stat la baza multor steme, precum și mesajul pe care acestea doreau să îl transmită în epocă. Numeroase elemente din ansamblul decorațiunilor heraldice arată o influență a reginei Maria, la origine prințesă britanică. Prestigiul câștigat de aceasta în timpul primului război mondial a alimentat inspirația celui care a conceput decorațiunea Palatului. Decorațiunea încărcată de pe fațada clădirii corespundea gustului epocii, diferit de cel al vremurilor noastre. Nu știm dacă decorațiunile heraldice ale palatului au fost concepute de arhitectul Berindei sau de altcineva. Nivelul acestora nu este unul satisfăcător, în multe cazuri. Unele steme au o bună bază documentară, în timp ce altele dau prioritate decorativului, scăzând nivelul heraldic al acestora. Adesea, simbolurile din afara scutului sunt mai însemnate decât cele incluse în interiorul acestuia, ceea ce reprezintă o răsturnare de priorități, din perspectiva heraldicii. Cu toate acestea, stemele de pe fațada Palatului Culturii conțin suficient de multe mesaje care pot fi valorificate ca informație istorică.

[31] Pentru înrudirile Hohenzollernilor vezi studiile lui Sever Zotta, *Augusta Familie Regală a României și alți Augusți Suverani și Principi ai Europei descendenți din Basarabi*, în ArhGen, Iași, I, 1912, 2-3 (februarie-martie), p. 17-38 (ediție anastatică, Iași, 2005); *Cei 64 de strămoși ai A.S.R. Principelui Carol*, în ArhGen, II, 1913, nr. 1 (ianuarie-martie), pp. 1-30 (ediție anastatică, Iași, 2005).

Simbolurile Universității din Iași

Deși pot părea niște însemne pur convenționale, simbolurile Universității își au miza lor, legitimitatea lor, istoria lor. Acestea presupun o abordare documentată, de substanță, a însemnelor respective. De aceea, înțelegerea semnificației acestora nu se poate realiza doar printr-o analiză heraldică sau vexilologică, ci este absolut necesară și o abordare istorică a temei (fig. 168).

Fig. 168

Ne imaginăm, în mod curent, că stemele universităților au fost conferite odată cu fundarea acestora, ca un gest solemn, făcând parte din ritualul întemeierii. În realitate, cele mai multe dintre aceste steme sunt creații retroactive, chiar dacă simbolurile reprezentate se referă la ctitor, la momentul fundării, ori la patronul spiritual al universității respective. Cele mai vechi universități au apărut în Occident în plin Ev Mediu, sub forma unor corporații profesionale, situându-se prin aceasta în afara sistemului heraldic medieval, care era rezervat nobilimii și clerului. Ulterior, universitarii și-au cucerit statutul unei „nobleți de robă", furnizând cadre cu

pregătire înaltă pentru aparatul de stat. Intrând sub patronajul monarhilor, universitățile au putut dobândi și steme heraldice, dar acest fapt s-a întâmplat, adesea, la câteva secole după momentul fundării lor. Spre deosebire de universitățile britanice, care se pot mândri cu o valoroasă zestre de steme heraldice, cele de pe continent, mai ales din spațiul germanic și protestant, și-au păstrat și la începuturile epocii moderne însemnele vechi, medievale, compoziții mai curând sigilografice. Abia în secolul al XIX-lea, odată cu renașterea heraldicii în general, universitățile și-au pus problema corectitudinii heraldice a însemnelor lor, făcând eforturi de adaptare la asemenea rigori. În general, stemele universitare conțin „armele" fondatorului sau ale patronului spiritual, însoțite de diferite simboluri ale cunoașterii: Biblia, Pomul Cunoașterii, aștri radianți, torțe aprinse, lămpi magice ș.a.[1]

Într-o tradiție puternică, aceste steme, bine întocmite de la început și pătrunse în conștiința slujitorilor instituției, precum și a publicului, nu ar trebui să se modifice. În fapt, de multe ori acestea cunosc o anumită „evoluție", jalonată de diverse discontinuități. Stemele succesive marchează adesea etape distincte din istoria Universității, punând în discuție discursuri diferite cu privire la începuturile, ctitorii și statutul instituției.

*

Fiind de dată relativ recentă față de ceea ce se întâmpla în Occident, învățământul superior ieșean nu a luat naștere ca o corporație medievală, ci ca o instituție de stat, din inițiativa unor principi ai Moldovei. Fenomenul a fost general în sud-estul Europei. Un punct de vedere mai vechi, revigorat recent, este acela că Universitatea ieșeană nu ar trebui să-și socotească vechimea doar din momentul în care a dobândit oficial acest nume (1860), ci să își asume întreaga tradiție de învățământ superior care a existat în capitala Moldovei. Astfel, istoria academică a Iașilor devine mai bogată cu două secole. Un vechi ieșean, profesorul Paul Miron, stabilit la Freiburg (Germania), scria recent că „argumentul discontinuității este fără temei. De câte ori a fost întreruptă activitatea Universității din Heidelberg, cea mai veche din Germania, ce întreruperi a pătimit Padova sau, mai târziu, Bonn? Spectrul disciplinelor, ca și limba de predare s-au schimbat la Salamanca precum și la Praga de mai multe ori"[2].

---

[1] Considerațiile de ordin general din acest paragraf se bazează și pe sugestiile făcute de colegul Cătălin Hriban, cu prilejul unei comunicări susținute în ședința din 15 martie 2005 în cadrul Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române – Filiala Iași.

[2] Elsa Lüder, Paul Miron (Freiburg, Germania), *Universitatea din Iași la 350 de ani*, în volumul *Istoria ca lectură a Lumii. Profesorului Alexandru Zub la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Iași, 1994, pp. 649-651.

Dacă acceptăm această perspectivă asupra problemei, sunt posibile câteva consideraţii asupra felului în care puteau să arate stemele unor vechi instituţii de învăţământ superior din Moldova. Urmând principiul clasic al raportării la stemele personajelor fondatoare sau ale patronilor spirituali, printr-un exerciţiu ludic, putem imagina asemenea steme în forme veridice.

Raportându-ne la iniţiativa din 1640 a lui Vasile Lupu (ce provenea din familia Coci), nu cunoaştem o stemă personală a principelui fondator, nici din documente, nici de pe frontispiciul numeroaselor cărţi tipărite sub patronajul său. Avem însă patronii spirituali de la mănăstirea ieşeană Trei Ierarhi: Sfinţii Grigorie Teologul, Vasile cel Mare şi Ioan Gură de Aur, „Luminătorii Creştinătăţii", mari învăţători şi dascăli, înfăţişaţi în icoane cu câte o carte în mână (*Sfânta Evanghelie*). Un rol important în organizarea Colegiului de la Trei Ierarhi a avut, probabil, mitropolitul Varlaam. Acesta se trăgea din familia boierească Moţoc, pentru care sunt cunoscute cel puţin trei steme. Dar credem că adevăratul fondator al Colegiului a fost mitropolitul Kievului, Petru Movilă, descendent din binecunoscuta familie domnească a Movileştilor. El a trimis şi primul corp de profesori la Iaşi, iar şcoala a fost organizată după modelul pe care tot el l-a oferit. Familia Movilă avea ca stemă două săbii încrucişate, aşezate cu vârfurile în jos. Dacă nu Şcoala de la Iaşi, măcar Academia de la Kiev – pe care a fondat-o, şi care îi poartă numele – era firesc să îi preia şi stema sa heraldică[3]. Stilistic se putea ajunge la o stemă reuşită, asemănătoare cu vechea stemă a Universităţii din Cracovia.

La scurtă vreme de la întemeiere, Colegiul de la Trei Ierarhi a renunţat la limba latină (odată cu înlăturarea profesorilor trimişi de Petru Movilă), devenind o şcoală de limbă greacă. Din aceasta s-a dezvoltat Academia Domnească din veacul al XVIII-lea, reorganizată de eruditul domn Nicolae Mavrocordat, posesor al unei preţioase biblioteci. Stema familiei Mavrocordat ar fi putut fi inclusă în cea a Academiei (sau preluată ca atare). Ea avea şi avantajul unei reprezentări simbolice potrivite: *o pasăre Phoenix* înălţându-se din flăcări, care putea să simbolizeze şi renaşterea învăţământului superior în Moldova[4]. Alt principe grec, Grigore III Ghica (cel decapitat la

---

[3] În prezent, Universitatea Movileană de la Kiev foloseşte drept stemă simbolul naţional ucrainean, care seamănă cu o coroană la prima vedere, dar este cunoscută de heraldişti ca fiind "tridentul Sfântului Vladimir".

[4] Ulterior, pasărea Phoenix a devenit unul din simbolurile renasterii statului grec modern, fiind înfăţişată şi pe steagurile de luptă ale Eteriei, încă de la 1821 (cf. Loukia Droulia, *Les symbols de l'état grec moderne*, în „Buletinul Societătii Neoelene", 1999 (*Corneliae Papacostea Danielopolou in memoriae*), Bucuresti, pp. 111-122). Universitatea din Chicago are în stemă o asemenea pasăre Phoenix.

1777), a construit un local special destinat Academiei Domnești, amplasat pe Ulița Mare (strada Ștefan cel Mare de astăzi), chiar în fața Mitropoliei. Era un motiv suficient pentru a împrumuta stema familiei sale Academiei: O acvilă ținând pe piept o carte deschisă, cu 12 lacrimi de argint[5]. Nu știm dacă, în epocă, Academia chiar a făcut uz de aceste însemne ale fondatorilor. Oricum, caracterul de „Școală grecească", dobândit în plin neoelenism, era în măsură să potențeze în mod suplimentar folosirea simbolurilor împrumutate din cultura clasică antică, despre care vom mai vorbi. Pasiunile aprinse la despărțirea de epoca fanariotă, dorința de a avea o Academie Națională, românească, au dus, în epoca modernă, la eludarea rolului jucat de Academia grecească în dezvoltarea învățământului superior ieșean, mai ales în domeniul științelor exacte. Este de înțeles faptul că noua instituție, având un alt discurs asupra propriei întemeieri, nu putea să preia simboluri ale vechii Academii, chiar dacă acestea ar fi existat.

I. Academia Mihăileană (1834)

Inițiatorul acestei forme a „învățăturilor înalte" a fost Gheorghe Asachi, „campionul inteligheției moldave" din prima jumătate a veacului al XIX-lea. Pentru ca proiectata Academie să aibă studenți, ea trebuia să se sprijine pe o formă de învățământ gimnazială, care să furnizeze candidați valabili. Astfel, Gheorghe Asachi a întemeiat mai întâi un Gimnaziu, care a funcționat în incinta Mănăstirii „Trei Ierarhi" din Iași. Prin localul ales, se încerca reînnodarea tradiției cu Colegiul întemeiat de Vasile Lupu vodă, la 1640.

Sigiliul noului Așezământ conținea în câmpul său o stea cu șase colțuri, în mijlocul căreia aflăm un porumbel cu aripile desfăcute, încadrat într-un triunghi echilateral. Steaua este desenată din raze, într-o manieră neuzuală în heraldica occidentală[6]. Acest tip de stea pare a fi inspirat din sistemul de ordine și decorații, semănând foarte bine cu „placa" unor ordine militare[7]. Se știe că o asemenea stea simbolică a Școlii de la Trei Ierarhi a existat în realitate: în 1834, Mihail Sturdza a fost întâmpinat la Galați de 120 de școlari ai lui Asachi, îmbrăcați în uniforme de hasa, încinși cu

---

[5] *Cf.* Dan Cernovodeanu, *Evoluția armeriilor Țărilor Române de la apariția lor și până în zilele noastre*, Brăila, 2005, p. 254.

[6] O asemenea stea poate fi întâlnită pe prima pagina a unor cărți tipărite sub patronajul mitropolitului Veniamin Costachi, protectorul lui Gheorghe Asachi. Mitropolitul însuși este înfățișat în portrete cu ordinul rusesc „Sf. Ana" pe piept.

[7] Cu deosebirea că, la decorații, combinația cu o cruce determină folosirea unor stele cu opt raze, nu cu șase.

cordele albastre; unul dintre școlari, Th. Codrescu, purta „o lentă mare, albastră, cu o stea de argint"[8]. Ideea de a așeza o stemă heraldică pe steaua unui ordin este specifică heraldicii rusești, familiară lui Asachi[9]. Steaua este înconjurată de o cunună vegetală alcătuită dintr-o ramură de palmier (finic) și una de măslin. Inscripția ce încadra circular această emblemă era redactată în scriere chirilică: „SIGILU GIMNAZIEI VASILIENE URZITE LA 1644 ÎNOIT[Ă] LA 1828". Totul era cuprins într-un cerc perlat[10] (fig. 169).

Fig. 169

O impresiune a acestui sigiliu se păstrează pe ultima pagină a Regulamentului Școlar al Gimnaziei Vasiliene, purtând data de 22 aprilie 1830; se precizează că sigiliul a fost lucrat după desenul lui Gheorghe Asachi[11]. Prin inscripția amintită, deja se căuta o formă de legitimare unei instituții recente, căutând în trecut un moment al fondării cât mai îndepărtat și mai prestigios. Asachi însuși descoperise în arhivele de la Liov câteva documente privitoare la începuturile școlii lui Vasile Lupu (unul dintre ele suspectat mai târziu de contrafacere). Nu știm de unde a luat anul 1644 ca moment al fundării, an care a ajuns chiar și pe frumosul steag al Colegiului Național din 1926[12]. În realitate, școala de la Trei Ierarhi funcționa încă din 1640.

---

[8] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția II, îngrijită de Al. Piru, București, 1988, p. 97.

[9] *Cf.* Tudor Radu Tiron, *Despre folosirea decorațiilor în stemele boierilor din Moldova și Țara Românească în perioada domniilor regulamentare*, în MN, XVII, 2005, pp. 97-98.

[10] Constantin I. Andreescu, *Istoricul Liceului Național din Iași (1835-1935)*, în volumul *De la Academia Mihăileană la Liceul Național. 100 de ani (1835-1935)*, Iași, 1936, p. 27 (cu o reproducere a sigiliului).

[11] *Cf. Îndrumător în Arhivele Statului Iași*, IV, București, 1970, p. 94 (și anexe, planșa 21); Regulamentul purtând impresiunea acestui sigiliu se regăsește la DJANI, Colecția Litere – Gh. Asachi, lit. O/135, f. 42. O fotocopie de calitate a impresiunii sigiliului se păstrează în colecția donată Arhivelor de Gh. Băileanu (DJANI, Colecția Stampe și Fotografii, nr. 1320/38).

[12] Vezi scurta noastră prezentare a acestui drapel, în *Colegiul Național. Album aniversar (1828-2003)*, Iași, 2003, pp. 7-9.

La 20 februarie 1829 a avut loc primul examen anual susținut la Gimnaziul Vasilian, sub patronajul mitropolitului Veniamin Costachi. Mai înainte de începerea examenului, înaltul ierarh a făcut „în vedere cu toată adunarea o sfințire, în formă, a steagului școlii, cu inscripția următoare: *O Tu, sfinte Adevăr, luminează-ne din ceruri!*"[13]. Astfel ar trebui tălmăcită în cuvinte emblema sigilară. Este o deviză comparabilă cu cea inclusă în stema Universității Oxford, în care, pe filele unei cărți deschise, se pot citi cuvintele: „DOMINVS ILLUMINATIO MEA".

Toată această evoluție inițială a instituției întemeiate de Gheorghe Asachi a avut loc într-una din perioadele în care Moldova se afla sub administrație rusească; nici un domn nu își poate revendica patronajul învățăturilor înalte în această etapă. *Regulamentul Organic* (1832) conținea și el prevederi referitoare la organizarea unei forme de învățământ superior în Moldova. Faptul că abia în domnia lui Mihail Sturdza au rodit condițiile pentru întemeierea Academiei este aproape o întâmplare. Patronul încoronat al Academiei nu face decât să asigure cumpărarea unui local propriu pentru noua instituție, unde aveau să se mute cursurile superioare deja existente la Trei Ierarhi. De aceea vom întâlni o continuitate absolută și în simboluri. Sigiliul Academiei are o stemă identică celei întâlnite la Gimnaziul Vasilian[14].

În *Regulamentul* Academiei se arată că aceasta va funcționa cu trei facultăți: Filosofie, Drept și Teologie. Ultimul articol (nr. 234) descria sigiliul și drapelul instituției: „pe cer albastru, un Luceafăr de argint, având în mijloc pe Sf. Duh ca porumbel, iar pe margine cuvintele ACADEMIA MIHĂILEANĂ 1834"[15].

Fig. 170

Matrița de bronz a sigiliului Academiei (30x30 mm) se păstra în colecțiile

[13] Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, p. 30.

[14] O fotografie a acestui sigiliu la DJANI, Stampe și fotografii, 1320/36; la cota 1320/37 se păstrează fotocopia ștampilei Bibliotecii Academiei Mihăilene (în câmpul sigilar este înfățișată o carte dominată de o stea desenata în același stil).

[15] Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, p. 64 (sigiliul Academiei este reprodus pe coperta I a acestei lucrări).

Muzeului Național de Istorie din București[16]. Desenul emblemei sigilare este mai puțin clar decât în cazul Gimnaziului, dar cvasiidentic cu acesta. Steaua are colțurile puțin mai ascuțite, iar cele două ramuri ce încadrează emblema sunt acum amândouă de laur (fig. 170). Se poate remarca faptul că, fiind concepute pentru sigiliu și drapel, fără a fi așezate pe un scut, simbolurile Academiei nu sunt în raporturi foarte bune cu regulile heraldice. Steaua alcătuită din raze este dificil de descris în termeni heraldici (de „blazonat"); în manieră heraldică, *Luceafărul* este reprezentat ca o stea cu doar patru raze, mult alungite. Porumbelul, care îl întruchipează pe Sfântul Duh, ar fi trebuit reprezentat în „pogorâre", cu capul în jos, fapt ce ar corespunde și canoanelor picturii bisericești. Cel care a conceput această emblemă este, fără îndoială, Gheorghe Asachi. El a avut, se știe, preocupări mai largi în domeniu, fiind socotit drept persoana cea mai avizată din Moldova în această chestiune[17].

Ceremonia inaugurării oficiale a Academiei a avut loc pe 16 iunie 1835; în sala unde s-au desfășurat festivitățile erau expuse statuile alegorice ale Teologiei, Justiției, Științelor, Artelor Frumoase, Industriei și Agriculturii. În mijloc se afla o draperie împodobită cu stema principelui și stema Academiei, având în față un basorelief de bronz în care zeița Înțelepciunii (Athena-Minerva, n.ns.), conducea pe elevi către Templul Virtuților. Mihail Sturdza și-a citit discursul inaugural, „ia apoi hrisovul de întemeiere a Academiei și Regulamentul Școalelor, ținute pe o pernă de catifea de un paj, și le încredințează mitropolitului Veniamin Costachi în uralele ascultătorilor"[18]. Momentul festiv a fost zugrăvit de pictorul Gheor-

---

[16] *Cf.* Mihai Stan, *Obiecte muzeistice privind înființarea Academiei Mihăilene*, în RM, X, 1973, nr. 2, p. 240; vezi și Maria Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric (album sigilografic)*, București, 1976, p. 222, fig. 243. Autoarea descrie astfel piesa: „În câmp sigilar, într-un triunghi plasat într-o stea cu șase raze, un porumbel cu zborul în sus (sic!). Steaua este înconjurată de două ramuri ce se încrucișează în partea inferioară a câmpului sigilar, formând o fundă. Legenda: cu litere chirilice ACADEMIA MIHĂILEANĂ 1834". Se cuvine amendată aici expresia „cu zborul în sus" care, în limbaj heraldic nu arată că porumbelul se înalță (în loc să fie în picaj), ci că ar avea vârfurile aripilor ridicate la nivelul capului; în cazul de față, deși aripile sunt desfăcute, vârfurile lor sunt îndreptate în jos; potrivit limbajului convențional, avem de-a face cu un „zbor coborât"!

[17] Pentru aceste preocupări, vezi Maria Dogaru, *Contribuția lui Gheorghe Asachi la dezvoltarea heraldicii naționale*, în MA, XIX, 1994, pp. 473-483; Mihai-Răzvan Ungureanu, *Stemele districtuale în Moldova regulamentară. Contribuția lui Gheorghe Asachi*, în ArhGen, II (VII), 1995, 1-2, pp. 285-290. Se poate vedea și articolul mai vechi al lui Gh. Ungureanu, *Sigiliul orașului Iași în secolul al XIX-lea*, în RA, IX, 1966, 2, pp. 83-100.

[18] Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, p. 66.

ghe Popovici (1927), într-o compoziție monumentală aflată în holul de onoare la Colegiului Național din Iași (fig. 171).

Fig. 171

Un fapt remarcabil este acela că, deși instituția s-a numit încă de la început „Academia Mihăileană", ea avea o stemă diferită de aceea a principelui fondator. Această realitate este surprinzătoare atunci când e vorba de Mihail Sturdza, domnitorul care a impus tuturor instituțiilor statului stema țării, asociată cu armele familiei sale (leul cu sabia ridicată). Faptul s-ar putea explica atât prin antecedentele arătate, cât și prin raportare la principiul clasic al „autonomiei universitare" față de puterea politică, regulă respectată cel puțin în primii ani de funcționare a Academiei.

II. Așezământul lui Grigore Al. Ghica

O etapă mai puțin vizibilă în evoluția instituțională a învățământului superior din Moldova este reprezentată de domnia lui Grigore Al. Ghica (1849-1853). La 1851 este întocmit un așa-numit *Așezământ*, act fundamental care a stat la baza funcționării facultăților de Drept, Filosofie și Teologie din vechea capitală a Moldovei. Roadele acestui act de reîntemeiere devin vizibile abia în a doua domnie a lui Grigore Al. Ghica (1854-1856). Momentul este fixat în diferite simboluri ale instituțiilor de învățământ superior (drapele, sigilii), păstrate până astăzi în muzeul Universității ieșene. Ne vom referi în continuare la acestea.

Drapelele facultăților ieșene (1855)

a) Drapelul Facultății de Drept: o flamură de mătase grena, având pe avers inscripția „FACULTATEA DE DRITU DIN JASSI. 6 OCTOMVRIE 1855". Aceasta este încadrată de o coroană aurie din ramuri de laur, prinse în partea inferioară de o eșarfă legată în fundă. Aversul flamurii nu este vizibil astăzi, dar este sigur că pe el este reprezentată stema de pe sigiliul datat cu același an (fig. 172).

Fig. 172

b) Drapelul Facultății de Filosofie: o flamură de mătase, astăzi foarte decolorată (sau poate de un alb îngălbenit), având pe avers inscripția „FACULTATEA DE FILOSOFIE DIN JASSI. 6 OCTOMVRIE 1855", încadrată de o coroană aurie din ramuri de laur, prinse la partea inferioară de o eșarfă legată în fundă. Prin mătasea subțire transpare emblema de pe revers[19] (fig. 173). Deși actuala modalitate de expunere și fragilitatea piesei nu permite fotografierea satisfăcătoare a reversului, s-a păstrat o imagine alb-negru a acestuia[20]. Geamul de protecție din spatele ramei drapelului

---

[19] Vezi *Istoria Universității din Iași*, Iași, 1985, p. 238. O fotografie de calitate a acestei piese întâlnim între cele depuse de Gh. Băileanu, la DJANI, Stampe și fotografii, 1324/22; autorul o publicase în lucrarea *Istoricul Spitalului Orășenesc Clinic de Adulți din Iași*, 1, București, 1956, p. 378, fig. 81. Autorul era convins că „La 1855 apar stindardele și ștampilele celor patru facultăți, inclusiv Facultatea medicală", ceea ce este inexact. Nu cunoaștem să fi existat un drapel al Facultății de Medicină comandat în acel an, iar cel al Facultății de Teologie a fost confecționat cinci ani mai târziu (1860).

[20] *Ibidem*, p. 241. Indicația ilustrației este inexactă: „Sigiliul de pe actul de înființare a Universității".

fiind răzuit parțial, am putut obține și o fotografie color, destul de edificatoare (fig. 174).

Fig. 173

Fig. 174

c) Drapelul Facultății de Teologie: pe o flamură azurie, de formă dreptunghiulară inscripția „FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN JASSI. 26 OCTOMVRI 1860" (fig. 175).

Fig. 175

Primele două drapele se află astăzi în colecția Muzeului Universității[21], iar cel de-al treilea este expus în biblioteca Facultății de Teologie. Reprezentarea celor trei drapele apare pe basorelieful statuii lui Kogălniceanu, 1912, alături de vechiul steag, în formă de banieră, al orașului Iași[22]. Deși primele două sunt creditate de obicei ca datând din anul înscris pe flamură (1855), credem că acest fapt este puțin probabil.

Forma flamurilor acestor drapele este dificil de precizat fără ca rama lor de protecție să fie demontată pentru a se studia marginile, asupra

[21] Până în 1960, drapelul se mai păstra în amfiteatrul Facultății Juridice (*cf. Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași (1860-1960)*, I, București, 1960, p. 75, nota 125).

[22] *Cf.* Sorin Iftimi, *Un steag al orașului Iași din secolul XIX*, în „Herb". Revista Română de Heraldică, I (VI), 1999, 1-2, pp. 149-156.

cărora s-ar fi putut interveni în momentul pregătirilor pentru muzeu. Sub această rezervă, suntem tentați să spunem că pânza drapelelor de la Drept și Filosofie era de formă pătrată (sau aproape). Această caracteristică a flamurilor reprezintă un semn de vechime, făcând legătura cu drapelele Moldovei din prima jumătate a secolului al XIX-lea (Mihail Sturdza, Grigore Al. Ghica). Astăzi această formă a fost abandonată de majoritatea statelor, conservându-se doar în drapelele Elveției și Vaticanului. Ideea de steag tricolor, aproape generală în Europa modernă, a impus proporția de 2x3 a drapelelor. Drapelul Facultății de Teologie, datat cu cinci ani mai târziu (1860), pare a fi avut de la început formă dreptunghiulară.

Din punct de vedere cromatic, doar steagul Facultății de Teologie conservă azurul drapelului Academiei Mihăilene (poate și cel de la Filozofie, ce este foarte decolorat însă, după cum am arătat). Sub Grigore Al. Ghica, cel puțin steagul Facultății de Drept reprezintă o altă opțiune: un vișiniu amintind de purpura domnească.

Un aspect ce ar trebui să ne rețină atenția este faptul că inscripțiile drapelelor sunt în alfabet latin. La anul 1855, ar fi fost de așteptat ca ele să fie redactate în alfabetul chirilic (sau „de tranziție"), uzual. Acest aparent anacronism ridică un semn de întrebare asupra datei la care au fost confecționate drapelele. Sunt ele făcute la 1860 și antedatate la 1855, pe baza actelor de întemeiere a facultăților (eventual a sigiliilor)? Este posibil ca drapelele să-și devanseze puțin epoca, poate sub influenta profesorilor ardeleni care predau în facultățile din capitala Moldovei. Aceștia ar fi putut avea inițiativa introducerii unor inscripții în alfabet latin pe drapelele facultăților.

Mai putem observa un fapt: starea de uzură avansată a drapelelor sugerează ideea că acestea nu au fost confecționate doar pentru a fi depuse într-un muzeu, ci că au fluturat o vreme în aer liber, fiind expuse degradării.

III. Universitatea veche (1860)

Prima instituție românească de învățământ superior care s-a numit *Universitate* este cea din vechea capitală a Moldovei. Ea nu a avut un local construit special pentru această destinație, fiind cumpărat în acest scop palatul Cantacuzino[23], cel care a jucat în mai multe rânduri și rolul de curte domnească. În afara însemnelor care să reprezinte fundarea noii

---

[23] Palatul, construit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de către vistiernicul Matei Cantacuzino, și-a schimbat de mai multe ori proprietarul. El a fost cumpărat de stat de la Ruxandra Rosetti-Roznovanu pentru a deveni local al primei Universități românești.

instituții, au fost comandate cu acel prilej și însemne (sigilii, poate chiar și drapelele analizate mai sus) care să reflecte situația anterioară a facultăților. Aceste simboluri au fost folosite în cadrul ceremoniei care a marcat „translarea" facultăților din vechiul sediu al Academiei Mihăilene în localul noii Universități. Cultivarea lor părea să reflecte păstrarea unui statut de autonomie a Facultăților în cadrul Universității; este dificil de apreciat câtă acoperire avea în realitate această primă impresie. Nu este exclus ca aceste simboluri să fi ajuns, la foarte puțină vreme de la confecționare (poate chiar imediat după ceremonia transferului), în muzeul Universității.

Sigiliile Facultăților. Muzeul Universității păstrează și matrițele vechilor sigilii ale facultăților de Drept, Teologie, Medicină, confecționate din bronz. Pe cel al Facultății de Filosofie nu l-am regăsit, dar conținutul său este cunoscut, probabil, din impresiuni de pe documente. Un scurt articol dedicat acestor sigilii a fost publicat de N. Grigoraș, în 1974[24].

Fig. 176

Emblemele gravate în câmpul sigilar sunt absolut identice cu cele de pe drapelele facultăților descrise mai sus (de unde presupunerea că au fost comandate concomitent). Atât anul gravat pe ele, cât și inscripția „UNIVERSITATEA DE JASSI" indică anul 1860 ca moment al confecționării. Denumirea de „Universitate", care apare în inscripțiile sigiliilor, nu mai fusese folosită anterior acestui an. Autorul citat susținea că în cazul Facultății de Filosofie – a cărei matriță sigilară originală nu s-a păstrat – era inscripționat anul 1855, când s-a aprobat funcționarea cursurilor respective. Coroanele vegetale care le încadrează nu sunt din spice de grâu, cum scria N. Grigoraș, ci din ramuri de laur (dafin).

---

[24] N. Grigoraș, *Primele sigilii ale facultăților din Iași*, în MI, 1974, 5, p. 22. Credem că autorul nu a avut însă la dispoziție matrițele sigilare, ci doar imprimate ale lor, deoarece reproduce imaginea sigiliului Facultății de Filosofie care, astăzi cel puțin, nu există în colecțiile Muzeului Universității, în schimb considera pierdut sigiliul Facultății de Medicină, care se păstrează în bună stare.

Sigiliul Facultății de Drept are iarăși o însemnătate specială, deoarece nu se cunosc imagini în care să fie vizibilă partea drapelului pe care este înfățișată emblema acestei instituții. Putem vedea cele 12 table ale Legii lui Moise, dispuse în evantai (simbol preluat din Vechiul Testament) sub care se distinge, cu dificultate, o balanță cu brațele relaxate (fig. 176).

Sigiliul Facultății de Teologie are drept emblemă o reprezentare identică cu cea de pe drapel (verso): un potir cu un nimb de raze, înconjurat de o coroană de lauri. În exergă se citește legenda: „UNIVERSITATEA DE IASSI. FACULTATEA TEOLOGICĂ 1860" (fig. 177).

Fig. 177

Sigiliul Facultății de Filosofie are drept emblemă o cucuvea, simbol al înțelepciunii, pasărea dedicată zeiței Atena-Minerva. Aceasta este însoțită de o făclie ale cărei raze cuprind tot câmpul sigilar. Simbolul este întâlnit și pe „catapeteasma" laică din Aula veche a Universității din Copou (fig. 178). În anul 2005 a fost adoptată și o inspirată mascotă a Universității: o bufniță (cucuvea)[25] cu numele de *Alexia* (după numele patronului spiritual al Universității ieșene, Alexandru Ioan Cuza). După cum se vede, mascota vine pe linia tradiției simbolice a instituției.

Fig. 178

Interesant este sigiliul Facultății de Medicină, pe care figurează tot anul 1860, ca dată a întemeierii (dovadă că atunci a fost comandat, împreună cu celelalte), deși instituția și-a început cu adevărat activitatea după 19 ani, în 1879[26]. Deși realizarea artistică

[25] Biologii au ținut să sublinieze că există o netă diferență între cele două specii, mascota reprezentând o bufniță, pe când pasărea consacrată Atenei era o cucuvea. Ceilalți universitari, profani în materie, au contopit de multă vreme, și nu numai la noi, cele două specii.

[26] Nu s-a păstrat și un drapel al acestei facultăți și nici nu știm dacă a fost comandat. Știm însă exact cum ar fi arătat, prin analogie cu celelalte drapele.

Fig. 179

a gravurii este remarcabilă, concepția nu este prea reușită. Este privilegiat simbolul Farmaciei, cupa Higienei, în dauna simbolului Medicinii, toiagul lui Esculap-Asklepios, (tatăl Higienei) (fig. 179). Această formă grafică, acceptabilă pentru un sigiliu, a fost reluată recent de Universitatea de Medicină, într-o stemă ce se vrea heraldică. Urmând regulile științei heraldice, se putea ajunge la soluții grafice mult mai fericite pentru o stemă. Nu toate soluțiile grafice uzuale în sigilografie sunt acceptabile și pentru heraldică.

Sigiliile Universității (1860)

În muzeul instituției se păstrează matrițele de bronz ale sigiliilor Universității, atât pentru ceară cât și pentru hârtie. Între cele două pot fi sesizate câteva diferențe de detaliu, care arată că nu au fost confecționate simultan.

Cel mai vechi este sigiliul pentru ceară, pe care avem și marcat anul 1860, cel pe care profesorul Dimitrie Berlescu îl menționa ca pierdut. Iată descrierea: scut francez modern, despicat; în prima partițiune, pe câmp tăiat, roșu și azur (potrivit codului hașurilor), broșează capul de zimbru având steaua cu cinci colțuri între coarne, stema Moldovei; în partițiunea se-cundă, pe câmp tăiat, azur și aur, peste care broșează acvila cruciată a Munteniei. Scutul, timbrat de o coroană de rang princiar, este susținut de două *vexillum* romane, dispuse în săritoare, purtând datele alegerii lui Cuza ca domn la Iași și București (V și XXIV ianuarie 1859)[27]. Totul este așezat pe un mantou căptușit cu hermină și încoronat cu o coroană corespunzătoare rangului de Principat al noului stat. Legenda circulară a sigiliului este: „PRINCIPATELE-UNITE ALE ROMÂNIEI. UNIVERSITATEA DE JASSI. 1860".

Al doilea sigiliu de bronz, conceput pentru a fi aplicat în tuș, pe hârtie, are în câmpul sigilar următoarea stemă: scut francez modern, despicat; în prima partițiune, pe câmp tăiat, roșu și azur, broșează capul de zimbru având steaua cu șase colțuri între coarne, stema Moldovei; în partițiunea secundă,

[27] Aceste *vexillum* vor fi ulterior abandonate, fiind recuperate mai târziu doar în varianta scartelată a stemei domnești, variantă oficioasă folosită mai mult ca stemă personală a lui Cuza, după 1864.

pe câmp tăiat, azur și aur, peste care brosează acvila cruciată a Munteniei. Scutul este timbrat de o coroană de rang princiar. Totul este așezat pe un mantou căptușit cu hermină și încoronat cu o coroană regală. Legenda circulară a sigiliului este: „PRINCIPATELE-UNITE ALE ROMÂNIEI. UNIVERSITATEA DIN JASSI" (fig. 180).

Fig. 180

Deși nu are nici o precizare cronologică în textul inscripției, mai multe elemente contribuie la datarea acestuia înainte de definitivarea instituțională a Unirii (1862): denumirea oficială a statului, „Principatele Unite"; faptul că stema Moldovei ocupă prima partițiune, deci locul mai onorabil, iar acvila muntenească este doar în partițiunea secundă. Ulterior, după o evaluare și o reglementare mai strictă, acvila muntenească a trecut definitiv pe primul loc. Coroana mare, ce timbrează mantia stemei, este tot o inițiativă moldovenească, la care se va renunța curând, pentru că depășea realitățile prezente ale noului stat: însemnul era de rang regal și anticipa pretenția de obținere a independenței[28], ceea ce putea crea dificultăți diplomatice.

Fig. 181

O altă piesă este „sigiliul mic", de uz curent, al Rectoratului Universității ieșene, pe care îl putem numi așa nu datorită dimensiunilor mai reduse, ci și pentru că stema sa cuprinde doar scutul, fără mantoul princiar încoronat (adică stema țării în „varianta mică"). De astă dată acvila trece în partițiunea mai onorabilă, iar denumirea oficială consemnată aici este „ROMÂNIA. UNIVERSITATEA DIN JASS[I]" (fig. 181). Pe baza acestor indicii, sigiliul mic poate fi datat pe la 1863. După starea sa avansată

[28] Nu aceasta era intenția moldovenilor ce au ținut la prezența coroanei regale în stemă. Ei țineau doar să marcheze tradiția unei asemenea coroane care ar fi fost primită de Alexandru cel Bun de la împăratul bizantin.

de uzură, se pare că acesta a fost cu adevărat folosit, fiind aplicat pe toate documentele emise de Universitatea ieșeană.

Sigiliul „mare" al Universității pare să fi fost destinat muzeului îndată după desfășurarea festivității de inaugurare a instituției, ca și sigiliile Facultăților, la care ne-am referit mai sus. Faptul este sugerat și de o adresă a Rectorului Universității ieșene către Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, din 24 februarie 1863, prin care acesta adresa rugămintea de a ordona „domnului bibliotecar al Universității din Iassi de a elibera în primirea Consiliului Academiei (*sic!*), ce dumnealui le păstrează, în virtutea unui ordin anterior al Ministrului"[29].

*

O reprezentare necunoscută a stemei apare pe o diplomă emisă de Facultatea de Drept a Universității din Iași, la 1861, aflată în colecțiile Muzeului Universității (fig. 182). Aceasta este una din primele steme folosite de Alexandru Ioan Cuza, când țara se numea oficial Principatele Unite. De aceea, stemele Moldovei și Munteniei nu sunt reprezentate în același scut, ci în două scuturi acolate (de tip francez modern). Primul scut este rezervat stemei Moldovei, ceea ce arată că modelul folosit datează din 1860, deoarece, în foarte scurt timp, acvilei muntenești i s-a recunoscut definitiv întâietatea. Hașurile convenționale ne arată că ambele simboluri broșează pe scuturi tăiate, roșu și albastru. Scuturile sunt timbrate de o coroană princiară clasică, fiind susținute de doi delfini afrontați, așezați cu cozile în sus, împrumutați din stema modernă a Moldovei și din cea a orașului Iași. Toate acestea sunt așezate pe o mantie timbrată de o coroană regală. Mantia este înconjurată de trofee militare foarte bogate, ceea ce este neuzual, ele fiind prezente doar în stema personală a Domnului. Pe un fanion se poate distinge reprezentarea surprinzătoare a unui leu. Acest indiciu ne arată că modelul calchiat aici este acela al unei steme din timpul lui Mihail Sturdza. În domnia acestuia, stema familiei Sturdza, *un leu*, a fost introdusă în stema de stat a Moldovei. Fanioanele ce decorează stema

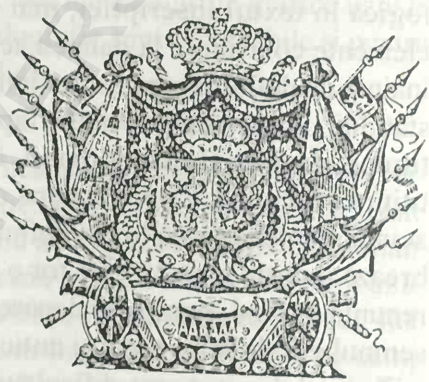

Fig. 182

[29] DJANI, fond Universitatea „Al. I. Cuza". Rectorat, dosar 26, fila 2.

propriu-zisă preiau elemente din interiorul scutului. În cazul nostru, chiar dacă în scut s-au operat modificările cuvenite, un element din vechea stemă, folosită ca model, s-a strecurat în stema cea nouă, e drept, într-o poziție secundară. Tipologic, această stemă cu scuturi acolate pare a fi anterioară stemelor prezente în sigiliile descrise mai sus.

Drapelul Universității (1860). Inaugurarea Universității din Iași a avut loc pe 26 octombrie 1860, dată ce figurează și pe actul de fundație al instituției (ordonanța domnească semnată de Alexandru Ioan Cuza). Ceremonia desfășurată în acea zi cuprindea și cortegiul solemn prin care simbolurile facultăților erau aduse de la clădirea fostei Academii Mihăilene în imobilul cumpărat special pentru a servi ca sediu primei universități românești. Cortegiul se încheia cu „steagurile facultăților, steagul și insignele Universității, purtate de șefii de secțiune din Minister, veneau apoi profesorii universitari și ministrul Instrucțiuni, Mihail Kogălniceanu, împreună cu directorul și personalul ministerului". Ceremonia a continuat în aula de la etajul Universității vechi, unde steagurile au fost așezate în fața estradei special amenajate cu acest prilej.

Mihail Kogălniceanu, a cărui semnătură figurează și pe actul de fundație, a primit din mâinile lui Alexandru Ioan Cuza ordonanța domnească de întemeiere a Universității, pentru a-i da citire în public. Aceasta este postura în care a fost imortalizat Kogălniceanu, pentru posteritate, în statuia amplasată în fața Palatului Universității din Copou: ținând în mâna întinsă actul prin care oferea românilor prima Universitate națională. Este o statuie de ctitor[30].

După aceea, domnitorul a încredințat profesorilor P. Suciu, I. Strat și Octav Teodori documentul de fundare, sigiliul, steagul și sceptrele noii Universități, rostind cuvintele: „Ca să fie acestea semnele patriotismului, ale progresului și ale prudenței". Actul de fundare cu sigiliul domnesc, în ceară roșie, protejat de o capsulă metalică, se păstrează și astăzi în muzeul Universității. Sigiliul, considerat cândva pierdut[31], se află în aceeași colecție. Sceptrele reprezintă un element inedit. Pe la 1930, un asemenea

---

[30] Pentru statuia lui Kogălniceanu, vezi Georgeta Podoleanu, *Sculptorul Raffaello Romanelli și orasul Iasi*, IN, I, 1995, pp. 97-102.

[31] *Contributii la istoria dezvoltarii Universitatii din Iasi (1860-1960)*, I, Bucuresti, 1960, p. 114, nota 82. Matrita sigilară poartă și astăzi urme de ceară rosie.

sceptru se păstra încă, se pare, la descendenţii profesorului I. Strat[32], d r astăzi nu se mai ştie nimic despre el.

Despre existenţa unui drapel al Universităţii, diferit de cele ale facultăţilor, confecţionat cu acest prilej, nu se cunosc mai multe informaţii. S-a păstrat însă o reproducere a sa pe o carte poştală (în sepia), din 1927[33] (fig. 183). Poziţia steagului, doar parţial desfăşurat, nu permite însă prea multe observaţii. Flamura dreptunghiulară, a cărei culoare nu se poate identifica, este deja uzată pe margini. În câmpul ei putem distinge inscripţia „UNIVERSITATEA", încadrată de o coroană din ramuri de măslin (dafin). Nu se pot distinge alte detalii. O presupunere se poate face, dacă ne raportăm la steagurile facultăţilor, unde emblemele sunt identice cu cele de pe sigiliile corespunzătoare. Probabil că pe steag figura una din stemele de stat de pe sigiliile de la 1860 1862, descrise mai sus. Hampa se termină cu un vârf de lance metalic decupat la interior. De el atârnă două şnururi, terminate cu doi ciucuri din fir aurit.

Fig. 183

*

În colecţia Muzeului Universităţii se păstrează ordinul „Steaua României", într-o formă mai rar întâlnită: însoţită de două lungi eşarfe (fig. 184). Aceasta este o decoraţie destinată unui drapel (asemeni unei „cravate" de steag) şi nu este o lentă a Ordinului care să se poarte individual, la uniforma de ceremonie. Constatarea este întărită dacă verificăm dimensiunile piesei metalice; observăm că ea are în diametru 40 mm, corespunzând rangului de Cavaler, prima treaptă a ordinului, şi nu 50 mm, corespunzând rangurilor superioare, de Comandor sau „Mare Cruce". Doar examinând piesa şi cunoscând

Fig. 184

[32] *Ibidem*.

[33] Cartea poştală a fost tipărită de Librăria F. Şaraga, din Iaşi.

istoricul acestui Ordin, putem face și o precizare cronologică: ea este anterioară anului 1932, când regele Carol al II-lea a introdus unele modificări în grafica Ordinului[34] (fig. 185). Decorația a fost conferită, foarte probabil, drapelului de mai sus, pe care nu îl cunoaștem decât din modesta mărturie fotografică.

Fig. 185

Nu am găsit, în colecția Muzeului, brevetul în baza căruia s-a acordat această decorație. S-au păstrat însă câteva informații scrise care ne permit să putem spune mai multe despre ea. În Decretul regelui Carol al II-lea, publicat de Ziua Națională, la 10 mai 1931, se arăta că, „Spre a servi ca pildă tineretului universitar de astăzi și generațiilor de mâine, sacrificiile făcute de predecesori pentru Patrie și Rege, conferim Ordinul «Steaua României» cu spade, în gradul de Cavaler, pentru bărbăția și patriotismul de care au dat dovadă profesorii și studenții în timpul Războiului pentru întregirea Neamului", drapelului Universității din Iași[35]. O adresă primită din partea Ministerului Armatei (nr. 27275, din 18 mai 1931) anunța pe rectorul Universității următoarele: „Avem onoarea a vă face cunoscut că Majestatea Sa Regele a binevoit a conferi Drapelului Universității *Ordinul Steaua Românie, cu spade*, în gradul de cavaler, prin înaltul decret nr. 1526, din 2 mai 1931. Alăturat se trimite brevetul nr. 4507 al decorației arătate mai sus..."[36]. Dacă luăm în considerare motivația acordării acestui ordin, surprinde distanța foarte mare (mai bine de un deceniu) de la evenimentele invocate. Gestul pare a viza tânăra generație de studenți, dovedindu-se a fi mai curând un act propagandistic din partea lui Carol al II-lea. Poate că regele urmarea și să epuizeze vechiul stoc de decorații înaintea emiterii noului tiraj, căruia el i-a adus unele modificări.

---

[34] *Cf.* Ion Safta, Rotaru Jipa, Tiberiu Velter, Floricel Marinescu, *Decorații românești de război (1860-1947)*, București, 1993, pp. 38-54.

[35] MO, nr. 107 (duminică, 10 mai 1931, partea I, p. 4331). Prin același decret, erau decorate și drapelele altor instituții de învățământ superior din București: Drapelul Școlii Politehnice, Drapelul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale, Drapelul Academiei de Înalte Studii Agronomice de la Herăstrău.

[36] DJANI, Universitatea „Al. I. Cuza". Rectoratul, dosar nr. 1354 din 1931, I, fila 258.

IV. Universitatea Mihăileană (1933-1941)

Regele Carol I și principele moștenitor Ferdinand au dăruit orașului frumosul Palat al Universității din Copou, construit la 1896. Mistria și ciocanul de ctitori, confecționate din argint, purtătoare de inscripții care evocă evenimentul, se păstrează în Muzeul Universității. Cei doi suverani nu au avut pretenția ca numele lor să fie preluat de Universitatea ieșeană. Nu avem cunoștință să se fi confecționat noi însemne ale Universității, cu acest prilej. Astfel, în planul simbolurilor avem o continuitate absoluta, neputând vorbi, pentru acești ani, de o etapă distinctă.

Lucrurile aveau să cunoască modificări sub regele Carol al II-lea. În anul 1934 se împlinea un secol de la întemeierea Academiei Mihăilene. Știm că în 1885 s-a sărbătorit, cu fast, o jumătate de secol de la întemeierea Academiei Mihăilene, fără a se pune problema ca Universitatea să preia acest nume (s-a confecționat chiar și un sigiliu aniversar, păstrat în Muzeul Universității). Apropierea împlinirii centenarului de la întemeierea Academiei fondate sub Mihail vodă Sturdza a prilejuit schimbarea discursului asupra momentului inaugural al Universității ieșene. Pentru a marca o anumită continuitate, în 1933 s-a găsit potrivit ca *Alma Mater Iassiensis* să primească numele de „Universitatea Mihăileană"[37]. Cu acest prilej, s-a pus și problema adecvării simbolurilor instituției cu noul statut.

Emblema de pe Anuarul Universității Mihăilene (1935-1941)

Pe coperta publicației anuale a Universității ieșene întâlnim, o dată cu noua denumire, o emblemă sigilară în care este înfățișat *patronul* instituției, domnitorul Mihail Sturdza, în picioare, cu căciulă cu panaș și mantie lungă, de ceremonie, ce amintesc de gloriosul domn Mihai Viteazul. Paradoxal însă, acestea sunt însemnele de învestitură care se primeau de la Înalta Poartă și care arată relația de supunere a domnilor români față de sultan, ca în întreaga epocă fanariotă. Domnitorul este flancat de două steme heraldice, în scuturi de formă antică: stema României, varianta mică, din 1921 și stema orașului Iași din 1930, ambele elaborate de Comisia Consultativă de Heraldică din cadrul Ministerului de Interne de la

---

[37] DJANI, Universitatea. Rectorat, dosar nr. 1436. Documentație privitoare la schimbarea denumirii Universității ieșene în „Universitatea Mihăileană". Nu știu dacă în această discuție s-a folosit și argumentul potrivit căruia palatul Universității din Copou fusese construit pe locul Teatrului Mare de la Copou, ars la 1888, care funcționase într-o clădire ce aparținuse domnitorului Mihail Sturdza.

București (fig. 186). Imprimarea s-a făcut cu cerneală aurie, pe coperta pânzată, de culoare albastră. Inscripția din exergă este „UNIVERSITATEA MIHĂILEANĂ DIN IAȘI 1935". Deși pentru imprimarea acesteia s-a confecționat o matriță metalică, nu știm ca ea să fi fost folosită și pe alte documente, fiind lipsită, probabil, de valoare juridică.

Această construcție grafică este una hibridă, combinând reprezentarea iconografică cu două steme heraldice. Ea era mai potrivită pentru sigilii și medalii decât pentru o stemă. Pentru analogie, ea ar putea fi comparată cu cea a Universității din Freiburg (înfrățită cu *Alma Mater Iassiensis*). Această stemă avea să fie menținută pe coperta amintitei publicații până în 1941, când Universitatea își va schimba iarăși „fondatorul".

Fig. 186

Stema heraldică a Universității (1935). În paralel, a fost utilizată și o altă stemă, cea mai interesantă dintre toate, care reprezintă cu adevărat un experiment heraldic. Solicitarea fusese făcută de Ministerul Instrucțiunii Publice, către Comisia Consultativă de Heraldică, ce funcționa sub auspiciile Arhivelor Statului de la București. Astfel, la 31 ianuarie 1935, președintele numitei Comisii, I.C. Filitti, aducea la cunoștința rectorului Universității ieșene acest fapt, cerând să i se comunice de urgență: a) Cine este considerat întemeietorul Universității ieșene; b) Care este patronul Universității[38].

Rectoratul l-a consultat în această chestiune și pe N.A. Bogdan, care făcuse autoritate în istoria locală cu monografia sa *Orașul Iași* (1913). Printr-o scrisoare din 8 februarie 1935, el răspundea rectorului Universității, oferind indicații asupra stemelor pe care le-au avut domnii Mihail Sturdza și Alexandru Ioan Cuza. „În ce privește părerea mea asupra compunerii stemei actualei Universități ieșene, cred că ar fi absolut trebuitor ca ea să conțină, în mijloc, capul de zimbru (nu de bou, căci Vasile Lupu vodă, în descrierea herbului lui îi zice hiară (fiară), iar boul nu poate fi taxat de fiară), cu cei doi delfini, ce se vede în nenumărate alte steme ale

---

[38] DJANI, fond Universitatea „Al. I. Cuza". Rectorat, dosar nr. 1531, din 1935, vol. I, fila 248. O copie xerox a acestei adrese, intrată în arhiva Institutului „Sever Zotta" din Iași la 22 februarie 2002, mi-a fost pusă la dispoziție de domnul Ștefan S. Gorovei.

Moldovei, și ceva din atributele lui Mihail Gr. Sturdza (poate chiar și legenda latină *utroque clarescere pulchrum*, dacă n-ar încărca prea tare herbul ce voiți a întocmi)[39]. Spre final, autorul făcea și o recomandare: „Feriți-vă, în tot cazul de a apela la serviciile unei anumite Comisiuni «heraldice» care, în ce privește mai ales marca orașului Iași, cât și a altor mai multe din mărcile ținuturilor românești, a dat dovadă de o fantezie întru nimic justificată, întrucât Iașul, ca veche capitală a principatului Moldovei, și alte localități din țara noastră, aveau de multă vreme stabilite anumite desenuri cu atribute heraldice diferite, de care Comisiunea respectivă pare a nu fi cunoscut (ori nu a voit să ție seama...)".

Fig. 187

Nu cunoaștem și celelalte etape ale elaborării stemei, întrucât în arhiva Universității ieșene nu am găsit și alte documente privitoare la acest subiect. Nici în arhiva Comisiei Consultative de Heraldică se pare că nu se află vreo documentație în acest sens, dar sunt indicii clare că stema a fost întocmită, în final, de această instituție; în varianta oficială, stema Universității ieșene a fost realizată grafic probabil de Dionisie Păcurariu, cel care, începând cu anul 1928, a fost desenatorul Comisiei de Heraldică[40]. Nu știm să fi fost legalizată prin publicarea în „Monitorul Oficial".

Imaginea ei s-a păstrat pe diplomele de *doctor honoris causa* conferite de Universitatea ieșeană după 1935 (fig. 187). Prima diplomă ce cuprindea noua stemă a fost destinată jurisconsultului George Sion, la 26 martie 1935[41], ceea ce înseamnă că lucrurile s-au mișcat destul de repede.

[39] DJANI, Universitatea. Rectoratul, dosar 1531/1935, vol. I, filele 285-286v.

[40] *Cf.* Maria Dogaru, *Din Heraldica României*, 1994, București, pp. 161-162 și anexe, Planșa LXXXIX, fig. 366 (Universitatea din București), 377 (Universitatea din Cernăuți). Pentru desenatorul oficial vezi p. 90.

[41] Vezi „Anuarul Universității Mihăilene", 1935, *passim*. Alte două titluri de *doctor honoris causa* au fost conferite în anul anterior, 1934, dar nu puteau avea pe frontispiciu această stemă, care nu era încă elaborată.

în muzeul instituției se mai păstrează vreo șapte asemenea piese[42], fiecare din ele lucrate manual, scrise în latină și purtând semnătura „sen. fecit. Vlad Mironescu".

S-a căutat o soluție pentru a reprezenta în stemă atât etapele de evoluție a învățământului superior din Moldova, cât și facultățile componente la acel moment istoric.

Forma scutului heraldic este una nouă, modelul fiind preluat din stema de stat din 1921. Heraldistul Jean Mănescu aprecia în mod deosebit această formă modernă, pe care o descria drept „scut rectangular cu vârf în unghi obtuz (racordat la flancuri prin mici arcuri de cerc)"[43]. În principiu, avem un scut împărțit în nouă cartiere, în care însă cartierul din mijloc ia forma unui ecuson, în care recunoaștem armele patronului instituției, Mihail vodă Sturdza[44].

Cartierele ce flanchează ecusonul din inima scutului, la prima vedere, par a fi stema Moldovei și tricolorul României. În fapt, ele se pretează la o dublă lectură, făcând aluzie și la ceilalți doi fondatori din istoria învățământului superior ieșean. În cartierul median din dreapta heraldică, pe câmp roșu, întâlnim capul de bour (aici de argint) din vechea stemă voievodală, având între coarne o stea de aur cu cinci raze și fiind flancat de o roză și de o lună conturnată, toate din același metal. La partea superioară capul de bour este cantonat de două inițiale „V.V.", de culoare neagră. Ele trebuie citite „Vasile Voievod" și sunt o referire clară la domnul Vasile Lupu. Cartierul median din stânga heraldică este fasciat în trei smalțuri, reprezentând tricolorul românesc: albastru-aur-roșu. De fapt, este și o referire la stema fondatorului Universității ieșene de la 1860, Alexandru Ioan Cuza, domnul Principatelor Unite. Nu se cunoaște mai nimic despre stema mai veche a familiei sale, dar se știe că el a adoptat tricolorul național drept arme de familie, folosit astfel și de urmașii săi[45]. Se

---

[42] Un alt exemplar de acest tip, conferit lui George Sion, se păstrează în colecția Universității din Cluj, către care acesta a făcut o importantă donație de cărți și obiecte. Diploma a fost reprodusă de Gh. Ungureanu, în monografia dedicată acestei familii (*Familia Sion*, Iași, 1936, planșă, după p. 216). Propunerea pentru a-i fi conferit titlul de *doctor honoris causa* al Facultătii de Drept se regăsește la DJANI, Universitatea. Rectorat, dosar 1534.

[43] Vezi Jean Nicolas Mănescu, *Despre stema Moldovei*, în „Pergament" Anuarul Arhivelor Republicii Moldova, Chișinău, II, 1999, p. 320.

[44] O inexactitate este aceea că leul ține în labe un baston și nu o spadă ridicată, cum ar fi trebuit, în cazul stemei familiei Sturdza.

[45] *Cf.* Sorin Iftimi, *Reprezentări heraldice relative la Cuza Vodă și apropiații săi aflate în muzeele ieșene*, în volumul *Unirea Principatelor. Momente, fapte, protagoniști*, ed. Dumitru Ivănescu, Iași, 2005, pp. 181-183.

știe că tricolorul folosit de Cuza avea culorile dispuse invers: roșu-galben albastru (precum sună și cunoscutul vers din vechiul imn al țării, *Tricolorul*, de Ciprian Porumbescu). Există însă și o excepție, dar care se afl foarte la îndemână: la baza portretelor domnitorului și al doamnei Elena litografiate în 1863, care au cunoscut o largă circulație, există o stemă în care tricolorul este așezat cu albastrul în șef, precum în stema Universității[46]. Răspunsul lui N.A. Bogdan privitor la stemele celor doi domnitori este un argument în plus că tricolorul nu a fost folosit în stemă doar ca un însemn național, ci și ca stemă a lui Alexandru Ioan Cuza.

Un aspect care ar mai putea fi luat în discuție este dacă stemele celor trei fondatori sunt așezate la locul potrivit, suficient de onorabil, sau dacă nu cumva ele ar fi trebuit așezate în capul scutului, precum în stema contemporană a Universității din București.

În șeful scutului se află stemele celor mai vechi facultăți. Primul cartier conține stema Facultății de Filosofie (din care s-au desprins ulterior Filologia, Istoria, Matematica): pe azur, două torțe aprinse, încrucișate (dispuse „în săritoare"), de argint. În cartierul al doilea aflăm simbolul convențional, Facultății de Teologie: pe roșu, o cruce „greacă" având brațele treflate. Stema Facultății de Drept se află în al treilea cartier: pe câmp de azur o balanță de argint, în echilibru, având ca braț de sprijin o spadă din același metal. În partea de jos a scutului sunt dispuse stemele altor trei facultăți, create ulterior. Medicina, care a fost proiectată încă de la început, odată cu cele de mai sus, este reprezentată prin simbolul antic al lui Esculap (Asklepios): un toiag (baston) de aur pe care este înfășurat un șarpe[47] de argint, pe câmp de azur. Pentru Politehnică s-a ales o carte de argint, pe câmp roșu, având pe prima pagină un echer triunghiular, de aur, peste care brosează un compas de argint, răsturnat (de remarcat că aceste mobile asociate sugerează destul de bine steaua-hexagramă a Gimnaziului Vasilian și a Academiei Mihăilene). Pe cealaltă pagină figurează un creuzet în care se produce o reacție chimică. Ultimul cartier este rezervat Facultății de Agronomie, simbolizată prin trei spice de aur, prinse în mănunchi, dispuse în bară, așezate pe câmp de azur.

---

[46] *Cf.* Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 345, fig. 3.

[47] Șarpele Medicinei face pandant cu șarpele din stema Sturdza.

Observăm că, în alcătuirea stemei de la 1935, nu au fost folosite simbolurile vechilor facultăți, de la 1855. Pentru Filosofie s-a renunțat la simbolurile inspirate din cultura antică (cucuveaua Atenei-Minerva), fiind creat *ad hoc* un nou simbol, fără istorie. În cazul Facultății de Științe Juridice în schimb, s-a renunțat la simbolul biblic, vetero-testamentar (*Tablele Legii* ale lui Moise), menținându-se atributele antice al Justiției: balanța și spada. Era și o aluzie la Dreptul roman, care stă la baza sistemului juridic european modern. Pentru Facultatea de Teologie s-a renunțat la vechiul potir de aur, nimbat, în favoarea unei cruci convenționale. Nici cromatic câmpurile heraldice nu au vreo legătură cu vechile drapele ale facultăților ieșene.

Toate acestea nu reflectă un efort de a realiza un proiect heraldic mai valoros, ci o experiență redusă în heraldica universitară, o documentare superficială și o soluție facilă. Pentru susținerea acestor aserțiuni este suficient să comparăm stema Universității ieșene cu aceea a Universității din Cernăuți, concepută pe la 1930, păstrată în arhiva Comisiei Consultative de Heraldică București[48]. Vom constata că stemele din șeful scutului (Filosofie, Teologie, Drept) sunt reprezentate absolut identic[49], iar restul stemei prezintă mari asemănări. În ecusonul central sunt reprezentate stemele patronilor celor două instituții: Mihail Sturdza și, respectiv, Carol al II-lea. În cartierul median drept avem determinările geografice: stema Moldovei, care face pandant în partea stângă a scutului cu tricolorul României, în cazul Iașilor și cu stema orașului Cernăuți (întocmită recent, de aceeași Comisie), în cel de-al doilea caz. Cartea deschisă, de la baza scutului, este prezentă în ambele construcții heraldice. Concluzia este clară: stema Universității din Iași a fost calchiată după aceea a Universității din Cernăuți. De unde se vede că N.A. Bogdan avusese dreptate...

c) **Sigiliul Rectoratului**. În practică, în toți acești ani s-a folosit sigiliul Rectoratului, având în mijloc stema de stat, în varianta mică (fără mantie și leii rampanți) (fig. 188). Acesta a rămas singurul cu valoare juridică.

---

[48] *Cf.* Maria Dogaru, *loc. cit.*

[49] Universitatea din Cernăuți avea aceleași facultăți de bază ca și cea de la Iași: Filosofie, Drept și Teologie. Ea a primit denumirea de „Regele Ferdinand" în 1920, după Marea Unire, iar din 1933 s-a numit „Carol I". Astfel se explică prezența ecusonului heraldic al familiei Hohenzollern (tabla de șah) în stema Universității din Cernăuți.

Fig. 188

VI. Universitatea „Al. I. Cuza" (1960)

Inițiativa schimbării numelui Universității ieșene a aparținut lui A.C. Cuza, personaj proeminent în viața publică a țării, receptat unilateral până astăzi, datorită ideilor sale politice. El a insistat asupra faptului că instituția „învățăturilor înalte" de la Iași și-a dobândit denumirea de „Universitate" în 1860, sub patronajul lui Alexandru Ioan Cuza[50]. Inițiatorul era descendent colateral al domnitorului, astfel încât demersul din 1942, ca Universitatea să fie numită „Cuza Vodă", era făcut și în această calitate. În planul simbolurilor nu se petrec schimbări notabile. Anul 1942 nu avea o semnificație specială. Jubileul din 1911 a fost un asemenea prilej, de a conferi înaltei instituții numele fondatorului de la 1860, dar s-a trecut pe lângă aceasta. În planul simbolurilor, nu se petrece nici o modificare notabilă, din cauza contextului istoric.

Cel de al doilea „centenar" al Universității ieșene a fost celebrat în 1960, înainte ca instituția sa împlinească două secole, prin schimbarea perspectivei asupra anului întemeierii. Festivitățile s-au bucurat de o însemnată participare internațională. Cu acest prilej a fost concepută o nouă emblemă a Universității, în care elementul heraldic are o prezență formală. S-a optat pentru o emblemă în care elementul principal este reprezentat de clădirea Universității; aceasta este înscrisă într-un cerc având în partea superioară

[50] DJANI, Universitatea. Rectorat, nr. 2169.

Fig. 189

inscripția UNIVERSITATEA „AL. I. CUZA" IAȘI, iar în partea inferioară două ramuri de măslin, pe care broșează un mic ecuson cu trei câmpuri „în bară" (fig. 189). Intenția graficianului a fost aceea de a așeza în scut tricolorul roșu-galben-albastru, însușit de patronul instituției, Alexandru Ioan Cuza, ca stemă personală. Forma și partițiunile scutului sunt însă fanteziste, iar hașurile nu corespund codului heraldic aflat în uz încă din secolul al XVII-lea. Întreaga construcție emblematică reflectă o perioadă de regres a heraldicii românești.

Cu prilejul aceleiași aniversări, a fost confecționat și un drapel al Universității, aflat astăzi în muzeul instituției. Este vorba despre un steag tricolor, cu flamură de atlas, de formă dreptunghiulară clasică (format 2x3). Peste cele trei câmpuri se desfășoară inscripția: „UNIVERSITATEA DIN IASI 1860", la care se adaugă deviza în limba latină „PATRIA, LABOR, FIDES". Flamura este conturată de un filet din fir metalic, auriu, care se transformă în franjuri pe latura îngustă.

Din păcate, acest drapel nu conservă nimic din steagurile universitare de la 1860 (momentul aniversat!), nici măcar culori. Folosirea tricolorului național ca drapel pentru instituții reprezintă un alt pas înapoi în privința uzanțelor vexilologice. Acest obicei a dus la demonetizarea tricolorului și nu își atinge scopul identificării simbolice a instituțiilor. Intenția a fost, probabil, aceea de a sublinia că Universitatea este o instituție de stat, sau de rang național.

VI. Stema, sigiliul și drapelul Universității (2000)

În luna octombrie a anului 2000, când se aniversau 140 de ani de la întemeierea celei dintâi Universități românești, rectorul acesteia, domnul Dumitru Oprea, a constatat faptul că venerabilul așezământ nu dispune de simbolurile cuvenite pentru reprezentarea *Almei Mater Iassiensis*. Pentru a rezolva această problemă s-a adresat Institutului Român de Genealogie

și Heraldică „Sever Zotta" din Iași, condus de istoricul Ștefan S. Gorove
Detaliile elaborării acestor însemne au fost consemnate într-un mic art
col, apărut sub semnătura celui din urmă[51].

Proiectele însemnelor amintite, inițiate de Ștefan S. Gorovei, au fo
finalizate într-un timp foarte scurt, prin cooptarea a doi specialiști d
marcă în domeniile heraldicii și vexilologiei, membri și ei ai Institutulu
domnul Constantin E. Ștefănescu (Râmnicu Sărat) și Tudor-Radu Tiron[52]
(București), care s-au deplasat la Iași în acest scop.

Stema. Scutul heraldic ales a fost cel numit „spaniol", cu partea d
jos rotunjită în semicerc. Prin convenție, s-a stabilit ca, dacă scutul de tip
„antic" a fost ales pentru stemele de localități și județe, iar cel cunoscut c
„francez modern" (cu baza „în acoladă") a fost preferat pentru heraldic
familială, scutul spaniol sa fie rezervat instituțiilor (fig. 190).

Un principiu de bază a fost sublinierea ideii că „Universitatea de azi este rezultatul a trei inițiative, care o fac moștenitoarea unei mai vechi tradiții de învățământ superior la Iași: instituția întemeiată de Alexandru Ioan Cuza la 1860 a fost precedată de Academia Mihăileană, întemeiată de Mihail vodă Sturdza la 1834 și, mai în vechime, de Colegiul de la Trei Ierarhi, întemeiat de Vasile vodă Lupu la 1640"[53]. Aceste trei inițiative domnești au fost ilustrate printr-o „furcă" de hermină. Numită în heraldica franceză „pairle", furca este o piesă onorabilă de prim rang. Având forma literei „Y", aceasta este foarte potrivită pentru a simboliza cele trei inițiative, iar alegerea herminei, blana albă cu codițe negre, ce împodobea

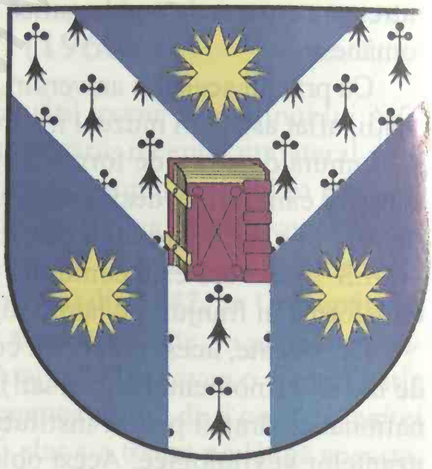

Fig. 190

[51] Ștefan S. Gorovei, *Stema, pecetea și drapelul Universității „Al. I. Cuza"*, în „Buletinul Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta", II, 10-12, Iași, 25 XII 2000, pp. 6-8.

[52] Tânărul nostru coleg, discipol al regretatului heraldist Jean Nicolas Mănescu, a devenit între timp consilier la Cancelaria de Ordine și Medalii de la Cotroceni.

[53] Ștefan S. Gorovei, *op. cit.* p. 6.

mantia domnească, evidenţiază faptul că cele trei iniţiative au aparţinut puterii suverane, adică principilor din vremurile respective. În acelaşi timp, forma literei „Y" aminteşte şi de o altă piesă heraldică; este vorba de omoforul episcopal[54], care poate sugera rolul jucat de mitropolitul Kievului Petru Movilă (fiul lui Moise vodă Movilă), în iniţiativele culturale din domnia lui Vasile Lupu. Colegiul întemeiat de el la Kiev, din care s-a dezvoltat apoi Academia Movileană, a fost modelul după care s-a organizat şi Colegiul Vasi-lian din capitala Moldovei. Mai mult, şcoala ieşeană a fost servită, în primii săi ani, de profesori care au fost discipoli ai eruditului ierarh kievean.

„Furca" de hermină putând fi privită ca o mobilă heraldică *de argint*, câmpul scutului a fost determinat ca albastru (azur)[55]. În felul acesta, culorile dominante ale stemei coincid cu cele atribuite familiei ctitorului (Cuzeştii purtau ca stemă, din ceea ce s-a putut deduce până acum, un scut bandat, de argint şi azur).

Elementul central al stemei este „Cartea cărţilor", Biblia, simbolul cel mai frecvent în stemele vechilor universităţi occidentale. Culoarea purpurie a coperte, care are şi privilegiul de a putea fi suprapusă peste orice alt smalţ heraldic (culoare, metal sau blană), este specifică acesteia. A fost respectată şi poziţia arhaică în care este reprezentată Biblia, atât în vechile picturi bisericeşti, cât şi în arta heraldică, adică având coperta a patra spre privitor. În stemele universitare, Biblia nu mai are sensul exclusiv religios, ci semnifică înţelepciunea absolută. În universităţile medievale, studiile teologice erau de departe cele mai vaste şi mai complexe, întinzându-se pe durata a 16-17 ani şi fiind o încoronare a tuturor celorlalte cursuri; era deci de aşteptat ca Teologia să furnizeze simbolul specific instituţiilor universitare.

Cele trei stele de aur cu şase colţuri, aşezate pe câmpul de azur ilustrează faptul că, la înfiinţare, în 1860, Universitatea ieşeană avea trei facultăţi: Drept, Filosofie şi Teologie[56]. Steaua cu şase colţuri a făcut tradiţie în sim-

---

[54] Vezi Arthur Charles Fox-Davies, *The Wordsworth Complete Guide to Heraldry*, ed. 1996, London, p. 127, fig. 154.

[55] După cum câmpul roşu al scutului cere, de obicei, mobile sau piese heraldice de aur.

[56] Iniţial, a fost luată în calcul şi posibilitatea de a reprezenta cele trei facultăţi prin simboluri specifice (balanţa Justiţiei, cucuveaua Atenei ş.a.), dar s-a renunţat repede la această variantă, din dorinţa de a evita încărcarea excesivă a scutului heraldic, efect neplăcut ce a fost pus în evidenţă de stemele universitare interbelice. Aceste simboluri au fost lăsate în rezervă, spre a putea fi folosite în stemele facultăţilor respective.

bolistica instituțiilor de învățământ din Moldova secolului al XIX-lea. Est întâlnită în pecetea din 1828 a Gimnaziei Vasiliene, în sigiliul din 1834 Academiei Mihăilene, precum și în sigiliul din 1848 al Departamentulu Cultelor și Instrucțiunii Publice din Moldova[57]. Pentru a simboliza dezvo tarea ulterioară a Universității, prin sporirea numărului facultăților, s- adoptat sugestia ca stelele să fie „strălucitoare" (având raze intermediare de mărimi diferite). Stelele – „luminători" pot fi interpretate și ca cei Tre Ierarhi: Sf. Ioan Gură de Aur, Grigorie de Nazianz („Teologul") și Vasile cel Mare, învățătorii și luminătorii Ortodoxiei, patronii sub protecția cărora a fost pus Gimnaziul întemeiat de Vasile Lupu, la 1640.

Ceea ce a rezultat a fost o stemă deosebit de echilibrată, armonioasă și aerisită. A fost chiar remarcată alura sa „britanică". Într-adevăr, fără să se fi urmărit un model, stema Universității ieșene amintește, ca stil, de vechiul blazon al Universității Cambridge.

Drapelul. Potrivit Vexilologiei, știința care reglementează întocmirea drapelelor, existau mai multe variante posibile de configurare a steagulu Universității ieșene, fiecare oferind diverse avantaje și dezavantaje[58].

a) Simpla desfacere a câmpului heraldic în câmp vexilologic, cu așe zarea pe orizontală a mobilelor heraldice, modificând doar poziția cărții (ce trebuia să rămână verticală);

b) Câmpul steagului tăiat: sus, pe albastru, cele trei stele; jos, pe hermină, cartea;

c) Câmpul steagului împărțit în patru (sfertuit): în cartierele 1 și 4 – cartea, pe hermină; în cartierele 2 și 3 – stelele pe albastru;

d) Câmpul steagului alb, cu stema în mijloc, așezată în scut (înălțimea acestuia fiind jumătate din latura mică a flamurii); flamura steagului are o bordură „bandată" în culorile dominante ale stemei (argint și azur).

După analizarea tuturor variantelor prezentate, a fost aleasă ultima dintre variantele prezentate (fig. 191).

Deși elaborate într-un timp record, de un grup de specialiști de maximă competență, însemnele nu au putut fi adoptate în mod oficial până pe 26 octombrie 2000, când se aniversau 140 de ani de la întemeierea Univer-

---

[57] Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 7. La documentarea acestui fapt au fost folosite piese din colecția Dan Cernovodeanu, puse la dispoziție de Tudor Radu Tiron, precum și din patrimoniul Muzeului Național de Istorie din București, comunicate de doamna Cătălina Opaschi.

[58] Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 7.

sității ieșene, din cauza unor discuții ivite în interiorul Colegiului Academic al insti-tuției. Unii dintre membri, onorabilului Colegiu, specialiști în cu totul alte discipline, au ținut să se pronunțe și în materie de heraldică, fără să sesizeze că pășeau pe un teren străin, cu legi necunoscute lor. La festivitățile desfășurate cu acel prilej, aceste simboluri nu au putut fi arborate. Ulterior însă, lucrurile au urmat făgașul normal și stema Universității a fost adoptată. Astăzi, atunci când o întâlnim pe un document oficial sau arborată pe diverse clădiri ale Universității, o privim ca pe un lucru deja familiar, cu care ne identificăm.

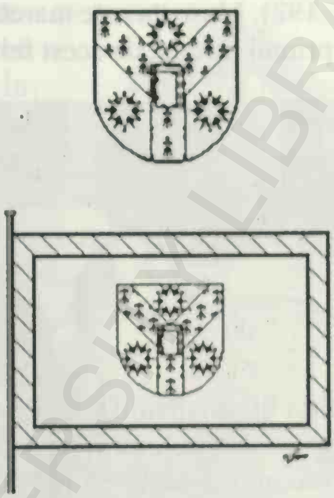

Fig. 191

*

VII. Mascota Universității

Dintre simbolurile Universității face parte și mascota. Pentru ca alegerea să fie una reușită, a fost organizat un concurs, la sfârșitul anului 2004, premiul pus în joc fiind o sumă însemnată, 2000 RON. Una din condițiile de concurs a fost ca viitoarea mascotă să folosească preponderent culoarea albastră (azur), aceasta fiind asociată imaginii Universității „Al. I. Cuza", prin folosirea ei la stemă și drapel. Au fost înregistrate 35 de proiecte. Concursul a fost câștigat de Gabriel Ovidiu Sârghie, pe atunci student în anul V la Facultatea de Construcții din cadrul Politehnicii „Gh. Asachi". Acesta a propus ca mascotă o bufniță numită „Alexa", după prenumele fondatorului Universității, domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Mascota este îmbrăcată într-o robă universitară și are pe cap o beretă, ambele de culoare azurie; ea poartă ochelari și o carte de culoare purpurie sub braț, ceea ce îi conferă un aer studios; pe lavaliera albă de pe piept are imprimată stema Universității

Fig. 192

(fig. 192). Mascota este marcă înregistrată la OSIM, deținând recordul de a fi primul însemn de acest fel înscris oficial de universitățile românești.

Fig. 193

Alegerea a fost fundamentată pe faptul că bufnița (de fapt, cucuveaua) era pasărea asociată Athenei, zeița înțelepciunii la grecii antici. Universitatea din Athena folosește și ea acest simbol. Stâlpii de iluminat din fața Universității din capitala Greciei alătură efigiei zeiței și reprezentări ale acestei păsări (fig. 193). La Iași, în Aula Veche a Universității din Copou, ocupată de câteva decenii de Politehnică, cucuveaua este reprezentată chiar deasupra mesei de prezidiu, semnalând faptul că ne aflăm într-un altar al Cunoașterii. Se poate spune că mascota exista deja, ea fiind doar reinventată acum. S-a confecționat și un costum al mascotei, comandat în China. Cu totul, mascota este foarte impozantă, având 2,30 m înălțime.

*

VIII. Stema Universității Tehnice „Gh. Asachi" Iași

Cu prilejul aniversărilor recente, Politehnica ieșeană și-a manifestat interesul pentru însemnele instituției. În anul 2007 s-au sărbătorit 70 de ani de la înființarea Școlii Politehnice „Gh. Asachi" (1937). Din 1948, a fost adoptată denumirea de Institutul Politehnic din Iași, iar din anul 1993 se numește Universitatea Tehnică „Gh. Asachi".

Momentul fondator al instituției este considerat însă data de 15 noiembrie 1813, când Gheorghe Asachi a înființat primul „clas de inginerie și hotărnicie", cea dintâi înfăptuire pentru învățământul superior în limba română[59]. Domnul prorector Mihail Voicu a adresat Institutului Român de

[59] Vezi „Monitorul Universității Tehnice «Gheorghe Asachi»", nr. 10, din iunie 2007 (Număr special, ce cuprinde *Carta Universității*), pp. 7-8.

Genealogie și Heraldică „Sever Zotta" (reprezentat de istoricul Ștefan S. Gorovei) solicitarea de a întocmi o stemă a Universității Tehnice. În asemenea ocazii, se apelează, în primul rând, la însemnele personajului fondator sau ale celui dintâi protector. O stemă, un sigiliu heraldic al lui Gheorghe Asachi nu era cunoscut până acum. Am avut însă șansa de a găsi un asemenea sigiliu în colecțiile Arhivelor ieșene[60] (fig. 194).

Fig. 194

Sigiliul conține un scut heraldic de tip francez modern. Scutul este tăiat, având partițiunea superioară despicată în două cartiere. Dimensiunile reduse (12x10 mm) fac dificilă identificarea detaliilor. În primul cartier se poate distinge o liră însoțită de două stele[61], iar în cel de-al doilea un obiect rotund. Partițiunea inferioară este rezervată unui leu, trecând spre dextra, ținând în laba superioară dreaptă trei obiecte: o sabie, o cruce și o ramură de palmier (sau o pană, spic). Sub scut, pe o eșarfă, se poate descifra începutul unei devize, scrise în limba latină. Un scris de mână, aparținând probabil doamnei Virginia Isac, a adăugat pe document, sub sigiliu (în creion) ceea ce a putut descifra la o primă lectură: *„Salus in..."*. Restul inscripției a fost deteriorat la ruperea sigiliului.

Lira din primul cartier poate căpăta unele explicații. Ea poate simboliza, la modul generic, preocupările artistice ale posesorului (poet, dramaturg, pictor, arhitect). Însemnul amintit ar putea fi însă și altceva. Având în vedere faptul că tatăl lui Gheorghe Asachi venea din Galiția, nu este exclus ca el să fi folosit ca stemă o potcoavă însoțită de două stele, figură atât de specifică vechii heraldici poloneze (sugestie făcută de Tudor Tiron). Doar originea obscură a familiei menține o rezervă în calea acestei ipoteze.

Obiectul rotund din cartierul al doilea este dificil de identificat, și din cauza dimensiunilor. Editorii scrisorii, în descrierea arheografică, au văzut în această piesă heraldică trei cercuri concentrice[62]. O asemenea reprezentare este destul de frecventă în heraldică[63].

---

[60] Arhivele Naționale Iași, *Colecției Documente*, 551/63.

[61] Cele două stele, poate mai puțin vizibile astăzi, au fost observate de editorii scrisorii (*Documente*, Gh. Ungureanu ș.a., p. 69).

[62] *Documente*, Gh. Ungureanu ș.a., p. 69.

[63] *Cf. Abrégé méthodique de la science des armoirie*, par Maighe, presentation de Pierre Girard-Augry, Pardès – Puiseaux, 1991, p. 154. O stemă identică este atribuită în această lucrare localității Virieu (Dauphiné): *în câmp roșu, trei cercuri concentrice de argint.*

Inițial am presupus ca ar putea fi ceva legat de familia soției lui Asachi deși aceasta nu era de neam nobil și, probabil, nici purtătoare de blazon. O transpunere heraldică *ad-hoc* a numelui soției, Tauber, ar fi trebuit să aducă în stemă un „porumbel", deoarece acesta este înțelesul cuvântului în limba germană[64]. Se vede însă că nu la o stemă de alianță matrimonială s-a gândit Asachi.

Colegul Tudor Tiron, pe care l-am consultat cu acest prilej, presupune că ar putea fi vorba despre un glob pământesc, simbol al preocupărilor lui Asachi în domeniul științelor exacte. Este posibil. În fond, inginerii hotarnici ieșiți din școala tehnică a lui Asachi erau niște „geometri", în sensul etimologic al termenului, acela de... „măsurători ai pământului".

Leul din partițiunea inferioară a scutului suportă mai multe considerații. Acesta poate fi inspirat de leul purtător de spadă din stema domnitorului Mihail Sturdza, al cărui slujitor apropiat și devotat a fost Gheorghe Asachi[65]. O altă sugestie ar fi că leul este o transpunere a numelui luat de tatăl cărturarului, Lazăr Asachi, după călugărirea sa, în urma decesului soției: Leon. Există și aici o rezervă, în sensul că tatăl lui Gheorghe Asachi s-a călugărit în 1820 și a murit în 1825; el a purtat deci numele de „Leon" doar cinci ani, spre sfârșitul vieții sale[66]. Fiul se obișnuise oare suficient de bine cu noul prenume încât sa îl transpună într-o stemă?

Pe de altă parte, însemnele pe care leul le poartă în laba dreaptă (sabia, crucea și ramura de palmier) sunt armele familiei Costachi[67], cu trimitere la mitropolitul Veniamin, protectorul lui Lazăr Asachi și al fiului său, Gheorghe (pe care l-a și trimis la studii în străinătate, cu o bursă). Într-adevăr,

---

[64] Gheorghe Asachi s-a căsătorit la Iași, în 1817, cu Elena Teuber, guvernanta copiilor vornicului Mihai Sturdza, o bună muzicantă (pianistă), iar nu nemțoaica „spălătoriță", cum o încondeiază paharnicul Costandin Sion în cunoscuta sa *Arhondologie*. Cu toate acestea, în 1826, mitropolitul Veniamin Costachi emitea, la cererea lui Asachi, un certificat vizat de Agenția KK, prin care se adeverea că solicitantul era holtei (G. Călinescu, *op. cit.*, p. 97).

[65] Cărturarul a și făcut parte din comisia care a redactat *Genealogia familiei Sturdza* (1842), ieșită de sub teascurile tipografiei sale. Stema sturdzească de pe copertă, precum și descrierile acesteia din cuprinsul textului par sa îi aparțină lui Gheorghe Asachi.

[66] Antonie Plămădeală, *Lazăr Leon Asachi în cultura română*, Sibiu, 1985, p. 8.

[67] Heraldistul Tudor Tiron ne-a semnalat un sigiliu al mitropolitului Veniamin Costachi, în care figurează un braț care ține înmănuncheate cele trei simboluri: sabia, crucea și ramura de palmier. Dedesubt, în loc de deviză, există o explicare versificată a stemei: *„Brațul înarmat supt cruce unui ostaș credincios/ mântuiește pre cetate, nalță-altarul surpat gios"*.

Lazăr Asachi era cunoscut drept secretarul și „omul de taină" al mitropolitului Veniamin Costachi[68].

Am arătat că sub scut se află o eșarfă, pe care se poate descifra începutul unei devize, scrise în limba latină: „*Salus in ...*", restul fiind deteriorat. În volumul editat, la descrierea arheografică, deviza apare ceva mai completă: *Salus in virtute...*"[69]. Întâmplarea a făcut să găsim în monumentala *Istorie a literaturii române*, a lui George Călinescu, textul integral al devizei, fără a putea cunoaște sursa din care a preluat-o. Aceasta sună astfel: *Salus in virtute decus!* (= Mântuirea e în virtute, demnitate și onoare!)[70]. O altă deviză folosită de Gheorghe Asachi, pe care a arborat-o chiar și pe frontispiciul casei sale din Copou, este: „Munca și al meu repaos".

Această cercetare nu a dus la selectarea unui element specific din blazonul fondatorului care să poată fi utilizat în alcătuirea noii steme a Universității Tehnice. Nici stema de familie a domnitorului Scarlat Callimachi (un arc încordat pe a cărui săgeată este încolăcit un șarpe) nu a fost considerată potrivită pentru a fi inclusă în amintita stemă.

*

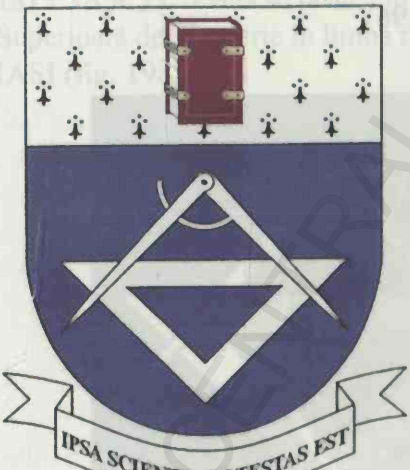

Fig. 195

Pentru întocmirea actualei steme a Universității Tehnice au fost preferate însemnele prezente în stema din 1935 a Universității. Astfel s-a ajuns la un scut spaniol având, în câmp de azur, un compas de argint cu brațele desfăcute, broșând peste un echer din același metal, așezat cu vârful în jos. Șeful de hermină, încărcat cu o carte de purpură ferecată cu aur. Sub scut, pe o eșarfă de argint, deviza inscripționată cu litere negre majuscule: IPSA SCIENTIA POTESTAS EST (fig. 195). Deviza, care poate fi tradusă prin „Știința însăși este putere", a fost preluată din Fr. Bacon, *Medi-*

[68] *Ibidem*, p. 12. Prin Lazăr Asachi, mitropolitul Veniamin își ținea corespondența cu rușii. Se știe că Gheorghe Asachi a fost implicat, după 1842, în redactarea și tipărirea genealogiei protectorului său, mitropolitul Veniamin Costachi.

[69] *Documente*, Gh. Ungureanu ș.a., p. 69.

[70] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 97.

tationes sacrae. De Haeresibus, 1597[71]. Forma finală a stemei, precum și realizarea grafică a acesteia sunt datorate colegului Cătălin Hriban.

Scutul spaniol (cu vârful semicircular) a fost adoptat, prin convenție, pentru stemele universitare. Compasul și echerul, broșând peste o carte deschisă, erau însemnele prin care Politehnica era reprezentată în stema Universității din Iași din 1935. Compasul face trimitere directă spre Școala de Ingineri Hotarnici întemeiată de Gheorghe Asachi, moment care a marcat începuturile învățământului politehnic din Moldova. Șeful de hermină arată că această școală tehnică superioară s-a întemeiat sub înaltul patronaj domnesc al lui Scarlat Callimachi vodă. Cartea, simbolul universal al cunoașterii, prezent în majoritatea stemelor universitare, este Biblia, identificată ca atare prin culoarea purpurie.

Pe baza stemei a fost conceput și drapelul Universității Tehnice „Gheorghe Asachi". Acesta are o flamură dreptunghiulară, proporția laturilor fiind 2/3. Scutul heraldic a fost desfăcut în câmp vexilologic, astfel încât partițiunea de hermină este așezată lângă hampă. Doar cartea de purpură nu mai ocupă o poziție centrală în cadrul amintitei partițiuni, ci este așezată în cantonul superior drept al flamurii (fig. 196).

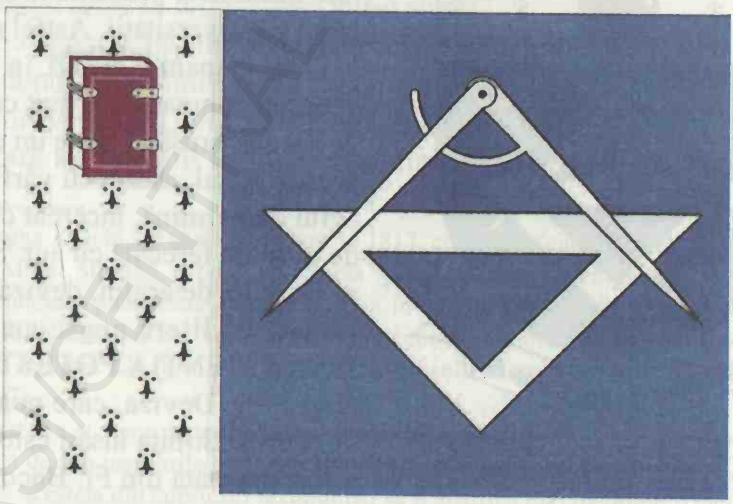

Fig. 196

Universitatea Tehnică a dorit să folosească, pe lângă stemă, și o emblemă cu efigia fondatorului, Gheorghe Asachi. Această emblemă a fost

[71] „Monitorul Universității Tehnice «Gheorghe Asachi»", nr. 10, din iunie 2007, p. 24.

Fig. 197

realizată, atât compozițional, cât și ca realizare grafică, de Adriana Mincu, de la Facultatea de Arhitectură din cadrul Universității Tehnice (fig. 197). Imaginea folosită este aceea a statuii de marmură a lui Gheorghe Asachi, realizată la 1890, de sculptorul Ion Georgescu. Aceasta este prima statuie *rondebosse* din Moldova (și a doua din vechiul Regat), fiind considerată o realizare artistică de mare valoare. Aceeași emblemă a fost reprodusă pe o medalie metalică, emailată cu albastru, emisă cu prilejul sărbătoririi a 70 de ani de la fundarea Școlii Politehnice de la Iași. Pe avers, efigia lui Asachi este înconjurată de inscripția: UNIVERSITATEA TEHNICĂ „GHEORGHE ASACHI". 1813. IAȘI. Pe revers se poate citi: MEDALIE JUBILIARĂ. 1813 – Școala Superioară de inginerie în limba română, 1937 – Școala Politehnică ieșeană. IASI (fig. 198).

Fig. 198

Abrevieri

AARMSI = „Analele Academiei Române”. Memoriile Secțiunii Istorice, București
AIIAI = „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, Iași
AIIX = „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, Iași
AP = „Analele Putnei”, Sfânta Mănăstire Putna
ArhGen = „Arhiva Genealogică”, Iași (ambele serii)
AUB = „Analele Universității București”, Seria Istorie, București
BI = „Buletin Istoric”, Episcopia Romano-Catolică Iași
BSNR = „Buletinul Societății Numismatice Române”, București
CDM = *Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhivele Istorice Centrale*, București, vol. I-V.
CI = „Cercetări istorice”, Iași (ambele serii)
BAR = Biblioteca Academiei Române, București
BMI = „Buletinul Monumentelor Istorice”, București
BOR = „Biserica Ortodoxă Română”, București
DIR = *Documente privitoare la istoria României*, A, Moldova
DANIC = Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, București
DJANI = Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale
IN = „Ioan Neculce”, Iași (ambele serii)
MA = „Memoria Antiquitatis”, Piatra Neamț
MI = „Magazin istoric”, București
MN = „Muzeul Național”, București
MO = „Monitorul Oficial”, București
RA = „Revista Arhivelor”, București
RM = „Revista Muzeelor”, București
SCN = „Studii și cercetări de numismatică”, București
SCȘ = „Studii și cercetări științifice”, Iași
SCIA = „Studii și cercetări de istoria artei”, București
ST = „Studii Teologice”
TC = „Teodor Codrescu”, Iași-Bârlad
TV = „Teologie și Viață”, Iași

Notă finală:

Lucrarea *Iașii – simbolurile unui oraș simbol* cuprinde nouă articole de heraldică ieșeană. Ele au fost prezentate, de-a lungul anilor, în cadrul ședințelor Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta" și publicate în diverse volume, după cum vom arăta mai jos. Textele au fost revăzute și adăugite, volumul de față cuprinzând versiunea lor finală.

- *Mitologie și heraldică ieșeană*, inedit.
- *Dimitrie Cantemir și „delfinii din stema Iașilor*, în ArhGen, VI (IX), 1997, 1-2, pp. 285-289.
- *Vechi peceți ale târgului Iașilor*, în AIIX, XXX, 1993, pp. 423-434.
- *Sigiliile orașului în epoca modernă*, inedit.
- *Un steag al orașului Iași din secolul XIX*, în „Herb". Revista Română de Heraldică, I (VI) Iași, 1999, nr. 1-2, pp. 148-156.
- *Cheile orașului Iași sau cheile Țării Moldovei?*, în *Istoria – o meditație asupra trecutului. Omagiu istoricului Vasile Cristian*, Iași, 2001, pp. 139-145; și în *De Potestate. Semne și expresii ale puterii în Evul Mediu românesc*, coord. Dumitru Năstase, Ștefan S. Gorovei, Iași, 2006, pp. 351-359;
- *Heraldică și arhitectură*, în „Monumentul", VII, Iași, 2006, pp. 493-513.
- *Palatul Culturii din Iași și heraldica sa*, în „Monumentul", VIII, Iași, 2007, pp. 83-108.
- *O istorie a simbolurilor Universității din Iași (sigilografie, heraldică, vexilologie)*, în *Universitatea din Iași – De la modelul francez la sistemul Bologna*, coord. Gheorghe Iacob, Iași, 2007, pp. 503-537.

Nota finală:

Lucrarea Iași – simbolurile unui oraș simbol cuprinde nouă articole de heraldică ieșeană, care au fost prezentate, de-a lungul anilor, în cadrul ședințelor Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta" și publicate în diverse volume, după cum vom arăta mai jos. Textele au fost revăzute și adăugite, volumul de față cuprinzând versiunea lor finală.

- Mitologie și heraldică ieșeană, inedit.
- Dimitrie Cantemir, interpretări ale stemei Iașilor, în AnGen, VI (XI) 1999, 1-2, pp. 243-259.
- Vechi peceți ale târgului Iașilor, în AIIX, XXX, 1993, pp. 423-434.
- Sigiliile orașului în epoca modernă, inedit.
- Un steag al orașului Iași din secolul XIX, în „Herb". Revista Română de Heraldică, I (VI) Iași, 1999, nr. 1-2, pp. 148-156.
- Cheile orașului [illegible] – o mărturie [illegible]. Omagiu istoricului [illegible], Iași, 2001, pp. 139-148, și în De Potestate. Semne și ceremonii ale puterii în Evul Mediu românesc, coord. Dumitru Năstase, Ștefan S. Gorovei, Iași, 2006, pp. 351-359.
- Heraldică și arhitectură, în „Monumentul", VII, Iași, 2006, pp. 493-513.
- Patronii Cetății din Iași și agiografia [illegible], în „Monumentul", VIII, Iași, 2007, pp. 85-108.
- O istorie a simbolurilor Universității din Iași ([illegible] vexilologică), în Universitatea din Iași – De la modelul francez la sistemul Bologna, coord. Gheorghe Iacob, Iași, 2007, pp. 503-517.

IAȘI 600

Lucrare realizată prin finanțare asigurată de Primăria Municipiului Iași, de la bugetul local, prin concursul Casei de Cultură a municipiului Iași „M. Ursachi".

http://www.trinitas.ro

9 789731 550749

ISBN 978-973-155-074-9